

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ PROGRAMI**

**ÇOCUK İŞÇİLERİN
PSİKO-SOSYAL DURUMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma TERZİ

EKİM - 2009

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ PROGRAMI

ÇOCUK İŞÇİLERİN
PSİKO-SOSYAL DURUMLARI

Fatma TERZİ

Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce
Bilim Uzmanı (Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri)
Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 23.10.2009

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 23.11.2009

Tezin Danışmanı : Doç. Dr. Celâlettin VATANDAŞ

Jüri Üyesi : Y. Doç.Dr. Ali Cengiz KÖSEOĞLU

Jüri Üyesi : Y.Doç.Dr. Mehmet TUNÇER

Enstitü Müdürü : Doç. Dr. Haydar AKYAZI

Ekim - 2009

TRABZON

0.SUNUŞ

00.Önsöz

Çocuklar, ülkemizin ve halkımızın geleceğidir. Çocuklarını iyi yetiştiremeyen bir ulus, geleceğini yok ediyor demektir. 1970'li yılların sonlarından itibaren tüm dünyada esmekte olan küreselleşme rüzgârları, diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de çocuk işçiliği sorununun boyutlarının önemli ölçüde büyümesine neden olmuştur. Gelir dağılımında giderek artan adaletsizlik, yaygınlaşan yoksullaşma, köyden kente hızlanan göçün yol açtığı ekonomik ve toplumsal sorunlar, kaçak işçiliğin artması, eve-iş-verme uygulamasının sistemli bir biçimde teşvik edilmesi gibi uygulamalara bağlı olarak, çalışma hayatına çekilen veya itilen çocuk sayısı hızla artmaktadır. Büyük kentlerde artan biçimde çocukları sokaklarda çalışmaları ve yaşamaları da yaygınlaşmakta, bu ise eğitimden uzaklaşma, sevgiden ve ilgiden yoksun bırakılma, kötü alışkanlıkları kazanma çocukların ihmal ve istismar edilmesi gibi dramatik sonuçları beraberinde getirmektedir.

Çocuk işçiliği tarih boyunca bilinen bir olgu olmasına karşın, bu olgunun günümüzdeki niteliği ve boyutları özel bir incelemeyi gerektirmektedir. İşte bu çalışmadaki amaç bu noktadan hareketle çocuk işçiliği kavramının açıklanarak, çocukların çalışma hakkının hukuksal çerçevesinin ve özellikle çalışan çocukların psiko-sosyal durumlarının incelenmesidir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında bana yardımcı olan ve yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Celâlettin VATANDAŞ' a teşekkürlerimi sunuyorum.

Trabzon, Ekim 2009

Fatma TERZİ

01.İçindekiler

Sayfa No:

0.SUNUŞ.....	III
00. Önsöz.....	III
01. İçindekiler.....	IV
02. Özet.....	VII
03. Summary.....	VIII
04. Tablolar Listesi.....	IX
05. Grafikler Listesi.....	XIV
06. Kısaltmalar Listesi.....	XV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.ÇOCUK VE ÇALIŞMA HAYATI.....	2-30
10.Çocuk ve Çalışma Hayatı.....	2
100.Çocuk, Genç ve Yetişkin Ayrımı	2
101.Çocuk Çalışmasının Anlamı.....	3
102.Çocuğun Çalışma Faaliyeti Türleri.....	4
103.Çocuk İşçiliğinin Biçimleri.....	6
11.Çocuk Çalışmasının Yasal Çerçevesi ve Sınırları	7
110.Uluslararası Belge ve Sözleşmeler.....	7
111.Ulusal Düzenlemeler.....	11
1110.Türkiye’de Çocuk Çalışması ile İlgili Düzenlemelerin Tarihsel Gelişimi.....	11

1111. Türk İş Hukukunda Çocuk ve Genç İşçilerin Haklarının Korunması İle İlgili Mevzuat.....	14
12. Çocuk İşçiliğinin Nedenleri ve Sonuçları.....	17
120. Çocukların Çalışma Hayatına Girme Nedenleri.....	17
1200. Yoksulluk ve İşsizlik.....	17
1201. Nüfus Artışı, Çarpık Kentleşme	19
1202. Eğitim İmkânlarından Yoksunluk.....	19
1203. Toplumsal Yapıda Çocuğa veya Gence Verilen Değer.....	21
1204. Çocuk veya Gençlerle Aile Büyükleri Arasındaki Hiyerarşik İlişki.....	22
121. Çocuk İşçiliğinin Sonuçları.....	24
1210. Fiziksel Gelişim Açısından Sonuçları.....	24
1211. Psiko-Sosyal Gelişim Açısından Sonuçları.....	25
1212. Eğitim Açısından Sonuçları.....	27
13. Türkiye' de Çocuk İşgücü	28

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KATILIMCILAR.....	31-34
20. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	31
21. Araştırmanın Evreni, Yöntemi ve Sınırlılıkları.....	31
22. Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesinde Kullanılan İstatistiksel Teknikler ve Anketin Güvenilirliği.....	32
23. Anketin Tanıtılması ve Katılımcılara Ait Olgusal Bilgiler.....	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI, ANKETİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE TARTIŞMALAR.....	35-101
30. Araştırmanın Bulguları.....	35
31. Anketin Değerlendirilmesi ve Tartışmalar.....	69
310. Ekonomik Nedenlerle Çocuk Çalışması Arasındaki İlişki.....	70
311. Eğitim ile Çocuk Çalışması Arasındaki İlişki.....	82

312. Göç Olgusu ile Çocuk Çalışması Arasındaki İlişki.....	88
313. Çalışan Çocuklarla Aile Büyükleri Arasındaki Hiyerarşik İlişki.....	91
314. Çocuğun Toplumdaki Yeri.....	94
315. Çocuk Çalışmasının Sonuçları.....	96

4.SONUÇ102-105

YARARLANILAN KAYNAKLAR..... 106

EKLER..... 111

ÖZGEÇMİŞ

02.Özet

Sanayi Devrimi'yle birlikte üretimin örgütlenme biçimi ve üretim yöntemleri köklü şekilde değişmiş, üretim ilişkileri toplumsal yaşamın merkezi konularından biri olmuştur. Büyük ölçekli üretimin bir sonucu olarak, sanayideki işgücü ihtiyacı muazzam boyutlara ulaşmış, yeni ve kalabalık bir işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda yetişkin erkek işçiler zamanla yerlerini kadınlara bırakmış, bir süre sonra da çocuklar istihdam edilmeye başlamıştır. Yaygınlığı ve koşullarının ağırlığı dönemlere ve ülkelere göre farklılıklar göstermekle birlikte, çocuk istihdamı bugün de varlığını sürdüren bir sorundur. Sorunun temelini ekonomik koşullarla ilgili olduğu açıktır. Dolayısıyla sorunun çözümü de yasal tedbirlerin yanı sıra ekonomik tedbirlerin alınması ile mümkün olacaktır.1990'lardan bu yana alınmış olan tedbirler incelendiğinde 1997 yılında zorunlu eğitimin 8 yıla yükseltilmesinin olumlu sonuçlar verdiği ve yapılmış olan bu yasal düzenlemenin başarılı olduğu görülmektedir. Kanımızca hala yüksek seviyelerde olan çocuk istihdamı oranına, bölgeler ve bu bölgelerde çalışan çocukların yoğunlaştığı sektörler itibariyle yaklaşmakta fayda vardır.

Çalışan çocuklar, son yıllarda Türkiye'de sıkça gündeme gelmektedir. Birleşmiş Milletlerin ifadesiyle 'güç koşullar altında' çalışan bu çocuklar, yoksul ailelerinin geçim yükünü üstlenmektedir. Bu çocukların elverişsiz koşullarda çalışmaları önemli bir sorun ama, aile bütçelerine verdikleri destekle bir sorunun çözüm aracı olmaktadır. Bu çalışmada, çalışan çocuk olgusu, çocuk işçiliğinin boyutu, çocukların aile özellikleri ve çocukların çalışma nedenleri üzerinde durulmaktadır.

03.Summary

Following the Industrial Revolution, organization and methods of production has dramatically changed and relations of production have become a central issue for the society. As a consequence of large scale production, labor requirement in industry has reached drastic levels and a new and congested working class has emerged. In accordance with this increasing need, male workers have left their position for their female counterparts who are in a short while followed by child workers. Despite its variability in abundance and conditions across countries and periods, child labor is still an overwhelming problem. This phenomenon obviously is underlain by economical factors and conditions. Consequently, its solution would inevitably involve economical precautions as well as legal regulations. When the measures taken since 1990's have been reviewed, raising the compulsory period of education to 8 years in 1997 is found out to be a successful legal regulation. We have the view that a regional and sectoral approach to the child labour question which is still a serious problem in Turkey would be beneficial.

Working children have frequently become a principal subject mater of the agenda within last ten years. These children who work, in United Nations words, "under difficult circumstances" shoulders the subsistence burden of deprived families. Although working in the hard conditions is itself a question, they become a means of solution to a question through contributing to the budget of their families. This paper engages with the phenomenon of the working children, the causes of this, the nature of the families of these children, the forms of the child labour.

04.Tablolar Listesi

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Çocuk İşgücü Temel Göstergeleri.....	29
2	Çalışan Çocuk Sayısı.....	30
3	Cinsiyet.....	33
4	Yaş.....	34
5	Doğum Yeri.....	34
6	Eğitim Durumu.....	34
7	Eğitime Devam Etmemenin En Önemli Nedeni.....	35
8	Kardeş Sayısı.....	36
9	Şu Anda Kalınan Yer.....	36
10	Anne,Baba,Kardeşler Dışında Birlikte Oturulan Kişilerin (Büyükbaba, Dayı,Amca vb.) Varlığı.....	37
11	Yaşanılan Yerdeki Kişi Sayısı	37
12	Anne/Babanın Sağ-Ölü Durumu.....	38
13	Anne/Babanın Öz- Üvey Durumu.....	38
14	Anne/Babanın Birlikte Yaşıyor Olup Olmaması.....	38
15	Babanın Yaşı	39
16	Annenin Yaşı	39
17	Babanın Eğitimi	40
18	Annenin Eğitimi.....	40
19	Anne Mesleği	41
20	Baba Mesleği	41
21	Babanın Araziye Sahip Olup Olmaması.....	42
22	Babanın Gelir Elde Etmek İçin Hayvan Besleme Durumu.....	42
23	Babanın Kendi İş Dışında Gelir Etmek İçin Başkasının İşinde Çalışma Durumu.....	42

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
24	Babanın Bağlı Olduğu Sosyal Güvenlik Kurumu.....	43
25	Annenin Bağlı Olduğu Sosyal Güvenlik Kurumu	43
26	Birlikte Oturulan Erkek veya Kız Kardeşlerden Çalışan Olup Olmaması.....	44
27	Aileye Toplam Gelir Sağlayan Kişi Sayısı.....	44
28	Ailenin Toplam Aylık Geliri.....	45
29	Oturulan Eve Sahiplik Durumu.....	45
30	Oturulan Evin Tipi	46
31	Oturulan Konutta Kalorifer veya Sıcak Su Sisteminin Varlığı.....	46
32	Oturulan Konutta Bulaşık Makinasının Varlığı.....	47
33	Oturulan Konutta Klimanın Varlığı.....	47
34	Ailenin Otomobile Sahip Olma Durumu.....	47
35	Ailede Sebze ve Meyve İhtiyacının Karşılama Biçimi.....	48
36	Ailenin Pazardan Alışveriş Yapma Sıklığı.....	48
37	Ailede Tüketilen Ekmek.....	49
38	Ailenin Borçluluk Durumu.....	49
39	Aileye Gelir Getiren Ev, Arsa , Araba, Dükkan vs. Olması.....	50
40	Geçim Sıkıntısı Nedeniyle Evden Eşya vs. Satılma Durumu.....	50
41	Babanın veya Annenin Çalışma , İş Nedeniyle Evden Ayrılma Durumu	51
42	Ailede Para Harcamada En Çok Sözü Geçen Kişi	51
43	Son 1 Yıl İçinde Anne ve Baba Arasında Kavga, Bağırma vs. Durumların Olup Olmaması	52
44	Son 1 Yıl İçinde Anne ve Baba Arasında Vurma, Tokat vs. Olayların Olup Olmaması	52
45	Anne ve Baba Arasındaki Kavga, Vurma, Tokat vs. Olayların En Önemli Nedeni.....	53
46	Cezalandırılma.....	54
47	En Çok Cezalandıran Kişi.....	54
48	Cezalandırılmanın En Önemli Nedeni.....	54
49	En Çok Verilen Ceza Türü.....	55
50	Ailenin Göç Durumu.....	55
51	Ailenin Göç Etmesinin En Önemli Nedeni	56

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
52	Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni	57
53	Çalışmaya İsteğiyle Başladığınız Kişi.....	57
54	Bu İşyerindeki Çalışma Süresi.....	58
55	Bundan Önce Başka Bir İşte Çalışma Durumu.....	58
56	Çalışılan Başka İş Türleri.....	58
57	Önceki İşten Ayrılma Sebebi.....	59
58	İşyerindeki Pozisyon.....	59
59	Haftalık Ortalama Çalışılan Gün Sayısı	60
60	Günlük Ortalama Çalışma Süresi.....	60
61	Ücretin Ödenme Biçimi.....	60
62	Ücret Miktarı.....	61
63	Ücretin Düzenliliği.....	61
64	Ücretin Yeterliliği.....	61
65	Çalışan Çocuğun Gelirinin Olmadığı Durumda Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp Düşmemesi.....	62
66	Ücreti Harcama Şekli.....	62
67	Aileye Verilen Ücret Miktarı.....	63
68	Sosyal Güvence.....	63
69	Çalışma Ortamında Sağlığı Olumsuz Yönde Etkileyen Koşulların Varlığı.....	63
70	Çalışma Ortamında Rahatsızlık Duyulan Durumlar.....	64
71	İş Kazasına Maruz Kalınan Durumlar.....	65
72	Geçirilen İş Kazası Nedeniyle Tedavi Görme.....	65
73	Geçirilen İş Kazasının Etkileri.....	66
74	İşyerinde Azarlayıcı Laflar ve Küfürler Edilmesi.....	66
75	İşyerinde Tokat, Tekme, Sopayla Vurma vs. Davranışlara Maruz Kalma.....	66
76	Kendine Eğlence, Sinema, Kitap Okuma vs. İşler İçin Yeterince Boş Vakit Ayırabilme.....	67
77	Kendine Boş Vakit Ayıramama Sebebi.....	67
78	Sigara İçme Durumu.....	68
79	Alkol Kullanma Durumu.....	68
80	Şu Anda Bulunmak İstenilen Durum.....	68

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
81	Araziye Sahip Olma - Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni.....	70
82	Araziye Sahip Olma - Çalışan Çocuğun Geliri Olmazsa Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp Düşmemesi	70
83	Araziye Sahip Olma -Ailenin Borçluluk Durumu.....	71
84	Araziye Sahip Olma - Oturulan Eve Sahiplik Durumu.....	71
85	Oturulan Eve Sahip Olma -Ailede Sebze, Meyve İhtiyacının Karşılama Biçimi.....	72
86	Çalışan Erkek veya Kız Kardeşlerin Varlığı- Eğitime Devam Etmemenin En Önemli Nedeni.....	73
87	Çalışan Erkek veya Kız Kardeşlerin Varlığı -Aileye Verilen Ücret Miktarı.....	74
88	Ailenin Borçluluk Durumu- Ailenin Otomobile Sahip Olması.....	75
89	Ailenin Borçluluk Durumu - Çalışan Çocuğun Geliri Olmazsa Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp Düşmemesi	75
90	Ailenin Borçluluk Durumu - Aileye Verilen Ücret Miktarı.....	76
91	Çalışan Çocuğun Geliri Olmazsa Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp Düşmemesi - Aileye Verilen Ücret Miktarı	77
92	Çalışan Çocuğun Geliri Olmazsa Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp Düşmemesi - Ücreti Harcama Biçimi.....	77
93	Geçim Sıkıntısı Nedeniyle Evden Eşya, Ziyet Eşyası vs. Satılma Durumu - Çalışan Çocuğun Geliri Olmazsa Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp Düşmemesi	78
94	Geçim Sıkıntısı Nedeniyle Evden Eşya, Ziyet Eşyası vs. Satılma Durumu - Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni.....	79
95	Aileye Verilen Ücret Miktarı -Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni.....	80
96	Ailenin Toplam Aylık Geliri-Sigara Kullanma Durumu.....	81
97	Babanın Mesleği- Çalışan Çocuğun Geliri Olmazsa Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp Düşmemesi.....	82
98	Babanın Eğitimi- Çalışan Çocuğun Eğitim Durumu.....	83
99	Babanın Mesleği- Çalışan Çocuğun Eğitim Durumu.....	84
100	Babanın Mesleği- Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni.....	85
101	Babanın Eğitim Durumu- Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni.....	86

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
102	Çalışan Çocuğun Eğitim Durumu- Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni.....	87
103	Katılımcıların Ailelerinin Göç Durumu.....	89
104	Katılımcıların Ailelerinin Göç Etmesinin En Önemli Nedeni.....	89
105	Ailenin Göç Durumu- Eğitime Devam Etmemenin En Önemli Nedeni.....	90
106	Ailenin Göç Durumu- Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni.....	91
107	Katılımcının Eğitimine Devam Etmemesinin En Önemli Nedeni.....	92
108	Katılımcının Çalışmaya İsteğiyle Başladığı Kişi.....	92
109	Katılımcının Aldığı Ücreti Harcama Şekli.....	93
110	Çalışmaya Yönlendiren Kişi- Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni...	94
111	Çalışan Çocuk Tarafından Yapılan İş Türleri- Baba Mesleği.....	95
112	Katılımcının Günlük Ortalama Çalışma Süresi.....	96
113	Katılımcının Gelirinin Olmadığı Durumda Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp Düşmemesi.....	96
114	Katılımcının Ücreti Harcama Şekli.....	97
115	Katılımcının Çalışma Ortamında Rahatsızlık Duyduğu Durumlar.....	98
116	Katılımcının İş Kazasına Maruz Kaldığı Durumlar.....	98
117	Katılımcının Geçirdiği İş Kazasının Etkileri.....	99
118	Katılımcının İşyerinde Maruz Kaldığı Kötü Durumlar ve Kendine Boş Vakit Ayırabilme Durumu.....	99
119	Katılımcının Kendine Boş Vakit Ayıramama Sebebi.....	100
120	Katılımcının Şuanda Bulunmak İsteddiği Durum.....	100

05.Grafikler Listesi

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafik Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1.	Sektörlere Göre Çalışan Çocuklar.....	29

06.Kısaltmalar Listesi

ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
HAK-İŞ	: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IPEC	: Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Programı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SPSS	: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paketi
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Çocuk işçiliği dünya gündeminde en üst sıralarda yer alması gereken ve ivedi çözüm bekleyen bir sorundur. Milyonlarca çocuk; fiziksel, zihinsel, eğitsel, sosyal ve kültürel gelişimlerine zarar veren ve ulusal yasalarla Uluslararası standartlara uygun olmayan koşullarda çalışmaktadır. Çocuk işçiliği sorunu gelişmekte olan her ülke için olduğu gibi, Türkiye için de önem taşıyan bir konudur ve bu çalışmada ele alınacaktır.

Sağlıklı bir toplum; bedensel, ruhsal ve sosyal yönden sağlıklı bireylerden oluşur. Bireylerin tüm yönleriyle sağlıklı olabilmesi ise, çocukların çok yönlü gelişimine ve eğitimine önem vermekle ve kaynak ayırmakla mümkündür. Çocuklar için ne kadar çok yatırım yapılırsa, gelecekte daha yaratıcı, üretken, çok yönlü düşünebilen, sosyal, barışık, hak ve sorumluluklarını bilen nitelikte bir nesil ortaya çıkacaktır. Aksi takdirde çocukların sosyal ve kültürel etkileşimlerinden uzaklaştırılarak, zorunlu sebeplerle küçük yaşta çalıştırılmaları gelecekte sağlıklı nesiller doğuracaktır. Sonuç olarak bu sağlıklı nesiller toplumun gelişmesini önleyecek en önemli faktörlerden biri haline gelecektir. İşte bu sebeple çocuk çalışmasının yarattığı sorunların bilinmesi toplumun geleceği açısından önem taşımaktadır. Bu çalışma da çocuk çalışmasının nedenlerini ve çalışan çocukların ailelerinin demografik, ekonomik ve sosyal vb. yapılarının çocuk çalışmasına olan etkisini bulmayı amaçlamaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölüm, çalışmanın teorik kısmını açıklamaktadır. İlk bölümde; çocuk, çocuk çalışması, çocuğun faaliyet türleri, çocuk işçiliğinin biçimleri ele alınacaktır. İkinci bölümde; çocuk çalışmasının hem Uluslararası alanda hem de ulusal düzeyde yasal çerçevesine ve sınırlarına değinilecektir. Çalışmanın en önemli bölümünü oluşturan üçüncü ve son bölümde ise; yapılan anket araştırmasının sonuçları irdelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇOCUK VE ÇALIŞMA HAYATI

10. Çocuk ve Çalışma Hayatı

Bu bölümde ilk olarak çalışan çocuk ve genç işçi kavramları açıklanarak; çocuk çalışmasının anlamına, çocuğun faaliyet türlerine ve çocuk işçiliğinin biçimlerine değinilecektir.

100. Çocuk, Genç ve Yetişkin Ayrımı

“Çalışan çocuk”, “genç işçi” kavramları farklı sosyal yapılara sahip toplumlarda farklı anlamlar içermektedir. “Çalışan çocuk” ve “genç işçi” tanımında bir ülkeden diğerine, gelişmiş bir ülkeden gelişmekte olan bir ülkeye, ülke içinde kırdan kente farklılıklar görülmektedir.

Yapılan antropolojik çalışmalar çocukluk olgusunun kültürel çeşitliliğini ve göreceliliğini ortaya koymaktadır. Böyle olmakla birlikte çocukluk döneminin yetişkinlik- gençlik döneminden ayrı tutularak yaş faktörüne göre tanımlanmaya çalışıldığı söylenebilmektedir. Öte yandan ülkemizde de görülebileceği gibi, çocukluk olgusuna siyasal, hukuksal, sendikal ve diğer alanlardaki yaklaşımlarda farklı yaş kriterlerinin dikkate alınması çocuklukla gençlik veya çocuklukla yetişkinlik grubu arasındaki ayrım çizgisi bakımından çelişkiler yaratmaktadır (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu [TÜRK-İŞ], 2000, s.15).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 138 sayılı sözleşmesine göre 15-24 yaş grubunu işçi olarak kabul etmekte, 146 sayılı tavsiye kararıyla da taban yaşının yukarıya

çekilmesini benimsemektedir. ILO'nun çocuk işgücü tanımında benimsediği yaş sınırı ise 15'tir. Buna göre, 15 yaşın altında yaşamını kazanmak, aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışma yaşamına erken yaşta atılan çocuklara "çalışan çocuk" ya da "çocuk işçi" denilmektedir.

Türkiye'nin de imzaladığı Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin 1.maddesine göre, 18 yaşına kadar her insan çocuktur. Medeni hukuktaki rüşt yaşı dikkate alındığında, 18 yaşını doldurmamış olan herkes, "küçük" olarak adlandırılmaktadır.

6 Nisan 2004 tarihinde yürürlüğe giren "Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" in ikinci maddesine göre genç işçi; 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişiyi; çocuk işçi ise 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamamış kişiyi ifade etmektedir.

101. Çocuk Çalışmasının Anlamı

Çocuk çalışması; niteliksiz işlere uygun, niteliksiz işgücü kaynağı durumunda bulunan, çalışmaları dolayısıyla elde edebilecekleri herhangi bir sosyal güvenceleri bulunmayan, eğitim sürecinden kopan, çok düşük ücretlerle veya ücretsiz olarak çalıştırılabilen, esnek işgücü sağlayan yani kolaylıkla işe alınıp işten çıkartılabilen ve en önemlisi de bedensel, ruhsal ve sosyal gelişim açısından çalışma hayatının ve çalışma ortamının olumsuzluklarının etkisi altında kalan çocukların çalışmasını ifade etmektedir (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu [UNICEF], 1996, s.316).

Ülkemizde de yoksulluk, adaletsiz, gelir dağılımı, işsizlik ve kayıt dışı ekonomi gibi nedenlerle her yıl çok sayıda çocuğun çalışmak zorunda kaldığı ve sonuç olarak yine bu sorunların katlanmasına yol açtığı bilinmektedir (Köse, 2003, s.150). Aile için gelir işveren için ucuz emek anlamına gelen çocuk işçiliği her geçen yıl artmakta; Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de "18 yaşına kadar her insan çocuktur" denilmesine karşın ülkemizde, binlerce çocuk çocukluğunu yaşayamadan iş hayatına atılmaktadır.

Çocuk işçi, işveren için sigortasız, ucuz, hakkını aramasını bilmeyen işçi demek olduğundan "küçük ucuzdur" mantığı ile tercih edilmektedir. Büyüklerin yapmaya tenezzül

etmedikleri işleri yaptıkları, sürekli olarak işlerini kaybetme korkusu ile yaşadıkları, çabuk öğrenme becerileri ve üretimin ilkel yöntemlerle gerçekleştirildiği sektörlerde ise fiziki uygunluk nedeniyle çalıştırıldıkları bilinmektedir (Köksal-Lordoğlu, 1993, s.150).

102. Çocuğun Çalışma Faaliyet Türleri

UNICEF çalışan çocukları hukuki statülerine göre genel olarak üç gruba ayırmıştır. Bunlar;

- a-Çırac statüsünde çalışan çocuklar
- b-İşçi statüsünde çalışan çocuklar
- c-Bağımsız olarak sokakta çalışan çocuklar

a.Çırac Olarak Çocuğun Çalıştırılması: Çıraclığın konusu bir meslek ya da sanatın öğretilmesidir. İşverenlerin kalifiye işçi ihtiyacını gidermede başvurdukları en pratik yol işyerine çırac alarak onları eğitmektir. Çıraclarla ilgili düzenlemeleri içeren en son kanun 2001 yılında çıkarılan 4702 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu' dur.

Mesleki Eğitim Kanunu'nda çıraclık sözleşmesi esaslarına göre bir meslek alanında mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını iş içerisinde geliştiren kişiye çırac denir (m.3/c). Kanunda, ilköğretim okulunu bitirmiş olanların bir mesleğe hazırlık amacıyla çıraclık dönemine kadar işyerlerinde aday çırac olarak eğitilebilecekleri hükmüne yer verilmiştir (m.9). Ayrıca çıraclar öğrenci statüsünde olup işyerlerinde çalışan işçi sayısına dâhil edilmezler (m.11). Bunun sonucu olarak, çıraclara 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu uygulanamaz. Kanun çıraclık için yaş sınırlaması koymuş ve 14 yaşını doldurmuş olmak ve 19 yaşından gün almamış olmak koşulunu getirmiştir (m.10/a). Çıraclık süresi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından en az iki, en çok dört yıl olarak belirlenir (m.14/II). Çırağa yaşına uygun asgari ücretin yüzde otuzundan aşağı ücret ödenmez (m.25/I). Genel olarak özellikleri bahsedilen bu kanuna göre çocuklar işgücü piyasasında çırac olarak da istihdam edilebilmektedirler. Her ne kadar kanunda çırac için belirli bir yaş aralığı belirtilmişse de günümüzde 14 yaşından küçüklerin de çırac adı altında çalıştırıldıkları görülmektedir.

b.İşçi Olarak Çocuğun Çalıştırılması: Daha önce değinildiği gibi “Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” e göre çocuk işçi 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişiyi ifade etmektedir.

ILO tahminlerine göre gelişmekte olan ülkelerde çalışan 5-14 yaş grubundaki çocuk sayısı 250 milyondur. Bu çocukların 120 milyonu tam, 130 milyonu da yarım süreli işlerde çalışmaktadır. Bu 250 milyon çocuğun %61 kadarı yani hemen hemen 153 milyonu Asya’da; %32 si (80 milyon) Afrika’da; %7 si (17.5 milyon) Latin Amerika’dadır. Bununla birlikte çocuk işçiliği sanayileşmiş ülkelerin birçoğunda da görülmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSBG], 2005, ss.2-3). Yani çocuk işçiliği yalnızca az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere özgü bir sorun değildir. Çalışan çocuk sayısı, çalışmaya başlama yaşı ve çalışma koşulları açısından daha iyi durumda olmalarına rağmen, çocukların çalıştırılması olgusu gelişmiş ülkelerde de var olan bir sorundur. Ancak bu sorunun boyutları ülkelerin sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmişlik düzeyleri ile bağlantılı olarak değişiklikler göstermektedir.

Çocuklar, dünyanın her yerinde çok çeşitli alanlarda ve çok çeşitli nedenlerle çalışma yaşamında yer almaktadır. Ancak, Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO) bir çalışmasında, çocuk istihdamının, az gelişmişliğin bir parçası olduğu ve bunun bir ülkenin ekonomik gelişmişlik derecesi ile ters yönde bir ilişki içerisinde devam ettiği, yoksulluğun çocuk istihdamının kullanımına neden olduğu belirtilmektedir (Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu [HAK-İŞ], 2000, s.9).

Genel olarak ifade edilebilir ki çırak grubunun dışında kalan, sanayide ve tarımda çalışan çocuk ve gençler çocuk işçi tanımının kapsamına girmektedir.

c.Bağımsız Olarak Sokakta Çalışan Çocuklar: Sokakta çalışan çocuklar için sokaktaki çocuklar ve sokak çocukları ayırımı yapmakta yarar vardır.

Sokaktaki çocuklar, aileleri ile bağları kopmamış, ailelerinin gelirlerine katkıda bulunmak, kendi kişisel harcamalarını karşılamak için çalışmak durumunda kalan çocuklardır. Sokak çocukları ise aile bağları çok zayıflamış, sokaktaki çocuk gruplarını ailesi yerine koyan, sokakta yaşamı benimsemiş çocuklardır (HAK-İŞ, 2000, s.17).

Bilindiği gibi çocuklar daha çok küçük işletmelerde çalışmaktadırlar. Sokaktaki çocuklar ise bir işyerine sahip olmadan, bir teknik kullanmadan, yeteneklerini ve öğrenme güçlerini geliştirecek bir olanağa kavuşmadan çalışmakta ve yaşamlarını sürdürmektedir.

103. Çocuk İşçiliğinin Biçimleri

Çocukların çalışması, geniş ölçüde, aile gelir düzeylerinin yetersizliğine özellikle tarımda geleneksel, alışılmış yaşam biçimlerine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Kuvvet-Lordoğlu, 2003, s.155). Bu çerçevede üç temel çocuk çalışma biçimi gözükmektedir.

Bunlar;

1. Tarımda çalışan çocuklar
2. Küçük ölçekli sanayide çalışan çocuklar
3. Sokakta çalışan çocuklar

Çocuk işçilerin önemli bir bölümü, gerek sanayileşmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde tarım kesiminde çalışmaktadır. Ortalamaya bakıldığında, kırsal kesimde çocuk işçi sayısı, kentsel kesimindekinin iki katı kadardır. Kırsal alandaki her 10 çocuk işçiden 9 u tarımsal etkinliklerde çalışmaktadır ve bunlar çalışan çocukların % 70 ini oluşturmaktadır (ÇSGB, 2005, s.5).

Küçük sanayide çalışan çocuklar meslek edinmek, ailelerinin bütçelerine katkıda bulunabilmek için küçük yaşlarda iş yaşamına atılmaktadır. Genellikle yeni göç etmiş ailelerin üyeleri olan, gecekondu bölgelerinde yaşayan bu çocuklar, özellikle küçük çaplı işverenler için ucuz işgücü oluşturmaktadır.

Çocuklar, imalat sürecinde çok çeşitli işlerde çalıştırılmaktadır. Bu işler; inşaattan hazır giyim sektörüne, hal dokumacılığında futbol topu yapımına, oradan da değerli taşların cilalanmasına kadar uzanan geniş bir alana yayılmaktadır (ÇSGB, 1999, s.121). İşler ne kadar farklılaşırsa farklılaşsın, sonuç bütün çocuklar için aynıdır; çocukluk döneminin yitimi, eğitim fırsatının kaçırılması ve yapılan işin tehlikelerine açıklık...

11. Çocuk Çalışmasının Yasal Çerçevesi ve Sınırları

Bu bölümde; çocuk çalışmasının yasal çerçevesini belirleyen hem uluslararası belge ve sözleşmeler hem de bu konudaki ulusal düzenlemeler ele alınacaktır.

110. Uluslararası Belge ve Sözleşmeler

Sanayi devrimi olarak tanımlanan ve derin sosyal, ekonomik ve teknolojik değişiklikler içeren dönemden önce, 18yy.sonu ile 19.yüzyılın büyük bir bölümünde, çocukların ve genç kişilerin çalışmalarıyla ilgili yasalar yok denilebilecek kadar azdı. Evlerde farklı zanaat ve mesleklerden yapılmakta olan işlerdeki çalışma koşulları uygun olmamasına rağmen, gençler büyükleriyle yan yana ve aynı olumsuz şartlar altında çalıştırılmaktaydılar. Tarım işlerinde ise, yapı itibarıyla feodal olan yönetim, çok büyük sayıda tarım işçi ve ailelerinin hatta küçük çocuklarının bile zorla işe gönderilerek onların istismarına neden olmuştur. Bununla birlikte, çırakların çalıştırılması loncalar tarafından çıkarılan bazı kural ve tüzüklere bağlanmıştır (Kayhan, 1997, s.18).

Endüstriye makinenin girişi, üretim işlemleriyle birlikte çalışma şartlarında da devrim yarattı. Önceleri kol kuvvetiyle yapılmakta olan işlerin makineler sayesinde çocuklar tarafından bile yapılabileceği anlaşılınca çalışma yaşamında çocukların istismarı başladı. Ayrıca yeni kurulan fabrikalarda çalışma koşulları herhangi bir yasa ve tüzüğe dayanmıyordu. İşverenler işçilerini uzun süre çalıştırıp az ödeme yapmak suretiyle insani olmayan çalışma şartları oluşturmuşlardı. Özellikle fakir ve kimsesiz çocuklar fabrikalara gönderilerek karın tokluğuna acımasızca çalıştırılıyordu.

Buhar üretimi için çok miktarda kömüre ihtiyaç duyulunca, çocuklar çalışma koşullarının çok ilkel ve kötü olduğu kömür ocaklarında çalıştırılmaya başlandı. Buradaki çalışma yalnız tehlikeli olmakla kalmayıp, çocukların sağlıkları ve gelişmeleri için büyük bir engeldi (Talas, 1967, s.27).

Çocuklar ve genç işçilerin çalıştırılmalarıyla ilgili ilk yasalar İngiltere' de çıkartılmıştır. Aynı amacı güden yasalar daha sonra Fransa' da yer almıştır. Fransa' da ilk toplumsal politika önlemleri çocukları korumayı öngörmektedir. Bunun nedeni, kötü çalışma

koşularının ve emeğin sömürüsünün kara yıkımına en çok uğrayan çocukların olmasıydı (Talas, 1981, s.57). Uluslararası bir yasa olmayan Fransa'daki 1841 tarihli ilk toplumsal politika yasası bu konuda Fransa' da önemli ulusal düzenlemeler getirmiştir. Yasa 16 yaşından küçük çocukların sağlıklarını tehlikeye atacak işlerde çalıştırılmalarını yasaklamıştır.

20.yy.dan itibaren uluslararası sözleşmelerin kabulüne başlanması ile birlikte eşit çalışma şartlarının garantisi çabalarına geçilmiştir. Uluslararası anlaşmaların ortak özelliği; çocukları ya zorunlu eğitime tabi tutarak çalışma hayatından uzaklaştırmak, ya da bunları mümkün olduğu kadar hafif ve bünyelerine uygun işlerde çeşitli koruyucu hükümler çerçevesinde çalıştırmaktır (Kayhan, 1997, s.37). Burada söz konusu çocukların ve gençleri korunmasına yönelik genel nitelikli uluslararası dış kaynaklar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

1. Birleşmiş Milletlerin Düzenlemeleri: Birleşmiş Milletler' in çocuklara ilişkin ilk belgesi, 1924 tarihinde kabul edilmiş olan Çocuk Hakları Deklarasyonu' dur. 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi tüm insanlar için ulaşılması ve uğraşılması zorunlu hedefler öngörmüştür.

20 Kasım 1959 tarihinde çıkartılan Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirgesi ülkemiz tarafından 1990 tarihinde imzalanmış ve 1993 yılında TBMM'de kabul edilmiştir. Bu sözleşme, çocukların sağlık, güvenlik ve eğitimlerini tehdit eden işlerde çalışmalarını ve onların ekonomik sömürüden korunmalarına ilişkin bir dizi temel hükümleri ihtiva etmektedir.

16 Aralık 1966 tarihinde Birleşmiş Milletler genel kurulunca hazırlanan Birleşmiş Milletler Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ise 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmede çocukların ve gençlerin ahlak ve sağlıklarına zararlı ya da yaşamları için tehlikeli işlerde çalışmalarının yasalarla cezalandırılmasının gerektiği vurgulanmaktadır. Tüm devletler, çocuk emeğinin ücretli olarak istihdam edilmesinin yasaklanmasını ve çocuklar için bir çalışma yaşının belirlenmesi gerektiğini öne sürmüştür.

2. Avrupa Konseyi' nin Düzenlemeleri: Avrupa Konseyi, 1965 yılında Konseye üye olan ülkeler arasında daha güçlü birliğin oluşturulmasını, sosyal ve ekonomik gelişmesinin sağlanmasını öngören Avrupa Sosyal Şartı' nı kabul etmiştir. Avrupa Sosyal Şartı' nın 7. maddesi “çocukların ve gençlerin korunma hakkını” düzenlemektedir. Avrupa Sosyal Şartı ülkemiz tarafından 1989 yılında onaylanmıştır. Avrupa Sosyal Şartı doğrudan bir sektör ayırımı yapmaksızın 18 yaşından küçük işçiler için gece çalışma yasağı getirmiştir.

3. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) :Çocukların ve gençlerin iş yaşamlarına ilişkin uluslararası kaynakların temelini ILO'nun çalışmaları oluşturmaktadır. Çocuk işçiliği konusuna verilen önem, ILO'nun çocuk işçiliğine ilişkin ilk sözleşmeyi 1919 yılında, daha yeni kurulduğu tarihte kabul etmesiyle kendini göstermiştir. 1919 tarih ve 5 sayılı Çalışmada (Sanayi) Asgari Yaş Sözleşmesi, 14 yaşından küçüklerin sanayi kuruluşlarında çalışmalarını yasaklamıştır.

Çalışmada asgari yaşla ilgili daha sonra çıkartılan diğer sözleşmeler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 59 Sayılı Asgari Yaş (Sanayi) Sözleşmesi) (gözden geçirilmiş), 1937
- 7 Sayılı Asgari Yaş (Denizcilik) Sözleşmesi, 1920
- 58 Asgari Yaş (Denizcilik) Sözleşmesi, 1936
- 10 Asgari Yaş (Tarım) Sözleşmesi, 1921
- 15 Asgari Yaş Sözleşmesi, 1921
- 33 Asgari Yaş (Sanayi Dışı İşler), 1932
- 60 Asgari Yaş (Sanayi Dışı İşler) (gözden geçirilmiş), 1937
- 112 Asgari Yaş (Balıkçılar) Sözleşmesi, 1959
- 128 Asgari Yaş (Yeraltındaki İşler), 1965

ILO, 1973 yılında hem kapsam olarak daha geniş hem de daha esnek bir uluslararası sözleşme benimsemiştir; 138 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi. Bu sözleşmede çocuk işçiliğinin etkili bir biçimde ortadan kaldırılması ve işe başlama yaşının zamanla yükseltilmesi benimsenmiştir.

Sözleşmeye göre; gençlerin sağlıkları, güvenlikleri ve ahlaki değerleri tam anlamda korunabiliyorsa ve ilgili çalışma konusunda yeterli bilgileri ve mesleki eğitimleri almışlarsa, 16 yaşındakilerin de çalışabilmeleri mümkündür. Böyle daha düşük bir yaşta çalışılabilmesi için her iki koşul da karşılanmış olmalı, ayrıca işçi ve işveren kuruluşlarının bu konudaki görüşleri daha önceden alınmalıdır.

146 sayılı Tavsiye Kararı da 138 sayılı sözleşmenin tamamlayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca asgari yaşın 16'ya yükseltilmesini ve ekonomik aktivitelerin yapıldığı tüm sektörler için asgari yaşın aynı olmasını önermektedir.

Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimleriyle ilgili 182 Sayılı Sözleşme ve 190 Sayılı Tavsiye Kararı, 1999 yılında ILO tarafından, üye devletleri çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine son vermek üzere ivedi adımlar atmaya yöneltmek amacıyla benimsenmiştir (ÇSGB, 2005, s.13). Bu sözleşme ve tavsiye kararı, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin yasaklanması ve ortadan kaldırılmasını açıkça öngörerek. Çalışmada asgari yaş sınırı konulması ve bu sınırın aşamalı olarak yükseltilmesi yükümlülüğünü getiren 138 sayılı sözleşmeyi tamamlamaktadır.

Çocuk işçiliğiyle ilgili önemli başka uluslararası belgeler de vardır. Bunlar;

- Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Anlaşması
- Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Anlaşması

Ayrıca 29 üye ülkeden oluşan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), hükümetlere, ekonomik ve sosyal politikalarını hem tartışıp hem de geliştirebilecekleri ve gerektiğinde düzeltmeler yapabilecekleri bir ortamı sunan bir kuruluş olarak yaptığı çalışmalarında çocuk işçiliği konusunu genel olarak ele almaktadır.

111. Ulusal Düzenlemeler

Burada, çocuk çalışmasının Türk Hukukundaki tarihsel gelişimine ve Türk İş Hukukundaki mevzuatına değinilecektir.

1110. Türkiye' de Çocuk Çalışması ile İlgili Düzenlemelerin Tarihsel Gelişimi

Osmanlı döneminden itibaren çocuklar daha çok meslek öğrenmeleri için bir ustanın yanına verilirdi. Çocuk bu şekilde hem çalışır, hem de işi öğrenip bir meslek sahibi olarak ustalığını alırdı.

Ahilik geleneği içerisinde çıraklar mesleğin içinde, ustaların gözetiminde yetişiyorlardı. Bu noktada söz konusu çocuklara sadece bir mesleğin öğretilmesi değil, usta-çırak münasebetleri çerçevesinde müşteri ilişkileri ve iyi bir ahlak anlayışı kazandırılarak onların kişilik gelişimlerine de katkıda bulunulmaktaydı.

Meslek ahlakının korunması ve meslek anlayışının çırak yetiştirme yoluyla yeni nesillere aktarılması, üretilen mal ve hizmetlerde kalitenin gözetilmesi, yamak-çırak-kalfa-usta zincirinde unvanların takdir edilmesi ve ancak usta olanlara işyeri açma iznin verilmesi ahilik teşkilatı içerisinde korunan değerler ve izlenen görevler arasında yer almıştır (Ulukan, 1998, s.2). Daha sonra bu hususta görülen en büyük ihmal çocukların temel eğitimlerini tamamlamadan sanata verilmeleri olmuştur. Osmanlı hükümeti, özellikle fakir ailelerin daha okuma yazmayı öğrenmemiş 6-7 yaşındaki çocuklarını sanata vermelerini önlemek için tedbir almıştır (HAK-İŞ, 2000, s.62). Temel eğitimin önemi ailece kavranmadığından, meslek öğrenmeleri ve bir yandan da para kazanmaları için çocuklar erken yaşta bir ustanın yanına veriliyordu.

Ancak batıdaki sanayi alanındaki gelişmeleri yakalayamayan ve kapitülasyonlar yoluyla gelişmiş devletler için açık pazar haline gelen Osmanlı Devleti'nde, ahilik ve onun arkasından gelen lonca sistemi işlevselliğinin zaman içerisinde yitirmiştir. Osmanlı Devleti'nin bir takım siyasi ve iktisadi nedenlerle Avrupa ülkelerine verdiği imtiyazlar, yerli malların, Avrupa'da makinelerle üretilen ucuz sanayi malları karşısında fiyat ve kalite yönünden rekabetini olanaksız kılmıştır. Karşılaşılan bu durum güçlü sermayesi olmayan

ve el sanatlarına dayalı olan yerli sanayinin çökmesine neden olup, aynı zamanda sanayide çıraklık eğitiminin yapısının bozulmasına yol açmıştır (Ulukan, 1998, s.2) .

Cumhuriyetin kurulması ile başlatılan kamu sanayi işletmelerinde nitelikli işgücüne duyulan ihtiyacı karşılamak için devlet meslek okulları kurulmuştur. Cumhuriyet dönemi ile birlikte geleneksel çıraklık eğitimi kendi haline bırakılırken, ara insan gücü yetiştirilmesine ağırlık verilerek tam günlük meslek okullarına yer verilmiştir. Doğrudan sanayileşme sürecinde yer almayan esnaf sanatkâr kesimi, geleneksel yöntemle çırak yetiştirmeye devam etmiş ve küçük işletmelerce fiili olarak sürdürülen çıraklık eğitimi 1977 yılında çıkarılan 2089 Sayılı “Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu”na kadar kendi geleneksel normları içerisinde yürümüştür. Bu konudaki eksiklikleri gidermek için 1986’ da çıkarılan 3308 sayılı ”Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu” ile mesleki eğitim bütünüünün parçaları olan örgün meslek eğitimi ve çıraklık eğitimi ilk defa bu Kanun’da birlikte yer almıştır (Ulukan, 1998, s.5). 18 Ağustos 1997’ de zorunlu temel eğitimin 8 yıla çıkartılmasıyla ilgili kanunlarda ve 3308 Sayılı Kanun’da da yapılan önemli değişiklikler sonucu Türkiye’de meslek eğitiminde yeni bir dönem açılmıştır.

Türkiye üye olduğu uluslararası kuruluşların çocuk işgücü konusundaki kararları ve prensipleri, ülke gerçekleri ve gereksinimleri doğrultusunda kendi yasalarını ve mevzuatını oluşturmuştur. Ülkemizde tarihsel gelişimine değinilen çocuk işgücüne yönelik mevzuatın yasal çerçevesini meydana getiren yasalar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Anayasa,
- 4857 sayılı İş Kanunu,
- 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu,
- 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu,
- 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu,
- 2821 sayılı Sendikalar Kanunu,
- 818 sayılı Borçlar Kanunu,
- 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu,
- 5215 sayılı Belediye Kanunu,
- 2828 sayılı Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurum Kanunu,
- Yasalara uygun olarak çıkartılan tüzük ve yönetmeliklerdir.

Çocuk ve gençlerin korunması hususu Anayasa'da güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın 50.maddesinde;

“Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” denilmektedir.

4857 sayılı İş Kanunu'nun bazı maddeleri çocuk işgücüne yönelik düzenlemeler getirmiştir. İlgili kanun maddeleri birinci bölümün alt başlığında ele alınacağından burada değinilmeyecektir.

4702 sayılı Kanunla değişikliğe uğrayan 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, çocuk işgücünün bilgi ve becerisinin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler getirmiştir. Yasaya göre çırak olabilmek için 14 yaşını doldurmuş, 19 yaşından gün almamış olmak, en az ilköğretim okulu mezunu olmak ve bünyesi ve sağlık durumu gireceği mesleğin gerektirdiği işleri yapmaya uygun olması gerekmektedir. Bu yasa ile, 20 ve daha fazla personel çalıştıran işyerlerini, personel sayısının %5'inden az olmamak ancak %10 unu da geçmemek üzere meslek lisesi öğrencilerine becerilerini geliştirmek amacıyla eğitim vermelerini zorunlu kılmıştır.

1930 tarihli 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu 12 yaşından küçük bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi yerlerde istihdam edilmelerini yasaklamıştır. Ayrıca yasaya göre 16 yaşından küçük işçiler günde en çok 8 saat çalıştırılabilir.

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda ise çocuk işçiliğini düzenlemeye yönelik düzenlemeler vardır. Bu yasanın 50.maddesine göre, ilköğretim yaşında olup da okula gönderilmeyen çocukların çalışmasına izin verilmemektedir. Okula kayıtlı olduğunu ispat eden çocuklar, okul saatleri dışında kalan zaman zarfında çalışabilirler.

1983 tarihli 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'na göre 16 yaşını doldurmuş olan ve Sendikalar Yasası'na göre işçi sayılanlar sendika üyesi olabilir. 16 yaşını doldurmamış olanların üyeliği kanuni temsilcilerinin yazılı iznine bağlıdır.

818 sayılı Borçlar Kanunu'na göre ise 18 yaşın altındakilerin gece süresince ve hafta tatilinde çalıştırılmaları yasaktır.

2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'na göre 21 yaşından küçük kadın ve erkeklerin gazino, bar vs. yerlerde çalıştırılmaları yasaktır.

Bu yasalar yanında işgücü piyasalarını düzenlemek amacıyla çıkarılmış ve çocuk işçileri ilgilendiren bazı yönetmelikler de vardır. Bunlardan ilki, 6 Nisan 2004 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren "Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik" tir. Bu yönetmeliğin amacı, çocuk ve genç işçilerin sağlık ve güvenliklerini, fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişmelerini veya öğrenimlerini tehlikeye atmadan çalışma şekillerinin esaslarını belirlemektir. Ağır ve Tehlikeli İşler yönetmeliği de bu alandaki bir diğer belgedir.

1111. Türk İş Hukukunda Çocuk ve Genç İşçilerin Haklarının Korunması ile İlgili Mevzuat

Çocuk işçileri çalıştırmanın temelde iki nedeni vardır. Bunlardan biri, yoksulluk ve diğeri de okulsuzluktur. Bu yüzden, ailenin yaşam koşulları ve özellikle ekonomik durumu düzeltilmediği ve zorunlu öğrenim sağlanmadığı sürece, çocuklar zamanından önce çalışma yaşamına itilecektir. Böyle olunca da, küçükleri korumak ve onların ezilmelerine ve yıpratılmalarına engel olma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. İşte bu amaçla, birçok ülkede çocuk işçilerin, hem genel koruyucu hükümlerden ve hem de salt küçüklerin gereksinimlerini karşılamak üzere konmuş özel koruyucu hükümlerden yararlanmaları kabul edilmiştir. Bu bağlamda, ülkemizde de çocuk işçiler, öncelikle yetişkin işçileri koruyucu genel hükümlerden yararlanma hakkına sahiptir. Bunlar arasında işe alınma, çalışma koşulları, işçi sağlığı ve iş güvenliği ve sosyal güvenlikle ilgili olan hükümler, örnek olarak gösterilebilir (Tunçomağ-Centel, 2003, s.177). Ayrıca, çocuk işçiler kendileri için getirilmiş özel koruyucu hükümlerden de yararlanır. Söz konusu özel koruyucu hükümler, Anayasa'nın dışında, özellikle 4857 sayılı İş Kanunu'nda yer almıştır. Aşağıda bu kanundaki küçük işçileri koruyucu hükümlere değinilecektir.

15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, “14 yaşını doldurmuş ve ilköğretimini tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarının devamına engel olmayacak şekilde hafif işlerde çalıştırılabilirler” (İş K.m.71/I).

Maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yeraltında ve sualtında çalışılacak işlerde 18 yaşını doldurmamış erkek ve her yaştaki kadınların çalıştırılmaları yasaktır (İş K.m.72). Buradaki işler, yasa tarafından sınırlı sayıda gösterilmemiştir. Burada önemli olan işin türü değil, yapılacak işin yer veya sualtında yapılıyor olup olmamasıdır.

Kanun ayrıca küçük işçileri gece çalıştırma yasağı getirmiştir. Gece çalışması, yetişkin işçilere göre çocuk işçiler açısından çok daha tehlikelidir. Çünkü gelişme çağında bulunan çocukların özellikle uykuya ve gece dinlenmesine büyük ihtiyaçları vardır. Bu sebeple İş K.m.73/I, sanayie ait işlerde 18 yaşını doldurmamış erkek çocukların (ve yaşları ne olursa olsun kadın işçilerin) gece döneminde çalıştırılmalarını yasaklamıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta İş K.73/I’ de sanayi dışındaki işlerde çalışan çocuk işçilerin gece çalışıp çalışmayacaklarının belirtilmemiş olmasıdır. Buna karşılık, daha önce de bahsedildiği gibi Umumi Hıfzısıhha Kanunu “12 yaş ile 16 yaş arasında bulunan çocukların saat yirmiden sonra gece çalışmaları yasaktır” hükmünü taşımaktadır (m.174). Buna göre İş Kanunu’na tabi olmayan 12-16 yaş arasındaki genç işçilerin, hem sanayide hem de sanayi dışındaki bir işte gece döneminde çalıştırılmalarının yasak olduğu anlaşılmaktadır.

Kanun’un 85 inci maddesinde ise 16 yaşını doldurmamış genç işçi ve çocukların, ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmayacakları hükme bağlanmıştır. 14’den 18 yaşına kadar (18 dâhil) çocukların herhangi bir işe alınmalarından önce, işyeri hekimine (işçi sağlığı dispanserlerine), bunların bulunmadığı yerlerde sırasıyla en yakın Sosyal Güvenlik Kurumu, sağlık ocağı, hükümet veya belediye tabiplerine muayene ettirilerek, işin niteliğine ve koşullarına göre vücut yapılarının dayanıklı olduğunun raporla belirtilmesi ve bunların 18 yaşını dolduruncaya kadar 6 ayda bir kez aynı şekilde doktor muayenesinden geçirilerek, bu işte çalışmaya devamlarında bir sakınca olup olmadığının kontrol ettirilmesi gerekir (İş K. 87/I).

Küçük işçilere verilecek haftalık izinlerle ilgili özel bir madde, İş Kanunu'nda yoktur. Bu nedenle, İş K.m.63'deki genel esaslar, küçük işçilere de uygulanır. Buna karşılık, İş K.m.53, küçük işçilerin yıllık ücretli izinleriyle ilgili özel bir hükme yer vermiştir. Söz konusu hükme göre, 18 ve daha küçük yaştaki işçilere verilecek yıllık ücretli izin süresi, 20 günden az olamaz.

Küçük işçi işe alınırken asgari yaşa veya sağlık muayenesini yaptırma yükümüne yahut gece döneminde çalıştırma yasağına ya da haftalık ve yıllık izin verme hükümlerine aykırı bir iş sözleşmesi yapıldığında, iş sözleşmesi henüz ifa edilmemişse, söz konusu sözleşme batıl sayılır ve baştan itibaren hükümlerini doğurmaz. Ancak iş sözleşmesinin tamamı değil de bazı hükümleri belirtilen esaslara aykırıysa, o zaman iş sözleşmesinin sadece yasaya aykırı olan bölümü batıl sayılır (BK. m.20/III). O bölümün batıl sayılmasıyla doğacak boşluk da; toplu iş sözleşmesine, bu yoksa yasaya ve o da yoksa geleneğe göre doldurulur (Tunçomağ, 2003, s.179).

Son olarak küçük işçiyi yasal yasaklara aykırı bir biçimde çalıştıranlar hakkında İş K.m.104 veya 105'deki idari para cezaları uygulanır.

12. Çocuk İşçiliğinin Nedenleri ve Sonuçları

Burada çocukların çalışma hayatına girme nedenleri ayrı başlıklar halinde ele alınacak ve ayrıca çocuk çalışmasının sonuçlarına değinilecektir.

120. Çocukların Çalışma Hayatına Girme Nedenleri

Çocuklar ve gençler çalışma yaşamında çeşitli nedenlerle yer alırlar. Çocuklarının çalışmasıyla aileleri ek bir gelir kaynağına sahip olurlar. İşverenler ise maliyeti düşük, kolay disipline edilip, gözden çıkarılabilen, örgütsüz bir kesimi istihdam etmiş oluyorlar. Çocuklar ve gençler için çalışma yaşamında yer almak da bir işi ya da mesleği öğrenmek, kazanç elde ederek büyümek, yetişkin olmak anlamı taşımaktadır.

Türkiye’de çocukların çalışmasının temel nedenleri ile çocuk çalışması hakkında uluslararası düzeyde yapılan çalışmaların sonuçları büyük oranda birbiriyle uyumlu bir yapı sergilemektedir (Uluslararası Çalışma Örgütü [ILO], 2005, s.15). Çocuk işçiliğinin temel nedenleri yoksulluk, göç, geleneksel bakış açısı, eğitim olanaklarının yetersizliği, işsizlik, işverenlerin çocuk işgücüne olan talebi, mevzuatın yetersizliği ve etkin uygulanamamasıdır. Bu nedenlerin her biri bir diğerinin hem nedeni hem sonucu olabilmekte böylece bir kısır döngü ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple çocuk işçiliğinin temel nedenlerini birbirleriyle bağlantılı bir biçimde değerlendirmek yerinde olacaktır.

1200. Yoksulluk ve İşsizlik

Yapılan araştırmalara göre çocuk işçiliğinin temel nedeninin yoksulluk olduğu belirtilmektedir. Yoksul hanelerin gelire gereksinimleri vardır ve çalışan çocuklar genel olarak aile bütçesinin % 20-25 ini sağlamaktadırlar. Yoksul haneler gelirlerinin büyük bir bölümünü yiyeceğe harcadıklarından, çocukların eve getirdikleri paralar onlar açısından taşıdığı önem açıktır.

Yapılan araştırmalardan elde edilen veriler, çalışan çocuklarının aile yapılarının, çalışma yaşamına atılma nedenlerinin, çalışma ve eğitimi algılama ve beklentileriyle farklı niteliklere sahip gruplardan oluştuklarına ilişkin bilimsel sonuçlar vermekle birlikte, yoksulluk ve eğitim sisteminden beklentilerin azalması çocukların çalışmaya yönelmesinde başlıca etkenler olarak dikkati çekmektedir (Karabulut, 1998, s.14). Başka bir deyişle, çocuklar aile bütçesine gelir sağlamak ve bir meslek öğrenmek amacıyla çalışmakta veya çalıştırılmaktadır.

Çocukların yoksulluğu daima ailelerin yoksulluğuna bağlıdır ve bunun da en önemli nedeni işsizliktir. Yoksulluk, çocukların hem bedenlerini hem de zihinlerini tahrip etmekte ve sonuçta yoksulluk daha sonraki kuşaklara geçerek bir kısır döngü oluşturmaktadır.

Ailelerin yeterli bütçeye sahip olamaması ve ekonomik güçlükler, ailelerin çocuklarını okuldan alarak, onları çalışma hayatına itmelerine neden olmaktadır. Ekonomik nedenler, özellikle okul masraflarının karşılanmasında ailelerin yetersiz kalması veya çocuğun işten

alınması nedeniyle uğrayacağı gelir kaybı çocuğun okuldan alınmasının en önemli nedenidir.

Yoksulluğun altında ise bozuk gelir dağılımı, ekonomik kriz, ülke kaynaklarının verimli kullanılmaması, hızlı nüfus artışı, göç, plansız şehirleşme, kayıt dışı ekonomi gibi diğer birçok nedenler bulunmaktadır.

Kimi teorisyenler ise yoksulluk ve çocuk istihdamı arasındaki doğrusal ilişkiyi kabul etmekle birlikte konuyu farklı açıdan değerlendirmektedir. Buna göre yoksulluk ve çocuk emeği arasındaki ilişki gelir yetersizliğinden kaynaklanan ihtiyaçtan değil, ekonomik çıkarları gereği çocuk çalıştırmayı daha uygun bulan işverenlerden kaynaklanmaktadır (Işık, 2003, s.22). Yani piyasa şartları ekonomik ve mali sıkıntılar, çocukların ucuz ve uysal işgücü olarak görülmesi, bazı işverenlerin de yeterli bilince sahip olmaması, küçük işletmelerin ekonomik ve teknik imkânlarının yetersiz oluşu gibi faktörler çocuk işgücünün talep edilmesine yol açmaktadır (ÇSGB, 2005, s.30).

Bir toplumda yoksulluk sürdükçe, çocukların ve gençlerin çalışma yaşamında yer almalarını engelleyebilmek güçtür. Ancak bu düşünce çocuk ve genç işgücünün yoksulluk ortadan kalkana dek, çalışma yaşamında sömürülecekleri anlamına gelmez. Bir ülke çocuklarını ve gençlerini, ekonomik ve toplumsal gelişme stratejisinin önemli bir parçası olarak görerek, etkin biçimde koruyabilir (Altan, 2004, s.214).

1201. Nüfus Artışı, Çarpık Kentleşme ve Göç

Büyük ve sanayileşmiş kentlere yapılan plânsız hızlı göç, çocuk işçiliğine etki eden bir diğer neden olarak sayılabilir. Hızlı bir biçimde gerçekleşen göç kentlerde nüfus yoğunluğunun artmasına sebep olmakta ve bu durum da eğitim, sağlık, istihdam vb. sosyal hizmet alanlarında sıkıntı yaratmaktadır.

Kentlere göç eden aileler, kendileri gibi göç eden ailelerin oluşturdukları altyapısız bölgelerde yaşamaktadırlar. Bu da çarpık kentleşmeyi yaratmaktadır. Aile bireylerinin enformel sektörün nitelik getirmeyen işleri dışında bir iş bulmalarında karşılaştıkları zorluk, söz konusu ailelerin gelir düzeyinin çok düşük olmasına, hatta sıklıkla yoksulluk

sınırının altına düşmesine neden olmaktadır (ILO, 2005, s.17). Bu koşullarda çocuklar ailelerine zorunlu olarak katkıda bulunan bireyler haline gelmektedirler.

Hızlı nüfus artışı ve kırdan kente göç olgusu ile yetersiz gelir ve yoksullukla birlikte gelen büyük nüfus hacmi özellikle kırsal yörelerde ve gece kondu gibi bölgelerde çocukların çalışma zorunluluğunu yaratmaktadır. Sonuç olarak bu da çarpık kentleşme, işsizlik ve gelir dağılımı gibi problemlere yol açmaktadır.

1202. Eğitim İmkânlarından Yoksunluk

Eğitim, her insanın en temel haklarından biridir. Haklarının kullanımında ekonomik boyutlar olduğu gibi, eğitim hakkının da kullanımında bir maliyet söz konusudur. Gelir düzeyi ile eğitim; eğitim ile aile yapısı; aile yapısı ile çocuk yetiştirme arasında doğrudan bir ilişki olduğu bilinmektedir. Özellikle eğitim, kırsaldan kente göç eden yoksul ailelerin bütçeleri için önemli oranda yük getirmektedir. Kentte tutunmaya çalışan bir aile için, eğitimin bedeli daha da artmaktadır.

Eğitim sorunu, çocuk işçiliğinin önemli bir boyutu olup yoksulluğu da yaratan etkenler arasında sayılabilir. Çünkü eğitim düzeyi yükseldikçe yoksul olma riski o kadar azalmaktadır. Diğer taraftan yoksulluk, çocukların okulu bırakma sebepleri arasında da sayılmaktadır. Yani yoksulluk ile eğitim arasında karşılıklı bir etkileşimin var olduğu söylenebilir.

Aslında çocukların okulu bırakma sebepleri arasında yoksullukla birlikte genel olarak eğitim kurumlarına karşı olan güvensizlik ve isteksizlik de önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Işık, 2003, s.23). TÜRK-İŞ'in yapmış olduğu bir araştırmaya göre 6-14 yaş grubundaki çocukların %27 si okula ilgi duymaması, öğretmenleriyle iyi geçinememesi, %15 i okul masraflarının çok yüksek olması, %11 i ailesinin izin vermemesi, %9 u ev işlerinde ailesine yardımcı olması, %4 ü uygun okulun olmaması nedenleriyle okula gidememekte veya okulunu yarıda bırakmaktadır.

Okul çağındaki çocukların zaman ve enerjilerini eğitime ayırmak yerine emek piyasalarında tüketmeleri, ülke ekonomisinin az gelişmişliğine ilişkin göstergeler arasında

yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen gelir düzeyinin kısıtlı olması okul çağındaki çocukların eğitim hayatından kopmasına yol açan en önemli faktörü teşkil etmektedir. Yapılan çalışmalar, okullaşma oranındaki artışın eğitimin parasız hale getirilmesiyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Işık, 2003, s.23). Sanayileşme sürecini henüz tamamlayamamış olan ülkelerde ailelerin eğitime yaklaşımının çoğunlukla olumsuz olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak eğitimini sürdüren çocukların çalışma isteği, öncelikle, eğitim giderlerini karşılamakla başlamaktadır. Bu çaba genellikle zorunlu eğitimin sonuna kadar sürmektedir. Çocuklar boş zamanlarında çalıştıkları için derslerine yeterince zaman ayıramamakta ve bunun sonucunda okulda başarısız olmaktadırlar. Okul, artık çocuklar ve aileler için geleceğe açılan bir kapı olmaktan çıkmaktadır. Okuyarak meslek sahibi olmak, iş bulmak güçleşmektedir. Çünkü eğitilmiş kesimdeki işsizlik oranları da yüksektir. Okurken ekonomik güçlükler yaşayan çocuk, gerçeklerle daha erken tanışmakta, bir an önce meslek edinme hayaline kapılmaktadır. Ailesi ve yakın çevresinin düşüncesi de aynı olmaktadır. Bütün bu koşullar sonucu çocuk çalışmayı seçmektedir. Böylece eğitim giderlerinden kurtulmayı, para kazanmayı, gereksinimlerini karşılamayı, hatta ailesine katkıda bulunmayı düşünmektedir. Sonuç olarak çocuğun okuma özlemi sona ermiş olmaktadır.

Çocukların çalışmasında sadece kendi eğitimleri değil ailelerin eğitimleri de önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak çalışma hayatında, eğitimsiz ailelerin sahip olduğu çocukların, eğitilmiş aile çocuklarına oranla daha fazla olduğu söylenebilir. Çünkü eğitilmiş bir anne baba, çocuklarının eğitimine daha fazla önem vererek onların çalışma hayatına girmelerini pek fazla düşünmez.

Ülkemizde zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması, çocuk işgücünün azalmasında etkili olmuştur. DİE anketleri, çocukların eğitimde olmaları halinde çalışma oranının düştüğünü, buna karşın çalışan çocuğun eğitime devam ve başarı oranının azaldığını göstermektedir. Eğitim programının yetersiz olması, eğitim maliyeti ve ulaşılabilirliğinin zorluğu, eğitilmiş kesimin karşılaştığı yüksek işsizlik oranı, ailelerin bilinçsizliği gibi unsurlar eğitime devamı olumsuz etkilemektedir.

1203. Toplumsal Yapıda Çocuğa Veya Gence Verilen Değer

Toplumsal yapıda çocuğa verilen değer çocuk işçiliğini etkileyen diğer bir unsurdur. Bu konuda toplumsal bakış açısının da etkili olduğu söylenebilir. Ülkemizde özellikle kırsal alanlarda geleneksel yaşam biçimi içinde çocuklar tarım sektöründe aileleriyle birlikte çalışmaktadır. Tarım toplumuna has bir yaklaşımla ve sosyo-kültürel bakış açısı ile çocuk işçiliği normal karşılanmakta hatta gerekli olduğu da görülmektedir. Kentlerde eğitim masraflarının yüksekliği ya da eğitilmiş işgücünde yaşanan işsizlik, aileleri çocuklarını meslek edinmek için çalıştırmaya zorlamaktadır. Her iki durumda da ailelerin çalışma hayatının çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları bu durumun sürmesine neden olmaktadır.

Pek çok kültürde çocuğun küçük yaşlardan itibaren çalışmaya teşvik edilmesinde genç yaşta sorumluluk bilinci kazandırma kaygıları önemli rol oynamaktadır. Ayrıca toplumun sahip olduğu gelenekler de çocukların zararlı işlerde çalışmasında sebep olmaktadır. Bazı yörelerde ve ailelerde çocukların kendi büyüklerinin izinden gitmeleri gibi bir gelenek vardır. Ailenin tehlikeli bir işte çalışma geleneği varsa, bu ailenin çocuklarının da aynı tehlikeli sürece girme olasılığı vardır. Çocuklardan sürekli olarak ailenin diğer üyelerine yardım etmeleri istenir. Bu özellikle inşaat işlerinde, evde yapılan işlerde veya ücretin parça-başına ödendiği işlerde yaygın olarak görülür. Ayrıca yapılacak olan iş ne kadar zor ve zararlıysa bu işleri yapacak kesim de bir o kadar düşük sınıftan veya azınlıktan olacaktır. Sonuç olarak anne- babanın kendisi çocukken çalışmışsa, bu gelenek kendi çocuklarının da çalışmasıyla sürüp gider.

El becerisi yüksek olan çocukların yetişkinlere göre kuvvet eksikliğine sahip olmalarına rağmen işverenler maliyeti düşük olduğundan çocuk çalıştırmaya olumlu bakarlar. Çünkü işverenler için asıl önemli olan düşük maliyetle en yüksek kar marjını yakalamaktır. Bununla birlikte çocuklar büyüklerine daha itaatkâr olurlar ve disiplin sorunu pek fazla yaratmazlar.

Toplumların iş gücü standartları ve çevre koruması gibi karmaşık sosyo ekonomik konulara bakış açısı toplumları yöneten diğer sistemlerinden etkilenir ve bunlarla şekillenir. Tipik bir Hindistan zanaatkâr toplumunda yeni kuşakların genç yaşta zanaat

dalında eğitilmesi önemlidir. Bu durumu farklı bir değer toplumunda yetişenler, örneğin Amerikalılar anlamayabilir. Bu gelenekte yetişen çocuklar, ebeveynleri tarafından sevilir ve gözetilir. İkinci olarak çocuklara ayakta kalmalarına yardımcı olacak bilgiler ve beceriler aktarılır. Hindistan'daki fakir ailelerde bile, çalışan çocuklar ebeveynleri tarafından sevilmektedir. Çocukların hayatta kalması için temel ihtiyaçlarını kazanması gerekmektedir. Ancak çocuklar şefkatten uzak değildir ve ebeveynleriyle bağları güçlüdür (Işık, 2003, s.25).

1204. Çocuk veya Gençlerle Aile Büyükleri Arasındaki Hiyerarşik İlişki

Çocuklar çalışma yaşamına genelde ana-babaları tarafından yöneltilir. Bir araştırmaya göre, çocuğu çalışma yaşamına yönelten etmenler arasında ana-babanın bu yöndeki isteklerinin payı %62' dir. Çocukların çalışmaya kendi başlarına karar verdikleri durumların payı toplam içinde yalnızca %8' dir (ÇSGB, 2005, ss.23-24). Aslında, gelişmekte olan ülkelerde ailelerin gelir getirici bir kaynak olarak çocuk yaptıkları da söylenebilir. Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında, gelişmekte olan ülkelerde çocuğa daha az bir maddi külfet olarak bakılır. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerde çocuklar ev işlerine gelişmiş ülkelerdeki çocuklara göre çok daha fazla zaman harcamaktadır. İşte bu durumda gelişmekte olan ülkelerdeki ana-babalar, çocukların çalışma kapasitelerinden yararlanmış olmaktadır.

Çocuk çalışmasında ana-babanın etkisi çocuğun okula gidebilme noktasında da kendini göstermektedir. Birçok çocuk okula ulaşamadıklarından çalışmak zorunda kalmaktadır. Okula ulaşma imkânı bulanların bir kısmı ise eğitimin kalitesizliğinden dolayı okumayı zaman kaybı olarak görüp çalışmayı seçmektedir. Tabii ki burada ailenin çocuğu okumaya teşvik etmesi son derece önemlidir. Zaten okumayı sevmeyen bir çocuğu ailesi de çalışması için teşvik ederse çocuk çalışması ilk anlamda aileden kaynaklı bir problem olarak karşımıza çıkar. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde işsizlik problemiyle birlikte gençlerin gelecek kaygıları hem kendilerini hem de ailelerini farklı düşüncelere sevk etmektedir. İşte bu "Okuyup işsiz kalacağıma şimdiden bir beceri öğrenip meslek sahibi olurum daha iyi" anlayışı Türk toplumunda daha çok kırsal alanlarda kendini göstermektedir.

Anne- babaların çocuklar üzerindeki denetimi fazla olduğundan kendilerinin okulun değeri konusundaki görüşleri çocuğun okula gidip gitmeyeceğini belirlemede çok önemli bir rol oynar. Eğitim gören ana- babalar, eğitimin değerini kendi deneyimlerden bildiklerinden çocuklarını okumaya teşvik etmeye çalışırlar. Eğer bir çocuk okulu terk ediyorsa bunun nedeni ailenin sorumsuzluğu olmayabilir. Daha önce de değinildiği gibi ailenin maddi problemleri de bunda rol oynayabilir. Ama çocuk ya da gençlerle onların aileleri arasındaki hiyerarşik ilişkinin önemi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür.

Ucuz ve kayıt dışı işgücü niteliği, esnek üretim, çocukların yasadışı faaliyetlerde kullanılmasının kolay olması, ücretsiz aile işçiliği ve çocuğun bağımsız birey niteliğinin henüz gelişmemiş olması çocuk işgücünü etkileyen diğer unsurlardır. Özellikle esnek üretim kaçınılmaz olarak iş güvencesini ve sosyal güvenliği ortadan kaldırmakta ve çocuk istihdamını firmalar açısından bir seçenek haline getirmektedir (Aykaç, 2005, s.32). Yine geleneksel aile yapılarının varlığını devam ettirdiği toplumlarda, çocukların ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmesine de sık rastlanmaktadır. Özellikle tarım kesimindeki çocuk istihdamının yüksek olmasının en temel nedeni, aile yapısının ve üretim sürecinin geleneksel karakteridir.

Çocuk çalışmasının temel nedenleri konusunda bir de denetim eksikliğinden bahsedilebilir. Türkiye’ de çocuk istihdamının hangi sektörlerde ve hangi bölgelerde yoğunlaştığının bilinmesine rağmen, gerekli denetim ve yaptırım mekanizmaların işletilmemesi nedeniyle çocuk istihdamı varlığını sürdürmektedir.

Son olarak bu konuda, çocukların bağımsız birey karakterlerine sahip olmamaları da çocuk işçiliğinin nedenleri arasında sayılabilir. Teşvik edilebildikleri ya da zorlandıkları zaman reddetme iradesine sahip olmayan çocuklar, özellikle yasadışı faaliyetlerde kullanılmakta; hırsızlık, dilencilik vb. kötü işlere zorlanmaktadırlar.

121. Çocuk İşçiliğinin Sonuçları

İnsan yaşamında çocukluk ve gençlik dönemi her şeyden önce bir gelişim ve uyum dönemidir. Bu dönemde bedensel değişikliklerle birlikte sosyal, duygusal ve zihinsel gelişimlerin yoğun bir biçimde olduğu bir gerçektir. Her insanın yaşam boyunca değişime ve gelişime açık olduğu bilinir. Ancak bu değişim ve gelişimlerin en yoğun olarak yaşandığı dönem çocukluk ve gençlik dönemidir. Çünkü bu dönemde yaşanan fiziksel gelişmelerin yanı sıra özellikle sosyal ve psikolojik değişimlerin kişilerin ileriki yaşantılarında çok etkili olduğu bilinmektedir. Toplum olarak gelecek nesillerde sağlıklı bireylere sahip olmak istiyorsak özellikle çocuklarımızın ve gençlerimizin bu dönemlerini sağlıklı bir biçimde geçirmelerine önem vermemiz gerekmektedir. Ancak günümüzde henüz küçük yaşlarda özellikle zorunlu sebeplerle çalışma hayatına itilen çocuklar, giderilmesi güç sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Çalışan çocuklar üzerindeki öncelikli risk ve tehlikeler; günlük uzun çalışma süreleri, işin kötü ve sağlıksız koşullarda yapılması, düşük ücret, sosyal güvenlik haklarından mahrum olma ve yetersiz beslenme vb. olarak sıralanabilmektedir. Çocuk işçiliğinin yarattığı problemleri ayrı konu başlıkları altında değerlendirmek yerinde olacaktır.

1210. Fiziksel Gelişim Açısından Sonuçları

Çocuklar, erişkinlerin buldukları işlerde, erişkinlerin karşı karşıya buldukları tüm tehlikelere maruzdur. Yaşamı sürdürmek ve fiziksel bütünlük, erişkinler için olduğu kadar çocuklar için de önemlidir. Ancak erişkinleri etkileyen işyeri tehlikeleri, çocukları daha çok etkiler. Fiziksel zarar, bunların arasında en çok gözle görülebilendir. Örneğin, ağır yük taşımak veya iş nedeniyle doğal olmayan pozisyonlara uyum sağlamaya çalışmak, gelişmekte olan vücuda kalıcı zarar verebilir veya sakat bırakabilir (Boydin, 1995, s.3). Çalışma yaşamına erken giren çocuklarda olumsuz çalışma koşulları; akciğerlerin geç gelişmesi, belkemiği eğrilmesi, kaslarda biçim bozuklukları, dolaşım hastalıkları, görme ve işitme kayıpları, ruhsal bunalımlar gibi çok çeşitli sağlık sorunlarına yol açabilmektedir (Altan, 2004, s.210). Özellikle aşırı yorgunlukla birlikte çok nemli, sıcak ve tozlu ortamlar çocukların ve gençlerin sağlığı üzerinde yetişkinlere göre daha büyük bir risk oluşturarak

çocukların veya gençlerin gelişme dönemlerinde ciddi sağlık problemleri yaşamalarına sebep olmaktadır.

Özellikle 10 yaş altı çocuklarda bedensel gelişme olgusu çocuk çalıştırılması açısından önem kazanmaktadır. Bu yaş grubundaki çocukların çok hareketli olduğu ancak kas gelişmelerinin henüz tamamlanmadığı, çabuk yoruldukları bu nedenle sık sık kaza geçirebilecekleri, çünkü gelecek tehlikeleri hesaplayabilme güç ve becerisine sahip olmadıkları söylenebilir. 10 yaştan sonra ise çocukların hareketlerinin belirli amaçlara doğru yöneldiği, el sanatlarına ve faaliyetlerine ilgi duydukları görülür. Öte yandan bu yaşlardaki çocuklarda beslenme ihtiyaçlarının daha da arttığı ve özellikle 15 yaş civarında kalori ihtiyacının üst düzeye yükseldiği bilinen bir gerçektir. Bu yaşlardaki çocukların hareketli ve arzulu olmaları artan güçlerini göstermekten zevk duymaları işverenler tarafından bulunmaz bir kaftan olarak algılanabilir (Bulut, 1996, s.137). Ancak çocuk kapasitesinin üzerinde çalıştırılırsa daha önce de bahsedildiği gibi bu durum bedensel gelişimi üzerinde olumsuz etkiler yaratacaktır.

1211. Psiko-Sosyal Gelişim Açısından Sonuçları

“Sosyal gelişim” temelde bir sosyal olgunluk kazanma sürecidir. Sosyal gelişimin önemli bir etkeni de sosyalleşmedir. Sosyalleşme, kişinin içinde bulunduğu topluma uygun davranışlar geliştirmesi süreci olarak tanımlanmaktadır (Bulut, 1996, s.138). Çocuğun içinde doğduğu aile ortamı onun ilk sosyalleşme çevresidir. Daha sonra okul, arkadaşlar, yakın çevre veya iş çevresi diğer sosyalleşme çevrelerini oluşturmaktadır. Sonuç olarak çalışan bir çocuk için iş ortamı da bir sosyalleşme çevresi olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken bir konu da iş ortamındaki arkadaş grubudur. Özellikle iş çevresindeki arkadaş grubu çocuğun sosyal gelişimi üzerinde çok etkilidir. Arkadaşlıklar, çocuklara iyi alışkanlıklar kazandıran ortamlar olabileceği gibi, kötü alışkanlıklar kazandıran ortamlar da olabilir.

“Özdeşleşme” çocukluk gelişiminde önemli bir diğer kavramdır ve bir objeye duygusal bağlanım olarak açıklanmaktadır (Bulut, 1996, s.138). Çocuk ilk olarak evde anne ve babayla özdeşleşirken zamanla objeler değişerek yerini arkadaşlara, öğretmenlere, akrabalara, beğenilen sanatçılara bırakmaktadır. Yani özdeşleşme, insan hayatı boyunca

devam eden bir evre olup, çocukluk ve gençlik dönemindeki özdeşleşmenin çocuğun kişiliğinin gelişmesinde ve kimlik kazanmasında çok önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Çocukların duygusal gelişim sürecindeki en önemli olgulardan biri de kimlik kazanmadır. Özellikle ön ergenlik döneminin başından itibaren bir kimlik kazanma arzusu ve yarışı başlamaktadır. Kimlik kazanımında ise özdeşleşme ve sosyalleşmenin etkisi büyük olmaktadır. Temelde genelde 12 yaşından itibaren başlayan bu dönem gerçekte bir kişilik bulma, gelecekte nasıl bir insan olacağına karar verme sürecini içeren önemli bir evredir (Kahramanoğlu, 1996, s.139).

Sosyalleşme çevreleri çocuğun bedensel, ruhsal, duygusal ve sosyal gelişiminde büyük etki yapmaktadır. Burada sosyalleşme çevrelerinden en önemli etkiyi aile yapmaktadır. Bu sebeple çocukla ailesi arasındaki ilişkinin incelenmesi gerekir.

Leibenstein'in "Doğurganlığın Ekonomik Teorisi" ne göre çocuğun aileye 3 faydası vardır. Bunlardan birincisi çocuğun üretim aracı olarak faydası; ikincisi de sosyal güvenlik aracı olarak faydasıdır. Üçüncüsü de çocuğun bir zevk aracı olarak bir haz kaynağını oluşturmasıdır. Bu ise ailenin kendisini gerçekleştirmesini sağlayan bir araç olarak çocuğun faydasını ortaya koymaktadır. Birinci fayda ekonomik, ikincisi hem ekonomik hem sosyal, üçüncüsü de psikolojik diyebileceğimiz özelliğe sahip bulunmaktadır (Kahramanoğlu, 1996, s.139). Bu teoriye göre değerlendirirsek ailede gelir düştükçe çocuğun faydası daha çok ekonomik açıdan değerlendirilmektedir.

Genel kabul gören ilgili teorileri ülkemiz açıdan değerlendirdiğimizde, özellikle kırsal kesimlerde çok sayıda çocuğa sahip olanların çocuklarını sadece bir doyum aracı olarak değil aynı zamanda birer üretim aracı olarak gördükleri kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bir gerçektir. İşte bu sebeple aslında çocuk istismarı olarak nitelendirilebilecek bir çocuk çalışması, bizim toplumumuzda özellikle kırsal kesimde ne istismar ne de çocuğu zorlamak gibi algılanıyor. Yani ücretsiz bir işçi niteliğinde tarlada, bağda, bahçede çalıştırılan çocuklar gerçekte çalışan muamelesi görmemektedirler.

Çocukların olumsuz koşullar altında çalışması onların psikolojik gelişimlerine zarar vermektedir. Alçaltıcı ya da baskıcı bir ortam çocuklar üzerinde olumsuz psikolojik etkilerde bulunur. Öz saygı, yetişkinler olduğu kadar çocuklar için de büyük önem taşır (Akyüz, 2000, s.516). Çocuk çalışması çocuğu öğrenim fırsatlarından soyutlayarak, çocuğun zihinsel gelişimini zayıflatabilir. Ayrıca ağır bir çalışma yükü altında bulunan çocuk, sahip olduğu becerilerini geliştirme şansını kaybederek hayatı boyunca etkisini gösterecek olan uzun vadeli yıkımlara maruz kalabilir. Diğer taraftan aile yapısı içinde, çocuğun ekonomik bakımdan üretken etkinliklere katılması kendine özgü toplumsal ve kültürel ortamda sosyalleşmesinde yararlı yollardan biri olarak kabul edilebilir. Buna karşılık, işin sıkıcı olması veya itibarsız olması yahut işin aile ile bağlantısının kesilmesi durumunda, çocuk çalışması çocuğun psikolojik gelişimi üzerinde ciddi olumsuz etkiler yapabilir (Boidin, 1995, s.4).

Çalışma, çocuğun kişiliği ve güvenliği üzerinde de olumsuz etkiler yaratabilir. Olumsuz koşullarda çalışan ve aile denetiminden yoksun bulunan çocuklar için suça yönelme tehlikesi artmaktadır. Ayrıca çalışan çocuklarda sağlık açısından son derece riskli olan tehlikeli madde (uyuşturucu madde vb.) kullanımı tehlikesi de göz ardı edilemez bir gerçektir. Son olarak işverenin tutumundan bahsetmek yerinde olacaktır. İşveren işyerinde otoriteyi sağlayan kişidir. Çalışan çocuk işvereni tarafından fiziksel olarak kaba kuvvete yahut sözlü kötü muameleye maruz kalırsa veya cezalandırılırsa çocuğun kimlik gelişimi önemli düzeyde zedelenecektir.

1212. Eğitim Açısından Sonuçları

Bir çocuğun eğitim giderleri ailenin bütçesini aşıyorsa veya çalışma hayatı çocuğun gücünü tüketiyorsa, ya da anne- babanın çocuğun eğitim almasına yanaşmıyorsa, son olarak da öğretmenlerin çocuğa karşı anlayışsızsa çocuk okulu bırakmaktan başka bir şey düşünemez. Bu sebeple çalışan çocukların birçoğu okul ile çalışma hayatı arasında kararsızlık içinde kalmaktadırlar. Aslında okulunu etkilemeyecek bir biçimde çocuğun kendi gelişim özelliklerine uygun bir işte çalışması mümkün olabilir. Ancak bu durum bizim ülkemizde pek olanaklı görülmemektedir. Tam tersi ağır çalışma koşulları, çocuğun okula devamsızlık problemini yaratarak belirli bir süre sonra çocuğu okuldan tamamen uzaklaştırmaktadır.

Çalışan çocuk okula devam ediyor olsa da genelde derslerine devam edemez durumda olur. Bunda işyerindeki çalışma koşullarının etkisi büyüktür. Ayrıca çocuk, işyerinde kötü muamele görüyorsa bundan psikolojik olarak etkilenip ve derslerinde dikkatini toplayamaz duruma gelebilir. Hatta diğer öğrencileri etkilediği gerekçesiyle de çocuk öğretmenleri tarafından okuldan uzaklaştırılabilir.

Eğitim çağında çocukların çalıştırılmaları sadece kendileri için değil toplumun geleceği açısından da olumsuz sonuçlar yaratabilmektedir. Çocukların çalışıyor olması yetişkinlerin işsiz kalmasına da neden olabilir. Çünkü çocuklar genelde düşük ücretle ve sosyal güvencesiz çalıştırılmaktadırlar. Bu durumda işverenler söz sahibi olma yeteneğine sahip yetişkinler yerine hakkına sahip çıkamayan, kolayca ikna edilebilen kesim olan çocukları çalıştırmayı tercih ederler. Bu da kayıt dışı sektörü zayıflatmakta ve sosyal güvenlik sistemini çökertmektedir (Köse, 2003, s.32).

13. Türkiye' de Çocuk İşgücü

DİE 2006 yılı Ekim, Kasım ve Aralık aylarında Hane Halkı İşgücü Anketi ile birlikte Çocuk İşgücü Araştırması gerçekleştirmiştir. Araştırmada 6-17 yaş grubundaki çocuklar ele alınmış ve toplam 28.978 çocuk ile görüşülmüştür. Yapılan araştırmaya göre 6-17 yaş grubundaki çocuklar, kurumsal olmayan sivil nüfusun % 22,3'ünü oluşturmaktadır. Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 16 milyon 264 bindir. Bu yaş grubundaki çocukların % 60,9'u kentsel, % 39,1'i kırsal yerlerde bulunmaktadır. Bu çocukların % 84,7'si bir okula devam ederken, % 15,3'ü okula devam etmemektedir. Okula devam etmeyen çocukların % 58,8'ini kız çocukları oluşturmaktadır.

6-17 yaş grubunda çalışan çocuk sayısı 958 bin kişidir. 6-17 yaş grubunda bulunan 16 milyon 264 bin çocuktan % 5,9'u ekonomik bir işte çalışmakta, bir başka ifadeyle istihdam edilmektedir (958 bin kişi). Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda istihdam edilen çocukların % 47,7'si kentsel, % 52,4'ü kırsal yerlerde yaşamaktadır. İstihdam edilen çocukların % 66'sını erkek, % 34'ünü kız çocukları oluşturmaktadır. Çalışan çocukların % 31,5'i bir okula devam ederken, % 68,5'i öğrenimine devam etmemektedir. Okula devam eden 6-17 yaş grubundaki çocukların % 2,2'si ekonomik bir işte çalışırken, okula devam etmeyen çocukların % 26,3'ü çalışmaktadır.

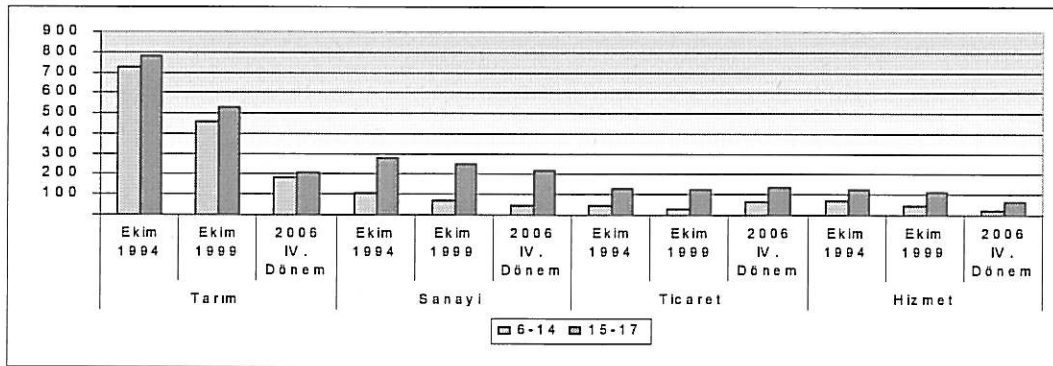
Tablo : 1
Çocuk İşgücü Temel Göstergeleri, (Bin kişi)

	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım- Aralık)
Kurumsal olmayan sivil nüfus	59 736	65 422	72 957
0-5 yaş grubundaki nüfus	8 469	7 930	8 479
6-17 yaş grubundaki nüfus	14 968	15 821	16 264
İstihdam (6 ve daha yukarı yaş)	20 984	22 124	22 963
İstihdam (6-17 yaş)	2 269	1 630	958
İstihdam oranı (6-17 yaş)	15,2	10,3	5,9
Kent	611	478	457
Kır	1 659	1 151	502
Erkek	1 372	955	632
Kadın	898	675	326
Tarım	1 510	990	392
Tarım-dışı	759	640	566
Ücretli veya yevmiyeli	648	617	513
Kendi hesabına veya işveren	52	28	26
Ücretsiz aile işçisi	1 570	985	420

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (www.tuik.org.tr)

Çalışan çocukların % 40,9'u tarım (392 bin kişi), % 59,1'i tarım dışı sektörde (566 bin kişi) faaliyet gösterirken, % 53'ü ücretli veya yevmiyeli, % 2,7'si kendi hesabına veya işveren, % 43,8'i ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

Grafik : 1
Sektörlere Göre Çalışan Çocuklar

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (www.tuik.org.tr)

Çocuk işgücü araştırmalarında, çocukların ekonomik işlerde çalışma durumunun yanı sıra, ev işlerinde çalışıp çalışmadıkları da sorulmaktadır. Ancak, 1994 ve 1999 yıllarında çocukların ev işlerinde çalışıp, çalışmadıkları tek bir soru ile alınmışken, 2006 yılı

araştırmasında ev işleri tek tek çocuklara hatırlatılarak sorgulanmıştır. 6-17 yaş grubundaki çocukların % 5,9'u ekonomik işlerde çalışırken, % 43,1'i ev işlerinde çalışmakta, % 51'i ise hiçbir işte çalışmamaktadır. Ev işlerinde ailesine yardımcı olduğunu ifade eden 7 milyon 4 bin çocuğun, % 61,2'sini kız çocukları oluşturmaktadır (4 milyon 289 bin kişi). Okula devam eden çocukların % 42,8'i ev işlerine yardımcı olurken, okula devam etmeyen çocukların % 44,4'ü ev işlerine yardımcı olmaktadır.

Tablo : 2
alışan ocuk Sayısı

Yıllar	Türkiye	Kent	Kır
Ekim 1994	13.537	9.194	4.343
Ekim 1999	23.189	17.978	5.211
Ekim-Kasım-Aralık 2006	38.039	26.566	11.473

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (www.tuik.org.tr)

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ ve KATILIMCILAR

20. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma ile son zamanlarda giderek artan biçimde kendini gösteren çocuk çalışmasının altyapısına inilerek, çalışan çocukların ailelerinin temel özelliklerinin belirlenmesi ve çalışan çocuk olmanın bireyler üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Konuyla ilgili yapılan araştırmaların çoğunda çocukların, özellikle ailelerinin ekonomik durumlarını iyileştirmek amacıyla çalıştıkları gözlemlenmiştir. Bu araştırmaların sonucunda çocuk çalışmasının, ortalama gelir düzeyinin düşük olduğu ailelerde daha çok olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca çocukların küçük yaşlarda çalıştırılmaları onları sosyal ve kültürel etkileşimden uzaklaştırarak toplumdan soyutlamakta olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak şurası açıktır ki, gelir düzeyinin düşük olmasının çocuk çalışmasını direkt olarak etkilemesinin öncesinde ekonomik olarak düşük kesimde bulunan ailelerde, özellikle ailelerin yapısal özelliklerinin belirlenmesi gereklidir. Buradan hareketle yapılan anket araştırmasında ankete katılan çocukların ailesel özellikleri de ele alınarak, çocuk çalışmasına neden olan etmenler bulunmaya çalışılmıştır.

21. Araştırmanın Evreni, Örnekleme, Yöntemi ve Sınırlılıkları

Araştırmanın evrenini çalışan çocuklar oluşturmaktadır. Ancak sokakta çalışan çocuklar araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Araştırma Trabzon ili içerisinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın mekânlarını Akçaabat-Oto Sanayi, Değirmendere Oto ve Ayakkabı Sanayi ile Trabzon merkezinde bulunan bazı bay- bayan kuaför salonları oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama tekniklerinden “anket” yöntemi kullanılmıştır. Bilgi alınacak kişilerin doğrudan doğruya okuyup cevaplayacakları 96 soruluk bir liste hazırlanmıştır. Anket sorularının 16 tanesi açık-uçlu sorular olup, diğerleri kapalı-uçludur.

Yani cevap seçenekleri tam olarak belirlenmiş olan 80 soru kapalı-uçlu, belirlenmemiş olan 16 soru ise açık-uçludur. Bu anket, kolay örnekleme tekniği kullanılarak, araştırmanın evrenini temsilen seçilen ve ilgili mekânlarda çalışan toplam 250 çocuğa uygulanmıştır. Ancak soruların yetersiz cevaplandırılmasından kaynaklanan sebeplerle, uygulanan 35 anket geçersiz sayılarak, araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

Araştırmada, Türkiye'nin de imzaladığı Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi dikkate alınarak üst yaş sınırı olarak 18 yaş belirlenmiştir.

22. Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesinde Kullanılan İstatistiksel Teknikler ve Anketin Güvenilirliği

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde SPSS 11.0 istatistik programı kullanılmış ve çeşitli istatistiksel tekniklerden yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan bu teknikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- **Chi-square (X²)**: Ki-Kare olarak adlandırılan bu test iki değişken arasında sistematik bir ilişkinin olup olmadığını inceler. Bu teste göre beklenen sonuçlarla elde edilen sonuçlar birbirinden ne kadar uzaksa, her iki değişkenin de birbirleriyle olan ilişkisi daha fazladır. Yani fark büyüdükçe değişkenlerin birbirleriyle olan ilgisi de artar.

- **Significance (P)**: Bu istatistik tekniği de değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını ölçer. İki değişken arasında Ki-Kareye göre sistematik bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmışsa, bu ilişkinin anlamlı olup olmadığını significance sayısına bakılarak belirlenir. Değişkenler arasında anlamlı bir ilişki için bu sayının anlamlılık düzeyi açısından (bizim araştırmamızda bu sayı 0.05'tir) küçük olması gerekir. Yani bizim araştırmamıza göre anlamlılık için bu sayının 0.05' ten küçük olması gereklidir.

- **Contingency Coefficient (C)** : İki değişken arasında ilişkinin var olduğu ve bu ilişkinin anlamlı olduğu belirlendikten sonra ilişkinin derecesinin ölçülmesine geçilir ki bu da "olağanlık katsayısı" olarak adlandırılan istatistik tekniğini kullanmayı gerektirir. Bu olasılık katsayısının değeri her zaman 0 ile 1 arasında yer alır. Sıfıra yakın değer ilişkinin zayıflığını gösterirken, 1'e yakın değer ise ilişkinin gücünü gösterir.

- **Anlamlılık Düzeyi(Yanılma Payı) :** Yanılma payı değerlemeye dahil edilmeyecek oranı ifade eder. Sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan anlamlılık düzeyi 0.05'tir. Bunun anlamı; 100 deneyden 5 veya daha azına rastlanılabilecek bir sonuç elde edildiği zaman hipotez reddedilir. Yani savunulan hipotezin kabul edilebilmesi için, elde edilen sonucun, deneylerin % 5'inden daha fazlasında bulunması gerekir.

Yapılan anket araştırmasıyla elde edilen veriler SPSS programına girildikten sonra Cronbach Alfa Katsayısı hesaplanmış ve bu sayının 0.6677 olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, araştırma için oldukça yüksek düzeyde güvenilirlik katsayısıdır.

23. Anketin Tanıtılması ve Katılımcılara Ait Olgusal Bilgiler

215 çalışan çocuğa uygulanan anket çalışması ile çalışan bireye ait olgusal bilgiler, bireyin çalışma geçmişi, çalışma koşulları, kişisel davranışlarıyla birlikte işyerindeki tehlikeler ve sağlık koşulları ile ebeveynlere ait bilgiler vb. edinilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan çocukların 193'ünü (%89.8) erkek çocuklar oluştururken, araştırmaya katılan diğer 22 çocuk (%10.2) kızdır (bkz.Tablo 3). Araştırmaya katılan çocukların büyük çoğunluğunu 16-18 yaş grubu oluşturmaktadır (bkz. Tablo 4). 10-12 yaş grubunda 1 çocuk varken, geride kalan 24 çocuk 13-15 yaş grubunda bulunmaktadır. Katılımcıların 113'ü (%52.6) il merkezinde doğmuş iken, 59' u (%27.4) ilçe merkezinde ve diğer 43 çocuk (%20) ise köy/bucak/beldede doğmuştur (bkz. Tablo 5). Eğitim durumlarına bakıldığında 100'ünün (%46.5) İlköğretim Mezunu, 21' inin (%9.8) Lise Mezunu, geri kalan 94 çocuğun (%43.7) eğitim durumunun ise Lise Terk olduğu ortaya çıkmıştır (bkz. Tablo 6).

Tablo : 3

Cinsiyet

	SAYI	YÜZDE
Erkek	193	89,8
Kadın	22	10,2
TOPLAM	215	100

Tablo : 4**Yaş**

	SAYI	YÜZDE
10-12	1	,5
13-15	24	11,2
16-18	190	88,4
TOPLAM	215	100

Tablo : 5**Doğum Yeri**

	SAYI	YÜZDE
İl Merkezi	113	52,6
İlçe Merkezi	59	27,4
Köy, Bucak, Belde	43	20,0
TOPLAM	215	100

Tablo : 6**Eğitim Durumu**

	SAYI	YÜZDE
İlköğretim Mezunu	100	46,5
Lise Mezunu	21	9,8
Lise Terk	94	43,7
TOPLAM	215	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI, ANKETİN DEĞERDİRİLMESİ VE TARTIŞMALAR

30. Araştırmanın Bulguları

Çalışan çocuklardan oluşan katılımcıların tamamı 8 yıllık zorunlu eğitime tabi olmuşlardır. Bu sebeple, katılımcıların 121'i, İlköğretim ya da Lise Mezunu olup, toplam içindeki payı %56.3' tür (bkz. Tablo 6). 69 çocuğun (%32.1) ekonomik nedenlerden dolayı eğitimlerine devam etmediği görülmektedir. 11 katılımcının (%5.1) ebeveynlerinin okula göndermemesi nedeniyle eğitimlerine devam edemedikleri ortaya çıkmıştır. 5'i (%2.3) okulun uzak oluşunu bir neden olarak belirlemiştir. İlgili soruya diğer yanıtını veren toplam 32 çocuk (%14.9) vardır. Bu değerlendirmede en büyük payı, okuldaki başarısızlığımı neden olarak gösteren 98 katılımcı (%45.6) oluşturmaktadır (bkz. Tablo 7). Buradan hareketle, ilgili anket sonuçlarına göre okuldaki başarısızlık eğitime devam etmemenin en büyük göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo : 7

Eğitime Devam Etmemenin En Önemli Nedeni

	SAYI	YÜZDE
Ekonomik Nedenler	69	32,1
Anne-Baba Göndermedi	11	5,1
Okul Çok Uzakta	5	2,3
Okuldaki Başarısızlığım	98	45,6
Diğer	32	14,9
TOPLAM	215	100

Katılımcıların 46'sı (%21.4) 1-2, 113'ü (%52.6) 3-4, 56'sı (%26) ise 5 ve daha üstü kardeşe sahip (bkz. Tablo 8) olup, neredeyse tamamına yakını oluşturan 187'si ailesiyle ikamet etmektedir (bkz. Tablo 9). Diğerleri ise akrabalarıyla, arkadaşlarıyla, yurttta, halka açık yerlerde, camide kaldıklarını belirtmişler, bazıları ise tek başlarına bekâr evinde kaldıklarını ifade etmişlerdir (bkz. Tablo 9).

Tablo : 8
Kardeş Sayısı

	SAYI	YÜZDE
1-2	46	21,4
3-4	113	52,6
5-5+	56	26,0
TOPLAM	215	100

Tablo : 9
Şu Anda Kalınan Yer

	SAYI	YÜZDE
Ailemle (Annem, Babam, Kardeşlerimle	187	87,0
Akrabalarımın Yanında	9	4,2
Arkadaşlarımla	1	,5
Tek Başıma Bekâr Evinde	5	2,3
Yurttta	3	1,4
Halka Açık Yerlerde	1	,5
Camide	1	,5
Diğer	8	3,7
TOPLAM	215	100

Katılımcıların 40'ı (%18.6) anne, baba ve kardeşler dışında diğer aile büyükleriyle birlikte yaşıyorken, geri kalan 175'i (%81.4) sadece kendi ailesiyle oturmaktadır (bkz. Tablo 10). Katılımcıların kendileri dâhil birlikte yaşadıkları kişi sayılarına bakıldığında, en fazla payın 5 ve daha fazla kişiyle yaşayan 153'ünün (%71.2) olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 11).

Tablo : 10
Anne, Baba, Kardeşler Dışında Birlikte Oturulan
Kişilerin (Büyükbaba, Dayı, Amca vb.) Varlığı

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	175	81,4
EVET	40	18,6
TOPLAM	215	100

Tablo : 11
Yaşanılan Yerdeki Kişi Sayısı

	SAYI	YÜZDE
1-2	9	4,2
3-4	53	24,7
5-5+	153	71,2
TOPLAM	215	100

Katılımcıların ailesel özelliklerine baktığımızda, ankete katılan 215 kişiden 202' sinin (% 94) anne-babalarının sağ olduğu görülmektedir. Annesi sağ olup babası ölü olan 10 çocuk (%4.7) vardır. Babası sağ olup annesi ölü olan 3 çocuk (%1.4) vardır (bkz. Tablo 12). Katılımcıların 210' unun (% 97.7) annesi ve babası öz iken, 1'inin üveydir. 3 katılımcının (%1.4) babası öz; annesi üveyken, 1 tanesinin ise (% 0.5) annesi öz olup babası üveydir (bkz. Tablo 13). Anne ve babanın birlikte yaşama durumlarına baktığımızda; 198 katılımcının (%92.1) ebeveynlerinin birlikte yaşadığı; 4 katılımcının ise

ebeveynlerinin ayrı yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Kalan 13'ünü ise annesini veya babasını kaybetmiş kişiler oluşturmaktadır (bkz. Tablo 14).

Tablo : 12
Anne/Babanın Sağ-Ölü Durumu

	SAYI	YÜZDE
Anne, Baba Sağ	202	94,0
Anne Sağ, Baba Ölü	10	4,7
Anne Ölü, Baba Sağ	3	1,4
TOPLAM	215	100

Tablo : 13
Anne/Babanız Öz- Üvey Durumu

	SAYI	YÜZDE
Anne, Baba Öz	210	97,7
Anne, Baba Üvey	1	,5
Baba Öz, Anne Üvey	3	1,4
Baba Üvey, Anne Öz	1	,5
TOPLAM	215	100

Tablo : 14
Anne-Babanın Birlikte Yaşıyor Olup Olmaması

	SAYI	YÜZDE
Evet	198	92,1
Babam Öldü	10	4,7
Annem Öldü	3	1,4
Ayrı Yaşıyorlar	4	1,9
TOPLAM	215	100

Katılımcıların baba yaş aralıklarına bakıldığında; büyük çoğunluğunun 42-47 ile 48-53 yaş gurubunda oldukları görülmüştür (bkz. Tablo 15). 10 çocuğun babası ölü olduğundan 15. Tabloda görüldüğü gibi 10 cevapsız soru vardır. Anne yaşına baktığımızda ise yoğunluğun 36-41 ile 42-47 yaş grubunda olduğu söylenebilir (bkz. Tablo 16). 3 çocuğun annesi ölü olduğundan 16. Tabloda görüldüğü gibi 3 cevapsız soru vardır. Çocukların 5'inin (%2.3) babası okur-yazar değilken; anne eğitiminde bu oran %14.4'tür (31 kişi). Babası ilkokul mezunu olan 117 (%57,1) çocuk varken, 106 çocuğun (%49.3) annesi ilkokul mezunudur. Aynı sıraya göre ortaokul mezunu için değerler; 45 (%22,0) ile 42'dir (%19.8). Lise mezunu olan 20 baba (%9.8) varken, 14 anne (%6.6) Lise mezunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüksek Okul ve Üniversite mezunu 8 baba (%4,0) mevcutken, 4 anne (%1.9) vardır (bkz. Tablo 17-18). Babaların eğitim düzeyinin annelere göre görece yüksektir.

Tablo : 15
Babanın Yaşı

	SAYI	YÜZDE
30-35	6	2,9
36-41	29	14,1
42-47	70	34,1
48-53	66	32,2
54-59	24	11,7
60-60+	10	4,9
TOPLAM	205	100
GENEL TOPLAM	215	

Tablo : 16
Annenin Yaşı

	SAYI	YÜZDE
30-35	11	5,2
36-41	74	34,9
42-47	63	29,7
48-53	46	21,7
54-59	10	4,7
60-60+	8	3,8
TOPLAM	212	100
GENEL TOPLAM	215	

Tablo : 17
Babanın Eğitimi

	SAYI	YÜZDE
Okuryazar Değil	5	2,4
Okuryazar	10	4,9
İlkokul	117	57,1
Ortaokul	45	22,0
Lise	20	9,8
2 Yıllık Yüksek Okul	4	2,0
4 Yıllık Üniversite	4	2,0
TOPLAM	205	100
GENEL TOPLAM	215	

Tablo : 18
Annenin Eğitimi

	SAYI	YÜZDE
Okuryazar Değil	31	14,6
Okuryazar	15	7,1
İlkokul	106	50,0
Ortaokul	42	19,8
Lise	14	6,6
2 Yıllık Yüksek Okul	1	,5
4 Yıllık Üniversite	3	1,4
TOPLAM	212	100
GENEL TOPLAM	215	

Katılımcıların 193'ünün (%91,0) annesi ev hanımı, 9'u (%4,2) işçi iken; 84'ünün (%41,0) babası işçi olup, 57'si (%27,8) esnaf-serbest meslek olarak karşımıza çıkmaktadır. Babası işsiz olan 14 çocuk (%6,8) vardır (bkz. Tablo 19-20). 215 çalışan çocuğun 14'ünün babasının işsiz olarak karşımıza çıkması çocuk çalışmasını tetikleyen önemli bir etken olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Babası çalışmayan bu çocukların ekonomik nedenlerle ya da ailenin borçlarını ödemek amacıyla çalışmayı seçtikleri gözlemlenmiştir.

Tablo : 19
Anne Mesleği

	SAYI	YÜZDE
Ev Hanımı	193	91,0
İşçi	9	4,2
Emekli	1	,5
Esnaf, Serbest Meslek	3	1,4
Memur	6	2,8
TOPLAM	212	100
GENEL TOPLAM	215	

Tablo : 20
Baba Mesleği

	SAYI	YÜZDE
İşsiz	14	6,8
İşçi	84	41,0
Çiftçi	8	3,9
Emekli	23	11,2
Memur	19	9,3
Esnaf, serbest meslek	57	27,8
TOPLAM	205	100
GENEL TOPLAM	215	

Katılımcıların 119'unun (%58) babasının kendisine ait arazisi varken, 86' sının (%42) babası araziye sahip değildir (bkz. Tablo 21). Katılımcıların 31'inin (%15,1) babası gelir elde etmek için hayvan beslemektedir (bkz. Tablo 22). Ailenin bir araziye sahip olması gelir düzeyini belirleyen etmenler arasında sayılabilir. Buradan hareketle bu sorunun sorulmasıyla çocuk çalışmasının ailenin gelir düzeyi ile olan ilgisi ölçülmeye çalışılmıştır ki, sonuç olarak pozitif bir ilişkinin varlığından bahsetmek mümkündür. Babası kendi işinin dışında gelir elde etmek için başkasının işinde çalışan 32 çocuk (%15,6) varken, 173 çocuğun (%84,4) babası ise ek gelir için başkasının işinde çalışmamaktadır (bkz. Tablo 23).

Tablo : 21
Babanın Araziye Sahip Olup Olmaması

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	86	42,0
EVET	119	58,0
TOPLAM	205	100
GENEL TOPLAM	215	

Tablo : 22
Babanın Gelir Elde Etmek İçin Hayvan Besleme Durumu

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	174	84,9
EVET	31	15,1
TOPLAM	205	100
GENEL TOPLAM	215	

Tablo : 23
Babanın Kendi İşinin Dışında Gelir Elde Etmek İçin Başkasının İşinde Çalışma Durumu

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	173	84,4
EVET	32	15,6
TOPLAM	205	100
GENEL TOPLAM	215	

Ankete katılan çocukların 29'unun (%14,1) babasının herhangi bir sosyal güvenliği yokken; 110 çocuğun (%53,7) babasının bağlı olduğu sosyal güvenlik kurumu SSK, 43'ü (%21) BAĞKUR, 17'si (%8,3) Emekli Sandığı'dır. 6 çalışan çocuk babası ise yeşil kartlı olup toplam içindeki yüzdesi 2.9' dir (bkz. Tablo 24). Katılımcıların 120'sinin (%56,6) annesinin herhangi bir sosyal güvencesi bulunmamakta iken; 55'i (%25.9) SSK'lı, 23'ü (%10.8) BAĞKUR' lu olup, 9'u (%4.2) Emekli Sandığı'na üyedir. Diğer 5'i (%2.4) ise sadece yeşil kartlıdır (bkz. Tablo 25).

Katılımcıların 132'sinin (%61.4) ailesinde kendilerinin dışında birlikte oturdukları erkek veya kız kardeşlerinden çalışan varken, 83'ünde (%38.6) yoktur (bkz. Tablo 26). Burada dikkat edilmesi gereken husus, ailede çalışan kişi sayısı ile ailenin sahip olduğu gelir düzeyi artacak olup, bu da çocuk çalışmasını etkileyecektir. 27.Tabloda görüldüğü gibi aileye gelir sağlayan kişi sayısı 1-2 aralığında olanlar 128 kişi (%59.5) , 3-4

aralığında olanlar 81 kişi (%37.7) , 5 ve daha yukarı gelir sağlayan aileye sahip olan 6 kişi (%2.8) vardır (bkz. Tablo 27).

Tablo : 24
Babannın Bağlı Olduğu Sosyal Güvenlik Kurumu

	SAYI	YÜZDE
Sosyal Güvenliği Yok	29	14,1
Emekli Sandığı	17	8,3
SSK	110	53,7
Bağ- kur	43	21,0
Diğer	6	2,9
TOPLAM	205	100
GENEL TOPLAM	215	

Tablo : 25
Annenin Bağlı Olduğu Sosyal Güvenlik Kurumu

	SAYI	YÜZDE
Sosyal Güvenliği Yok	120	56,6
Emekli Sandığı	9	4,2
SSK	55	25,9
Bağ-kur	23	10,8
Diğer	5	2,4
TOPLAM	212	100
GENEL TOPLAM	215	

Tablo : 26
Birlikte Oturulan Erkek veya Kız Kardeşlerden Çalışan Olup Olmaması

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	132	61,4
EVET	83	38,6
TOPLAM	215	100

Tablo : 27
Aileye Toplam Gelir Sağlayan Kişi Sayısı

	SAYI	YÜZDE
1-2	128	59,5
3-4	81	37,7
5-5+	6	2,8
TOPLAM	215	100

Ankette katılımcılara yöneltilen ailenin toplam aylık geliri sorusuyla çalışan çocukların ailelerinin ekonomik düzeyi ölçülmek istenmiştir. Katılımcıların 68'inin (%31.6) ailesinin toplam aylık gelir düzeyi 751-1000 TL aralığındadır. Yine katılımcıların 51'inin (%23.7) ailesinin toplam aylık gelir düzeyi 1001-1500 TL arasında olduğu görülmektedir. Aylık gelir düzeyi 501-750 TL arasında olanların ise toplam içindeki yüzdesi %33'tür. 215 çalışan çocuktan 13'ünün (%6) ailesinin aylık geliri ise 0-500 TL arasındadır (bkz. Tablo 28). Ekonomik açıdan yetersizlik başta yoksulluk olmak üzere kendini borçlanma, aile üyeleri arasında huzursuzluk, stres vb. şeklinde doğrudan açığa vurmaktadır. Ekonomik yetersizlik bununla birlikte dolaylı olarak çocukları da etkilemekte, ya onları eğitimlerinde başarısızlığa sevk etmekte, ya da eğitimden uzaklaştırarak çocukların çalışma hayatına atılmalarına neden olabilmektedir. Ailelerin ekonomik gelir düzeyinin belirlenmesinde katılımcılara uygulanan diğer bir soru da oturulan evin aileye ait olup olmadığı sorusudur. Katılımcıların 143'ü (%66.5) bu soruya kendimize ait cevabını vermiştir. Bu oldukça yüksek bir rakamdır. Çünkü 215 çalışan çocuktan 143'ü kendi evinde oturmaktadır ki bu

da beklenmeyen bir oran olarak karşımıza çıkmıştır. Bir genelleme yapılabilirse Trabzon’ da bir ailenin sahip olduğu ekonomik gelir düzeyi çocukların çalışmasını tek başına etkilemediği söylenebilir. Ama bu konuda yapılan araştırmaların birçoğunda çalışan çocuklara uygulanan anket sonucu ailelerin ev sahibi olma düzeyleri oldukça düşük çıkmıştır. Ancak Trabzon ili içerisinde yapılan bu araştırma daha önce yapılan diğer araştırmalara göre ev sahibi olma konusunda biraz daha farklı bir sonuç yaratmıştır. 29.Tabloda görüldüğü gibi kirada oturanların sayısı 62’dir (%28.8). Diğer 10 katılımcı (%4.7) ise oturdukları evin yakınlarına, akrabalarına ait olduğunu belirterek kira vermediklerini söylemiştir. Oturulan evin tipine bakıldığında büyük çoğunluğunun apartman dairesinde kaldıkları görülmektedir (bkz. Tablo 30).

Tablo : 28
Ailenin Toplam Aylık Geliri

	SAYI	YÜZDE
0-500 TL	13	6,0
501-750 TL	33	15,3
751-1000 TL	68	31,6
1001-1500 TL	51	23,7
1501-2000 TL	29	13,5
2001-2001+	11	5,1
BİLİNMIYOR	10	4,7
TOPLAM	215	100

Tablo : 29
Oturulan Eve Sahiplik Durumu

	SAYI	YÜZDE
Kendimize Ait	143	66,5
Yakınımıza, Akrabamıza Ait, Kira Vermiyoruz	10	4,7
Kira	62	28,8
TOPLAM	215	100

Tablo : 30
Oturulan Evin Tipi

	SAYI	YÜZDE
Gecekondu	14	6,5
2 Ya da Daha Fazla Katlı Müstakil Ev	53	24,7
Lojman	1	,5
Eski Yapı Dupleks, Tripleks	6	2,8
Yeni Yapı, Dupleks, Tripleks Villa	6	2,8
Tek Katlı Müstakil Ev	42	19,5
Apartman Dairesi	86	40,0
Diğer	7	3,3
TOPLAM	215	100

Katılımcılara yöneltilen diğer bir soru da oturulan konutta kalorifer veya sıcak su sisteminin olup olmadığıdır. Bu soruya 163 kişi (%75.8) hayır cevabını vermiştir (bkz. Tablo 31). Oturduğu konutta bulaşık makinesi olan 86 kişi (%40) varken, klima olan ise 18 kişi (%8.4) vardır (bkz. Tablo 32-33). Çocuğun çalışmasını etkileyen unsurların bulunması için belirlenmeye çalışılan ekonomik gelir düzeyini gösteren bir araç olarak ailenin otomobile sahip olup olmama durumu ele alınmıştır. Buna göre 164 katılımcının (%76.3) ailesinin otomobile sahip olmadığı, 51'inin (%23.7) ise ailesinin otomobile sahip olduğu ortaya çıkmıştır (bkz. Tablo 34) .

Tablo : 31
Oturulan Konutta Kalorifer veya Sıcak Su Sisteminin Varlığı

	SAYI	YÜZDE
EVET	52	24,2
HAYIR	163	75,8
TOPLAM	215	100

Tablo : 32
Oturulan Konutta Bulaşık Makinesinin Varlığı

	SAYI	YÜZDE
EVET	86	40,0
HAYIR	129	60,0
TOPLAM	215	100

Tablo : 33
Oturulan Konutta Klimanın Varlığı

	SAYI	YÜZDE
EVET	18	8,4
HAYIR	197	91,6
TOPLAM	215	100

Tablo : 34
Ailenin Otomobile Sahip Olma Durumu

	SAYI	YÜZDE
EVET	51	23,7
HAYIR	164	76,3
TOPLAM	215	100

Ailenin sebze/meyve ihtiyacını karşılama biçimi, pazardan alışveriş yapma sıklığı ile ailede tüketilen ekmek soruları da ankette çalışan çocuklara uygulanan diğer sorulardır. Katılımcıların 89'u (%41.4) sebze/meyve ihtiyacını manav marketten karşılamakta iken, pazardan satın alanlar ise 85 olup toplam içindeki yüzdesi % 39.5 dir. Manav market döküntülerinden satın alanlar %2.3 tür. Geri kalan % 16.7 lik kesim (36 kişi) ise sebze/meyve ihtiyacını kendileri yetiştirerek karşılamaktadır ki bunların büyük çoğunluğunu

arazi sahipleri oluşturmaktadır (bkz. Tablo 35). Pazardan alışveriş yapma sıklığına baktığımızda ailelerin 94'ünün (%43.7) her hafta pazara çıktığı, 73'ünün (%34) ise birkaç haftada bir pazara çıktığı söylenebilir. Geri kalan 48'inin (%22.3) ise pazara çok seyrek çıktığı görülmektedir (bkz. Tablo 36). Ekmek Türk toplumunda en önemli, en temel tüketim maddesidir. Kırsal kesimde ekmek büyük çoğunlukla evde yapılır. Kırsal kesimden kente göç edenler, kentlerde yaşıyor olsalar da temelden gelen alışkanlıklarından dolayı ekmeklerini evde yaptıkları söylenebilir. Ancak kentlerde yaşayan ailelerin ekmeklerini satın almaktan ziyade evde yapıyor olmaları onların ekonomik durumlarıyla ilgilidir. Bu anket araştırmasında çalışan çocuklarının ailelerinin ekmek ihtiyaçlarını nasıl karşıladıklarını öğrenmek amacıyla yöneltilen soru ile elde edilen verilere baktığımızda; katılımcıların 159'u (%74) ekmeklerin satın alındığını, 28'i (%13) evde yapıldığını, 28'i (%13) ise bazen evde yapıldığını belirtmiştir (bkz. Tablo 37). % 74 oldukça büyük bir rakam olmasına karşılık yine de geri kalan %26'lık kısım kentlerde önemsenmeyecek kadar da küçük değildir.

Tablo : 35

Ailede Sebze ve Meyve İhtiyacının Karşılama Biçimi

	SAYI	YÜZDE
Manav, Marketten Satın Alınıyor	89	41,4
Pazardan Satın Alınıyor	85	39,5
Manav, Market Döküntülerinden Satın Alınıyor	5	2,3
Kendimiz Yetiştiriyoruz	36	16,7
TOPLAM	215	100

Tablo : 36

Ailenin Pazardan Alışveriş Yapma Sıklığı

	SAYI	YÜZDE
Her hafta pazara çıkılır	94	43,7
Birkaç haftada bir pazara çıkılır	73	34,0
Pazara çok seyrek çıkılır	48	22,3
TOPLAM	215	100

Tablo : 37
Ailede Tüketilen Ekmek

	SAYI	YÜZDE
Satın Alınıyor	159	74,0
Evde Yapılıyor	28	13,0
Bazen Evde Yapılıyor	28	13,0
TOPLAM	215	100

Ailelerin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için başvurdukları en önemli tercihlerden biri borçlanmadır. Çünkü ekonomik yetersizliklerini gidermek, borcun ödenmesinde yaşanacak sıkıntıları gölgede bırakarak ailelere rahatlık sağlar. Ancak borçların ödenmesi söz konusu olduğunda aile büyük bir sıkıntı içerisine girer ve gerektiği durumlarda çocuklar ya ailelerin zoruyla, ya da kendilerini bu psikolojik baskıdan kurtarmak için eğitimlerini yarıda bırakarak çalışma hayatına atılmaktadırlar. Yapılan anket çalışmasında çocuklara ailelerin borcu olup olmadığı ile ilgili yöneltilen soru değerlendirildiğinde; akrabalara, arkadaşına, komşuya, devlete, bankaya, esnafa vb. cevabını veren toplamda 146 (%67.9) çalışan çocuğun ailesinin borcu olduğu, geri kalan 69 'un (%32.1) ise borcu olmadığı ortaya çıkmıştır (bkz. Tablo 38).

Tablo : 38
Ailenin Borçluluk Durumu

	SAYI	YÜZDE
Aile Büyüklerine Borcu Var	34	15,8
Arkadaş, Komşuya Borcu Var	28	13,0
Bankaya Borcu Var	50	23,3
Devlete Vergi Borcu Var	6	2,8
Esnafa Taksit Borcu Var	21	9,8
Ailemin Hiç Borcu Yok	69	32,1
TOPLAM	215	100

Normal şartlarda aileye gelir getiren herhangi bir ev, arsa, araba, dükkân vb. varsa o ailenin ekonomik gelir düzeyinin daha yüksek olması beklenir ve o ailede ekonomik nedenlerin çocuk çalışmasını tetiklemesi beklenemez. İşte bu amaçla çalışan çocuklara yöneltilen soru ile ailelerinin gelir getirici herhangi bir ev, arsa, araba, dükkân vs. sahip olup olmadıkları değerlendirilmiştir. Sonuca göre; 152 çalışan çocuğun (%70.7) bu soruya hayır, 63'ünün (%29.3) ise evet cevabını verdiği görülmüştür (bkz. Tablo 39). Ayrıca geçim sıkıntısı nedeniyle evinden herhangi bir eşya satılan toplam 26 çocuk (%12.1) varken, satılmayan 189 çalışan çocuk (%87.9) vardır (bkz. Tablo 40).

Tablo : 39

Aileye Gelir Getiren Ev, Arsa, Araba, Dükkân vs. Olması

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	152	70,7
EVET	63	29,3
TOPLAM	215	100

Tablo : 40

Geçim Sıkıntısı Nedeniyle Evden Eşya vs. Satılma Durumu

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	189	87,9
EVET	26	12,1
TOPLAM	215	100

Yapılan anket çalışmasında çocukların ebeveynleriyle ilgili farklı sorulara da yer verilmiştir. Bunlardan ilki; babanın veya annenin iş veya çalışma nedeniyle evden ayrılma durumlarıyla ilgili sorulan sorudur. Bu soruya 178 katılımcı (%82.8) hayır, 37 katılımcı (%17.2) evet cevabını vermiştir (bkz. Tablo 41). Ailede para harcamada en çok sözü geçen kişiye bakıldığında ise 130' unun (%60.5) baba cevabı verdiği görülmektedir. Babanın ve annenin para harcamada eşit olarak söz sahibi olduğunu belirten 50 katılımcı (%23.3)

vardır. İlgili soruya anne cevabını veren 23 çalışan çocuk (%10.7) vardır ki zaten bunların 10 tanesi babası vefat edenlerdir. Bu soruya diğer cevabını verenler evde para harcamada daha çok kendilerinin sözünün geçtiğini belirtmişlerdir. Bunların dışındaki diğer 6 katılımcının ise evde para harcamada ağabeylerinin veya ablalarının sözünün daha fazla geçtiği görülmektedir (bkz. Tablo 42).

Tablo : 41

Babanın veya Annenin Çalışma, İş Nedeniyle Evden Ayrılma Durumu

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	178	82,8
EVET	37	17,2
TOPLAM	215	100

Tablo : 42

Ailede Para Harcamada En Çok Sözü Geçen Kişi

	SAYI	YÜZDE
Baba	130	60,5
Anne	23	10,7
Ağabey	3	1,4
Abla	3	1,4
Baba, Anne Eşit Şekilde	50	23,3
Diğer	6	2,8
TOPLAM	215	100

Çalışan çocuklara uygulanan ankette son bir yıl içinde anne ve baba arasında kavga bağırma vb. durumları irdeleyen soruya verilen cevaplara bakıldığında; katılımcıların 179'unun (%88,6) anne ve babası arasında belirtilen süre içerisinde herhangi bir kavga, bağırma vb. olayların olmadığını görülmekte iken, 22'sinde (%10.9) bu tür olayların

olduğu ve annesinin maruz kaldığı, 1 katılımcının ise babasının bu tür bir duruma maruz kaldığı ortaya çıkmıştır (bkz. Tablo 43). Aynı süre içerisinde vurma tokat vb. olaylara maruz kalma durumuna bakıldığında; katılımcıların 187'sinin (%92,6) anne babası arasında son bir yıl içinde vurma, tokat gibi durumların olmadığı, 15'inin (%7,4) ise annesinin bu tür durumlara maruz kaldığı ortaya çıkmıştır (bkz. Tablo 44). Katılımcılara ebeveynler arasındaki kavga, bağırma, vurma veya tokat atma gibi olayların neden sorulduğunda büyük çoğunluğu ailenin geçim sıkıntısını neden olarak göstermiştir. Bunun dışında babanın içki kullanması, babanın eve geç gelmesi veya gelmemesi, babanın kumar oynaması, babanın işsiz olması veya çalışmaması vb. nedenler de başka katılımcılar tarafından neden olarak belirtilmiştir (bkz. Tablo 45).

Tablo : 43

Son 1 Yıl İçinde Anne ve Baba Arasında Kavga, Bağırma vs. Olup Olmaması

	SAYI	YÜZDE
Hayır	179	88,6
Evet, annem maruz kaldı	22	10,9
Evet, babam maruz kaldı	1	,5
TOPLAM	202	100
GENEL TOPLAM	215	

Tablo : 44

Son 1 Yıl İçinde Anne ve Baba Arasında Vurma, Tokat vs. Olup Olmaması

	SAYI	YÜZDE
Hayır	187	92,6
Evet, Annem Maruz Kaldı	15	7,4
TOPLAM	202	100
GENEL TOPLAM	215	

Tablo : 45**Anne ve Baba Arasında Kavga, Vurma, Tokat vs. Olayların En Önemli Nedeni**

	SAYI	YÜZDE
Ailenin Geçim Sıkıntısı	13	48,1
Babanın İçki Kullanması	4	14,8
Babanın Eve Gelmemesi veya Geç Gelmesi	2	7,4
Annenin Eve Gelmemesi veya Geç Gelmesi	1	3,7
Babanın Kumar Vb. Oynaması	1	3,7
Babanın İşsiz Olması veya Çalışmaması	1	3,7
Annenin İçki Kullanması	1	3,7
Diğer	4	14,8
TOPLAM	27	100

Katılımcıların 60'ı (%27.9) bugüne kadar herhangi bir şekilde cezalandırılmış olup, 155'i (%72.1) ise bugüne kadar herhangi bir cezalandırmaya maruz kalmadığını belirtmiştir (bkz. Tablo 46). Cezalandırmaya maruz kalan bu katılımcıların 43'ü (%71,7) babası, 10'u (%16.7) annesi, 2'si (%3,3) kardeşleri tarafından, geri kalan 5 kişi ise işvereni veya dede vb. gibi aile büyükleri tarafından cezalandırılmıştır (bkz. Tablo 47). Bu katılımcıların cezalandırılma nedenlerine bakıldığında, en çok "büyüklerinin sözünü dinlememe" cezalandırma nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında eve geç gelme, kötü alışkanlıklar, yalan söylemek, ekonomik vb. unsurlar da diğer cezalandırma nedenleri arasında sayılabilir. Bazı katılımcılar ise (12 katılımcı, %20,0) seçeneklerde belirtilenlerin dışında farklı nedenler ortaya koymuştur. Bunlar arasında; hırsızlık, sigara içmek, alkol kullanmak, bakkaldan sakız çalmak, terbiyesizce konuşmak, futbol oynamak vb. sıralanabilir. Ayrıca bazı çalışan çocuklar ise cezalandırılma nedenlerini ankette ifade edemeyeceklerini belirtmişlerdir (bkz. Tablo 48). Çocukların cezalandırma türleri arasında en fazla "azarlama" ya maruz kaldıkları görülmektedir. Bunu "sevdiği şeylerden mahrum etme" ve "uzun süre küsme" takip etmektedir. Dayak atma, evden atma, harçlık kesme, küfür etme vb. cezalandırmalara maruz kalan katılımcılarımız da mevcuttur (bkz. Tablo 49).

Tablo : 46
Cezalandırılma

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	155	72,1
EVET	60	27,9
TOPLAM	215	100

Tablo : 47
En Çok Cezalandıran Kişi

	SAYI	YÜZDE
Anne	10	16,7
Baba	43	71,7
Kardeş	2	3,3
Diğer	5	8,3
TOPLAM	60	100
CEVAPSIZ	155	
GENEL TOPLAM	215	

Tablo : 48
Cezalandırılmanın En Önemli Nedeni

	SAYI	YÜZDE
Eve Geç Gelmem	10	16,7
Büyüklerin Sözüünü Dinlememe	24	40,0
Kötü Alışkanlıklar	10	16,7
Diğer	12	20,0
Ekonomik Nedenler	2	3,3
Yalan Söylemek	2	3,3
TOPLAM	60	100
GENEL TOPLAM	215	

Tablo : 49
En Çok Verilen Ceza Türü

	SAYI	YÜZDE
Dayak Atma	8	13,3
Evden Atma	1	1,7
Harçlık Kesme	3	5,0
Uzun Süreli Küsme	12	20,0
Azarlama	17	28,3
Küfür Etme	3	5,0
Sevdiği Şeylerden Mahrum Etme	13	21,7
Diğer	3	5,0
TOPLAM	60	100
GENEL TOPLAM	215	

Yapılan anket araştırmasında çalışan çocuklara yönelik olarak ailenin göç durumunu sorgulayan sorular hazırlanmıştır. 50.Tablodaki görüldüğü gibi ankete katılan 215 çalışan çocuktan sadece 34 tanesinin (%15.8) göç durumu olmuştur. Göç edenlerin tamamı köyden şehir merkezine göç etmiştir. “İşsizlik veya ekonomik nedenler” göç eden bu ailelerin temel göç etme nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır (bkz. Tablo 51). Bununla birlikte “daha yüksek yaşam standardı”, “eğitim”, “sağlık”, “tayin” vb. diğer göç etme nedenleri arasında belirtilmiştir. Yapılan araştırma sonucuna göre çalışan çocukların büyük çoğunluğunda aile göçü olmadığı görülmüştür. Eğer anket büyük şehirlerde uygulansaydı, göç oranlarının çalışan çocuklar içerisinde bu anket sonuçlarına göre çok daha fazla çıkması beklenirdi.

Tablo : 50
Ailenin Göç Durumu

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	181	84,2
EVET	34	15,8
TOPLAM	215	100

Tablo : 51
Ailenin Göç Etmesinin En Önemli Nedeni

	SAYI	YÜZDE
Eğitim	5	14,7
Sağlık	2	5,9
Tayin veya İş Değişikliği Nedeniyle	3	8,8
İşsizlik veya Ekonomik Nedenler	12	35,3
Diğer	6	17,6
Daha Yüksek Yaşam Standardı	6	17,6
TOPLAM	34	100
GENEL TOPLAM	215	

Katılımcılara yöneltilen en önemli sorulardan biri de çalışmaya başlama nedenleridir. Katılımcıların 76'sı (%35.3) ileride daha rahat iş bulmak ve meslek öğrenmek amacıyla çalıştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların 43'ü (%20) ailelerinin ekonomik gelirlerine katkıda bulunmak amacıyla, 42'si (%19.5) kendi ihtiyaçlarını karşılamak için, 26'sı (%12.1) okulu sevmediği için, 15'i (%7) boşta kalmamak için, 7'si (%3.3) ise ailenin borçlarının ödenmesine katkıda bulunmak amacıyla çalıştıklarını belirtmişlerdir (bkz. Tablo 52). Çalışan çocukların 102'si (% 47.4) kendi isteğiyle, 49'u (%22.8) babasının isteğiyle, 23'ü (10.7) annesinin isteğiyle, 29'u (%13.5) hem anne hem de babanın isteğiyle, 12'si (%5.6) ise ailenin diğer üyelerinin isteğiyle çalışmaya başlamıştır (bkz. Tablo 53).

Genelleme yapılırsa; katılımcıların çoğunun ilerde daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek ya da ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalışmayı seçtikleri söylenebilir.

Tablo : 52
Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni

	SAYI	YÜZDE
Ailenin Ekonomik Gelirine Katkıda Bulunmak	43	20,0
Ailemin Borçlarının Ödenmesine Katkıda Bulunmak	7	3,3
Kendi İhtiyaçlarım İçin	42	19,5
İleride Daha Rahat İş Bulmak İçin Meslek Öğrenmek	76	35,3
Boşta Kalmamak İçin	15	7,0
Okulu Sevmediğim İçin	26	12,1
Diğer	6	2,8
TOPLAM	215	100

Tablo : 53
Çalışmaya İsteğiyle Başladığınız Kişi

	SAYI	YÜZDE
Baba	49	22,8
Anne	23	10,7
Hem Anne Hem Baba	29	13,5
Ailenin Diğer Üyeleri	12	5,6
Kendim	102	47,4
TOPLAM	215	100

Katılımcıların şundaki işyerlerinde çalıştıkları iş sürelerine bakıldığında 71'inin (%33) 1-6 ay, 67'sinin (%31.2) 7-12 ay, 37'sinin (%17.2) 13-24 ay ve kalan 40 çalışan çocuğun ise 25 ay veya daha fazla süreyle çalıştıkları görülmektedir (bkz. Tablo 54). 66 katılımcı (%30.7) şundaki işinden önce başka işlerde çalışmıştır (bkz. Tablo 55). Bu kişilerin

çalıştıkları iş türlerine bakıldığında mobilya sektöründe çalışanların daha ağırlıklı olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 56). Daha önce başka işlerde çalışanların işten ayrılma sebepleri 57.Tabloda görüldüğü gibi daha çok düşük ücret verilmesinden dolayı olduğu görülmektedir. Bu soruyu diğer olarak cevaplayanlar herhangi bir sebep olmaksızın kendi tercihlerine göre işten ayrıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo : 54
Bu İşyerindeki Çalışma Süresi

	SAYI	YÜZDE
1-6 Ay	71	33,0
7-12 Ay	67	31,2
13-24 Ay	37	17,2
25 Ay ve Üzeri	40	18,6
TOPLAM	215	100

Tablo : 55
Bundan Önce Başka Bir İşte Çalışma Durumu

	SAYI	YÜZDE
EVET	66	30,7
HAYIR	149	69,3
TOPLAM	215	100

Tablo : 56
Çalışılan Başka İş Türleri

	SAYI	YÜZDE
Mobilya Sektörü	13	19,7
Çiftçilik	2	3,0
Fabrika İşçiliği	7	10,6
Seyyar Satıcılık	1	1,5
Bakkal	3	4,5
Temizlikçilik	1	1,5
Tamircilik	5	7,6
Ayakkabı Tamirciliği	2	3,0
Ayakkabı Boyacılığı	1	1,5
Nakliyecilik	1	1,5
İnşaat İşçiliği	4	6,1
Araba Tamirciliği	9	13,6
Diğer	15	22,7
Kuaför	2	3,0
TOPLAM	66	100
GENEL TOPLAM	215	

Tablo : 57
Önceki İşten Ayrılma Sebebi

	SAYI	YÜZDE
Düşük Ücret	20	30,3
Okul İçin İzin Verilmemesi	3	4,5
Çalışma Saatleri/Koşulları	15	22,7
İşverenin Tutumu	4	6,1
İşyerinin Uzak Olması	2	3,0
Ebeveynlerin Baskısı	1	1,5
Taşınma	2	3,0
Kovulma	2	3,0
Becerilerimin Dışındaydı	4	6,1
Diğer	13	19,7
TOPLAM	66	100
GENEL TOPLAM	215	

İşyerlerinde çalışan çocukların 115'i (%53.5) çırak, 72'si (%33.5) kalfa, 20'si (%9.3) vasıfsız işçi, 1'i ise parça başına işçi olarak çalışmaktadır (bkz. Tablo 58). Bununla birlikte, çalışan çocukların 201'i (% 93.5) haftalık ortalama 5-7 gün arasında çalışmaktadır (bkz. Tablo 59). Ayrıca günlük çalışma süreleri 8 saat ve üzeridir (bkz. Tablo 60).

Tablo : 58
İşyerindeki Pozisyon

	SAYI	YÜZDE
Çırak	115	53,5
Kalfa	72	33,5
Vasıfsız işçi	20	9,3
Parça başına işçi	1	,5
Diğer	7	3,3
TOPLAM	215	100

Tablo : 59
Haftalık Ortalama Çalışılan Gün Sayısı

	SAYI	YÜZDE
1-2	1	,5
3-4	13	6,0
5-7	201	93,5
TOPLAM	215	100

Tablo : 60
Günlük Ortalama Çalışma Süresi

	SAYI	YÜZDE
5-7 Saat	4	1,9
8 Saat ve Üzeri	211	98,1
TOPLAM	215	100

Katılımcıların 146'sı (%67.9) ücretini haftalık, 51'i (%23.7) aylık, 12'si (%5.6) günlük, 2'si (%0.9) ise ücretini parça başı olarak almaktadır. 1 katılımcı ise işverenin ücret vermediğini belirtmiştir (bkz. Tablo 61). 108 katılımcının (%50.2) aylık ücretleri 251-400 TL arasında iken, 49'unun (%22.8) aylık ücreti 401-600 TL arasındadır. 33 çalışan çocuğun (%15.3) aldığı aylık ücret 101-250 TL arasında, 10'unun (%4.7) aylık ücreti ise 0-100 arasındadır. Aylık ücreti 600 TL ve daha yukarı olan 8 katılımcı (%3.7) vardır (bkz. Tablo 62). Katılımcıların 171'i (%79.5) ücretini düzenli olarak almaktadır (bkz. Tablo 63). Ayrıca çalışan çocukların sadece 76'sı (%35.3) aldıkları ücreti yeterli olarak bulmaktadır (bkz. Tablo 64).

Tablo : 61
Ücretin Ödenme Biçimi

	SAYI	YÜZDE
Günlük	12	5,6
Haftalık	146	67,9
İşverenim Ücret Vermiyor	1	,5
Aylık	51	23,7
Parça Başı	2	,9
Diğer	3	1,4
TOPLAM	215	100

Tablo : 62
Ücret Miktarı

	SAYI	YÜZDE
0-100 TL	10	4,7
101-250 TL	33	15,3
251-400 TL	108	50,2
401-600 TL	49	22,8
600 TL ve Üzeri	8	3,7
BİLİNMEYOR	7	3,3
TOPLAM	215	100

Tablo : 63
Ücretin Düzenliliği

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	44	20,5
EVET	171	79,5
TOPLAM	215	100

Tablo : 64
Ücretin Yeterliliği

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	139	64,7
EVET	76	35,3
TOPLAM	215	100

Katılımcılara yöneltilen en önemli sorulardan biri “Sizin geliriniz olmazsa aileniz maddi sıkıntıya düşer mi?” olmuştur. Çünkü bu sorunun cevabıyla birçok konuyla bağlantılı sonuçlar çıkarılabilir. Katılımcıların 71’i kendi gelirleri olmazsa ailelerinin sıkıntıya düşeceğini belirtmiştir (bkz. Tablo 65). Buradan hareketle bu soruya evet cevabını veren çocukların ailelerinin, çalışan evlatlarının aldıkları ücrete muhtaç oldukları anlaşılmaktadır. Yani bu ailelerin ekonomik açıdan düşük grupta bulunduğu söylenebilir. Ekonomik yetersizlik içinde bulunan çocukların çalışma sebeplerine bakıldığında, genelde ailesine ekonomik açıdan destek sağlamak amacı olduğu görülür. Katılımcıların 54’ü (%25.1) ücretini daha çok ailesine verdiğini, 52’ si (%24.2) bir kısmını cep harçlığı yaptığını, 22’si (%10.2) giyeceğe harcadığını, 21’i (%9.8) yiyeceğe harcadığını, 15’i (%0.7) borçları ödediğini, 13’ü (%0.6) ise ücretini daha çok sigarası için harcadığını belirtmiştir (bkz. Tablo 66). Bu soruyu “diğer” olarak cevaplayan 14 katılımcı ise aldıkları ücretin sadece dolmuş parasına yetebildiğini ifade etmiştir. Ücretinin tamamını ailesine veren 20 kişi (%9.3) , çoğunu veren 50 kişi (%23.3) , yarısını veren 33 kişi (%15.3) , birazını veren 54 kişi (%25.1) , hiç vermeyen ise 58 kişi (%27) vardır (Tablo.67).

Tablo : 65

Çalışan Çocuğun Gelirinin Olmadığı Durumda Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp Düşmemesi

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	144	67,0
EVET	71	33,0
TOPLAM	215	100

Tablo : 66

Ücreti Harcama Şekli

	SAYI	YÜZDE
Kira Ödeme	8	3,7
Okul Masraflarını Karşılama	9	4,2
Aileye Verme	54	25,1
Bir Kısmını Cep Harçlığı Yapma	52	24,2
Sigara	13	6,0
Borçları Ödeme	15	7,0
Yiyecek	21	9,8
Giyecek	22	10,2
Sinema, İnternet	7	3,3
Diğer	14	6,5
Toplam	215	100

Tablo : 67

Aileye Verilen Ücret Miktarı

	SAYI	YÜZDE
Hiç	58	27,0
Birazını	54	25,1
Yarisını	33	15,3
Çoğunu	50	23,3
Tamamını	20	9,3
TOPLAM	215	100

Katılımcıların 67'sinin (%31.2) herhangi bir sosyal güvencesi bulunmamaktadır. 148'i (%68.8) ise sosyal güvenceye sahiptir. 156 katılımcı (%72.6) çalışma ortamlarının sağlıklarını olumsuz yönde etkilediğini düşünmemekte iken, 59'u (%27.4) ise düşünmektedir (bkz. Tablo 69). 98 katılımcı (%45.6) çalışma ortamında kendilerini rahatsız eden herhangi bir durum olmadığını belirtmiştir (bkz. Tablo 70). Katılımcıların 31'i (%14.4) gürültüden, 23'ü (%10.7) kirlilikten, 20'si (% 9.3) işverenin tutumundan, 18'i (%8.4) işinin ağır olmasından, 12'si ise (5.6) arkadaşlarının tutumundan rahatsızlıklarını belirtmişlerdir (bkz. Tablo 70). 1 katılımcı ise becerilerinin uygun olmamasıyla ilgili kendini rahatsız hissettiğini ifade etmiştir.

Tablo : 68
Sosyal Güvence

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	67	31,2
EVET	148	68,8
TOPLAM	215	100

Tablo : 69
Çalışma Ortamında Sağlık Olumsuz Yönde Etkileyen Koşulların Varlığı

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	156	72,6
EVET	59	27,4
TOPLAM	215	100

Tablo : 70
Çalışma Ortamında Rahatsızlık Duyulan Durumlar

	SAYI	YÜZDE
Yok	98	45,6
Kirlilik	23	10,7
İşverenin Tutumu	20	9,3
Çalışma Arkadaşlarının Tutumu	12	5,6
Gürültü	31	14,4
İşimin Ağır Olması	18	8,4
Becerilerimin Uygun Olmaması	1	,5
Diğer	12	5,6
TOPLAM	215	100

Çalıştığı işyerinde herhangi bir iş kazası yaşamayan 133 katılımcı (% 61.9) varken; kırık veya çıkık vb. iş kazasına maruz kalan 20 kişi (%9.3) , burkulma veya incinmeye maruz kalan 23 kişi (%10.7) , deri yüzeyini bozmayan ezik veya çürük vb. durumlarla karşılaşan 20 kişi (%9.3) , kimyasal maddelerin neden olduğu hastalıklara maruz kalan 6 kişi (%2.8) , gürültü sonucu işitme kaybı yaşayan ise 2 kişi (%0.9) vardır (bkz. Tablo 71). Çalıştığı işyerinde herhangi bir iş kazası geçiren 82 kişiden 37'si geçirdiği iş kazası nedeniyle tedavi görmüş iken, diğer 45 kişi herhangi bir tedavi görmemiştir (bkz. Tablo 72). İş kazası geçirenlerden 43'ü (% 52.4) , maruz kalınan iş kazasının kendi işlerini etkilemediğini ve çalışmaya devam ettiklerini, 28'i (%34.1) geçirilen iş kazası nedeniyle bir süre işine devam edemediğini, 11'i (%13,4) ise işi bırakmak yada değiştirmek zorunda kaldığını belirtmişlerdir (bkz. Tablo 73).

Tablo : 71
İş Kazasına Maruz Kalınan Durumlar

	SAYI	YÜZDE
Kırık Veya Çıkık	20	9,3
Burkulma veya İncinme	23	10,7
Deri Yüzeyini Bozmayan Ezik veya Çürük	20	9,3
Kimyasal Maddelerin Neden Olduğu Hastalık	6	2,8
Gürültü Sonucu İşitme Kaybı	2	,9
Hiç İş Kazası Geçirmedi	133	61,9
Diğer	11	5,1
TOPLAM	215	100

Tablo : 72
Geçirilen İş Kazası Nedeniyle Tedavi Görme

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	45	54,9
EVET	37	45,1
TOPLAM	82	100
GENEL TOPLAM	215	100

Tablo : 73
Geçirilen İş Kazasının Etkileri

	SAYI	YÜZDE
İşi Bırakmak, Değiştirmek Zorunda Kaldım	11	13,4
İşimi Etkilemedi, Çalışmaya Devam Ettim	43	52,4
Bir Süre İşime Devam Edemedim	28	34,1
TOPLAM	82	100
GENEL TOPLAM	215	100

Çalıştıkları işyerinde azarlayıcı laf veya küfürlere maruz kalan toplam 60 katılımcı (%72.1) varken, 155 katılımcı (%27.9) bu tür durumlara maruz kalmamıştır (bkz. Tablo 74). Ayrıca işyerinde tokat, tekme, sopayla vurma vb. olaylara maruz kalan 18 kişi (%8.4) bulunmaktadır (bkz. Tablo 75). Katılımcılara ayrıca kendilerine eğlence, sinema, kitap okuma vb. işler için yeterince vakit ayırıp ayıramadıkları sorulmuştur. 132 katılımcının (%38.6) kendisine boş vakit ayıramadığı görülmektedir (bkz. Tablo 76). Bu durumun nedenleri sorulduğunda; 118 (%89,4) katılımcının çalıştıklarından dolayı kendilerine ayıracak vakitlerinin olmadığını görmüştür. 13 çalışan çocuğun (%9,8) ise annelerine ev işlerinde yardım ettiklerinden dolayı kendilerine pek fazla boş vakit yaratamadıkları ortaya çıkmıştır (bkz. Tablo 77).

Tablo : 74

İşyerinde Azarlayıcı Laflar ve Küfürler Edilmesi

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	155	72,1
EVET	60	27,9
TOPLAM	215	100

Tablo : 75

İşyerinde Tokat, Tekme, Sopayla Vurma vs. Davranışlara Maruz Kalma

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	197	91,6
EVET	18	8,4
TOPLAM	215	100

Tablo : 76

Kendine Eğlence, Sinema, Kitap Okuma vs. İşler İçin Yeterince Boş Vakit Ayırabilme

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	132	61,4
EVET	83	38,6
TOPLAM	215	100

Tablo : 77
Kendine Boş Vakit Ayıramama Sebebi

	SAYI	YÜZDE
Çalıştığım İçin Boş Zamanım Olmuyor	118	89,4
Aileme Ev İşlerinde Yardım Ettiğim İçin	13	9,8
Diğer	1	,8
TOPLAM	132	100
GENEL TOPLAM	215	

Araştırmaya katılan 215 çalışan çocuğun 119'u (%55.3) hiç sigara kullanmamışken, 55'i (%25.6) her gün, 30'unun (%14) ise her gün olmamakla birlikte ara sıra sigara kullanmakta olduğu ortaya çıkmıştır. 11 katılımcının (%5.1) ise sigara kullanmayı bıraktığı görülmektedir (bkz Tablo 78). Alkol kullanma oranına baktığımızda; 167 katılımcının (%77.7) hiç alkol kullanmadığı, 12'sinin (%5.6) her gün biraz alkol kullandığı, 29'unun (%13.5) her gün olmamakla birlikte ara sıra kullandığı, 7 katılımcının (%3.3) ise alkol kullanmayı bıraktığı görülmektedir (bkz. Tablo 79). Katılımcıların 80'i (%37.2) şuanda sadece okuyor olmak istediğini, 25'i (% 11.6) oyun oynamak eğlenmek istediğini, 46'sı (%21.4) ise hiç bir şey yapmak istemediğini, diğer cevabını verenlerin çoğu ise zengin olmak istediklerini belirtmişlerdir (bkz. Tablo 80).

Tablo : 78
Sigara İçme Durumu

	SAYI	YÜZDE
Hiç İçmedim	119	55,3
Her Gün İçiyorum	55	25,6
Her gün Olmamakla Birlikte, Ara sıra İçiyorum	30	14,0
İçiyordum, Bıraktım	11	5,1
TOPLAM	215	100

Tablo : 79
Alkol Kullanma Durumu

	SAYI	YÜZDE
Hiç Kullanmadım	167	77,7
Her Gün Biraz Kullanıyorum	12	5,6
Her gün Olmamakla Birlikte, Ara sıra Kullanıyorum	29	13,5
Kullanıyordum, Bıraktım	7	3,3
TOPLAM	215	100

Tablo : 80
Şu Anda Bulunmak İstenilen Durum

	SAYI	YÜZDE
Sadece Okuyor Olmak İsterdim	80	37,2
Oyun Oynamak, Eğlenmek İsterdim	25	11,6
Hiçbir Şey Yapmak İstemezdim	46	21,4
Diğer	64	29,8
TOPLAM	215	100

31. Anketin Değerlendirilmesi ve Tartışmalar

Araştırma bulgularında; anketi içeren bütün sorular kendi içerisinde değerlendirilmiş olup, soruların frekans tablolarında çözümlenmesi yapılmıştır. Bu tartışma bölümünde ise çalışmanın teorik kısmında ele alınan, çocukların çalışma nedenleri ve sonuçları ile ilgili bulgulara değinilecektir. Bu amaçla, katılımcıların bazı sorulara verdikleri yanıtlar, soruların karşılıklı etkileşimleri içerisinde ele alınacaktır.

310. Ekonomik Nedenlerle Çocuk Çalışması Arasındaki İlişki

Ekonomik sebepler, çocuk çalışması tetikleyen başlıca etmenler arasında sayılmaktadır. Araziye sahip olma, oturlan eve sahiplik durumu, ailede sebze ve meyve ihtiyacının karşılanma biçimi, ailenin borçluluk durumu, ailenin aylık geliri, ailenin otomobile sahip olup olmaması vs. durumlar, bir ailenin ekonomik durumu hakkında bize bilgi verir. Yapılan anket araştırmasında katılımcıların ilgili sorulara verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde, ilk olarak katılımcıların ailelerinin araziye sahip olma durumları ile çalışmaya başlamalarının en önemli nedenleri karşılıklı olarak ele alındığında, istatistiksel açıdan anlamlı ve görece yüksek sayılabilecek bir ilişki vardır denilebilir (bkz. Tablo 81). Ailesi araziye sahip olmayan 86 kişinin % 34,9'unun ailesinin ekonomik gelirine katkıda bulunmak için çalıştığı görülmektedir. Ailesi araziye sahip olan 119 kişinin % 45,4'ü ise ileride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek amaçlarıyla çalışmayı tercih etmişlerdir. İstatistiksel değerlendirme sonucu ortaya çıkan bu sonuç normal beklentilere de uygunluk göstermiştir. Araziye sahip olma durumu, ailenin ekonomik düzeyinin bir göstergesi olarak kabul edilirse, gelir düzeyi düşük olan ailelerde çocukların daha çok ekonomik nedenlerle çalışmayı tercih ettikleri beklenmektedir ki bizim araştırmamızda da çıkan sonuçlar bunu göstermiştir.

Tablo : 81
Araziye Sahip Olma - Çalışmaya Başlamının En Önemli Nedeni

ÇALIŞMAYA BAŞLAMANIZIN EN ÖNEMLİ NEDENİ									
ARAZİYE SAHİP OLMA DURUMU	Sayı	% 1 2 3 4 5 6 7							Toplam
HAYIR	86	34.9	3.5	18.6	22.1	7.0	11.6	2.3	100
EVET	119	9.2	3.4	19.3	45.4	6.7	12.6	3.4	100
<u>Toplam</u>	205	20.0	3.4	19.0	35.6	6.8	12.2	2.9	100
X ² : 24,254 C: ,325 P: ,000									

1. Ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak
2. Ailenin borçlarının ödenmesine katkıda bulunmak
3. Kendi ihtiyaçlarım için
4. İleride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek
5. Boşta kalmamak için
6. Okulu sevmediğim için
7. Diğer

Katılımcıların araziye sahip olma durumları ile kendi gelirleri olmazsa ailelerinin sıkıntıya düşüp düşmemesi durumuna bakıldığında ise yine istatistiksel açıdan anlamlı ve görece yüksek bir ilişkinin varlığından söz edilebilir (bkz. Tablo 82). Ailesi araziye sahip olmayan 86 kişinin %48,8 si benim gelirim olmazsa ailem maddi sıkıntıya düşer cevabını vermişken, araziye sahip olan 119 kişinin ise sadece %19,3'ü aynı cevabı vermiştir. Buradan çıkartılacak sonuç; araziye sahip olma durumu ile çalışan çocuğun geliri olmazsa ailenin maddi sıkıntıya düşmesi arasında tersyönlü bir ilişki vardır.

Tablo : 82
**Araziye Sahip Olma-
Çalışan Çocuğun Geliri Olmazsa Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp Düşmemesi**

SİZİN GELİRİNİZ OLMAZSA AİLENİZ MADDİ SIKINTIYA DÜŞER Mİ?				
ARAZİYE SAHİP OLMA DURUMU	Sayı	% HAYIR EVET		Toplam
HAYIR	86	51,2	48,8	100
EVET	119	80,7	19,3	100
<u>Toplam</u>	205	68,3	31,7	100
X ² : 20,076 C: ,299 P: ,000				

Babanın kendine ait arazisi ile ailenin borçluluk durumlarını iki değişken olarak kabul edersek aralarında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 83). Ailesi araziye sahip olmayan 86 kişinin % 73,3'ünün ailesinin herhangi bir borcu varken, araziye sahip olan 119 kişinin % 63,9' unun borcu vardır. Araziye ait olma ile son olarak karşılaştıracığımız oturlan eve sahiplik durumudur. Yine bu iki değişken arasında anlamlı ve görece yüksek bir ilişkinin var olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 84). Araziye sahip olmayan 86 ailenin % 54,7'si yani 47'si oturdukları ev sahibi iken, araziye sahip olan 119 ailenin %76,5'i kendi evinde oturmaktadır. Yine kirada oturan 32, arazi sahibi olmayan aile varken, arazi sahibi olup ta kirada oturan 25 aile vardır. Sonuç olarak arazi sahibi olma ile oturlan evin sahiplik durumundan ters yönlü bir ilişkinin var olduğu söylenebilir.

Tablo : 83
Araziye Sahip Olma -Ailenin Borçluluk Durumu

		AİLENİZİN BORCU VAR MI?							
ARAZİYE SAHİP		%							
OLMA DURUMU	Sayı	1	2	3	4	5	6	7	Toplam
HAYIR	86	22,1	16,3	26,7	2,3	4,7	26,7	1,2	100
EVET	119	10,1	10,9	21,8	3,4	12,6	36,1	5,0	100
<u>Toplam</u>	205	15,1	13,2	23,9	2,9	9,3	32,2	3,4	100
		X ² : 13,506		C: ,249		P: ,03			
1.	Aile büyüklerine borcu var	5.	Esnafa taksit borcu var						
2.	Arkadaş, komşuya borcu var	6.	Ailemin hiç borcu yok						
3.	Bankaya borcu var	7.	Diğer						
4.	Devlete vergi borcu var								

Tablo : 84
Araziye Sahip Olma -Oturulan Eve Sahiplik Durumu

		OTURDUĞUNUZ EV SİZİN Mİ?					
ARAZİYE SAHİP		%					
OLMA DURUMU	Sayı	Kendimize Ait	Yakınımıza ait-kira vermiyoruz	Kira	Toplam		
HAYIR	86	54,7		8,1	37,2	100	
EVET	119	76,5		2,5	21,0	100	
<u>Toplam</u>	205	67,3		4,9	7,8	100	
		X ² : 11,474		C: ,230		P: ,003	

Ailenin sebze-meyve ihtiyacını karşılama biçimiyle ilgili görüşler, oturulan evin sahiplik durumuna göre incelendiğinde; iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 85). Kendi evinde oturan 143 katılımcının %43,4'ü sebze-meyve ihtiyacını manav, marketten satın alarak karşılamakta iken, kirada oturan 62 katılımcının ise % 40,3'ü sebze, meyve ihtiyacını manav marketten karşılamaktadır. Kendi evinde oturanların % 33,6'sı sebze-meyvesini pazardan alırken, bu oran kirada oturanlarda % 51,6'dır. Aynı şekilde, ailesi ev sahibi olup da sebze-meyve ihtiyacını manav, market döküntülerinden satın alan % 1,4 oranında çalışan çocuk varken, ailesi kirada oturup manav, market döküntülerinden sebze-meyve ihtiyacını karşılayan %4,8 çocuk vardır. Buradan hareketle çıkarılacak sonuç; oturulan eve sahip olmanın, ailenin gelir düzeyinin bir göstergesi olarak kabul edilmesi durumunda ailenin ekonomik durumuna bağlı olarak sebze-meyve ihtiyacını karşılama biçimi de giderek zenginlik gösterecektir. Yaptığımız anket sonuçlarına göre de ev sahibi olanlar sebze-meyve ihtiyacını genelde pazardan ziyaden manav, marketten karşılamaktadır. Katılımcıların 33'ü sebze-meyvesini kendisi yetiştirmektedir. Burada dikkatimizi çeken nokta sebze-meyvesini kendisi yetiştiren 31 katılımcının ailesinin ev sahibi olmasıdır. Bir önceki tabloda (bkz. Tablo 84) görüldüğü gibi araziye sahip olan 119 kişinin % 76,5'i ev sahibidir. Sonuç olarak sebze-meyvesini kendisi yetiştirenler zaten arazi sahibi olanlardır.

Tablo : 85

Oturulan Eve Sahip Olma- Ailede Sebze, Meyve İhtiyacının Karşılama Biçimi

AİLENİZDE SEBZE-MEYVE İHTİYACI NASIL KARŞILANIYOR?						
OTURDUĞUNUZ						%
EV SİZİN Mİ	Sayı	1	2	3	4	Toplam
Kendimize Ait	143	43,4	33,6	1,4	21,7	100
Yakınımıza Ait						
Kira Vermiyoruz	10	20,0	50,0	-	30,0	100
Kira	62	40,3	51,6	4,8	3,2	100
<u>Toplam</u>	215	41,4	39,5	2,3	16,7	100
		X ² : 17,449		C: ,274		P: ,008

1. Manav, marketten satın alınıyor
2. Pazardan satın alınıyor
3. Manav, market döküntülerinden satın alınıyor
4. Kendimiz Yetiştiriyoruz.

Ailede çalışan kişi sayısı arttıkça aileye gelir sağlayan kişi sayısına bağlı olarak ailenin gelir düzeyi yükselecektir. Bu amaçla çalışan çocuklara, ailelerinde kendilerinin dışında çalışan kardeşlerinin olup olmadığı soruldu ve buradan elde edilen sonuçlar eğitimlerine devam etmeme sebepleriyle karşılaştırıldı (bkz. Tablo 86). Tabloda da görüleceği gibi iki değişken arasında anlamlı ve görece yüksek bir ilişki vardır. Ailesinde çalışan kardeşi olmayan 132 kişinin % 34,8'i ekonomik nedenlerle eğitime devam etmediğini belirtirken, çalışan kardeşi olan 83 kişinin % 27,72'si eğitime devam etmemesinin gerekçesini ekonomik nedenlere bağlamıştır. Çalışan kardeşi olanların %48,2'si okuldaki başarısızlığından eğitimine devam etmediği, çalışan kardeşi olmayanların % 43,9'u ise eğitimlerini yarıda bırakmalarının nedenini okuldaki başarısızlığına bağlamıştır. Yani çalışan kardeş sahibi olanlar, ekonomik durumdan ziyade okuldaki başarısızlığı dolayısıyla eğitimlerini tamamlayamamışken, çalışan kardeşe sahip olmayanlar için durum tam tersidir.

Tablo : 86

Çalışan Kardeşlerin Varlığı- Eğitime Devam Etmemenin En Önemli Nedeni

EĞİTİMİNİZE DEVAM ETMEMENİZİN EN ÖNEMLİ NEDENİ							
AİLEDE KATILIMCI	Sayı						%
DİŞİNDA ÇALIŞAN							
KARDEŞ VAR MI?	1	2	3	4	5	<u>Toplam</u>	
HAYIR	132	34,8	7,6	3,0	43,9	10,6	100
EVET	83	27,7	1,2	1,2	48,2	21,7	100
<u>Toplam</u>	215	32,1	5,1	2,3	45,6	14,9	100

$X^2 : 9,988$ C: ,211 P: ,04

1. Ekonomik nedenler	3. Okul çok uzakta	5. Diğer
2. Annem-Babam göndermedi	4. Okuldaki başarısızlığım	

Daha önce de belirtildiği gibi ailede çalışan kişi sayısı arttıkça ailenin ekonomik gelir düzeyi yükselecektir. Şimdi katılımcının ailesinde kendisinin dışında çalışan kardeşlerinin olup olmamasına göre katılımcının aldığı ücreti ailesine verme durumu ele alınacaktır. (bkz. Tablo 87). Tabloda da görüleceği gibi bu değişkenler arasında ilişki anlamlı ve görece yüksektir. Ailesinde çalışan kardeşleri olan katılımcıların % 1,2 'si aldığı ücretin tamamını ailesine veriyorken, çalışan kardeşi olmayanlarda bu oran % 14,4'tür. Çalışan

kardeşe sahip olanların % 25,3'ü aldıkların ücretten ailesine hiç vermemekte olup, bu oran diğerlerinde %28'dir. Buradan çıkartılacak sonuç; çalışan kardeşin olması aileye daha fazla gelir sağlanması demektir ki, bu da ailenin çalışan çocuğun aldığı ücrete olan bağımlılığını azaltmaktadır.

Tablo : 87

Çalışan Erkek veya Kız Kardeşlerin Varlığı- Aileye Verilen Ücret Miktarı

ÜCRETİNİZİN NE KADARINI AİLENİZE VERİYORSUNUZ?							
AİLEDE KATILIMCI							
DIŞINDA ÇALIŞAN							
KARDEŞ VAR MI?	Sayı	HİÇ	BİRAZINI	YARISINI	ÇOĞUNU	TAMAMINI	Toplam
HAYIR	132	28,0	19,7	13,6	24,2	14,4	100
EVET	83	25,3	33,7	18,1	21,7	1,2	100
<u>Toplam</u>	215	27,0	25,1	15,3	23,3	9,3	100
		X ² : 14,464	C : ,251	P : ,006			

Katılımcıların ailelerinin otomobile sahip olmaları ile borçluluk durumları ele alındığında; değişkenler arasında istatistiksel olarak bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin anlamının görece yüksek olduğu ortaya çıkmıştır (bkz. Tablo 88). Buna göre; ailesinin hiç borcu olmayan 69 katılımcının %33,3'ü otomobile sahipken, %66,7'sinin otomobili yoktur. Ailesi aile büyüklerine borcu olan 34 katılımcının %11,8'i otomobile sahipken, %88,2'sinin ise ailesinin otomobili yoktur. Yine ailelerin otomobile sahip olma ile katılımcının geliri olmazsa ailenin maddi sıkıntıya düşüp düşmeme durumu arasında ilişki incelendiğinde 89.Tabloda görüleceği gibi anlamlı ve görece yüksek bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre; ailemin borcu yok diyenlerin büyük çoğunluğu (% 81,2), kendi gelirleri olmazsa ailelerinin maddi sıkıntıya düşmeyeceğini ifade etmiştir. Buna karşılık, aile büyüklerin borcu olanların büyük çoğunluğu ise (%61,8) tam tersini ifade etmişlerdir. Yani ailelerinin, kendi gelirleri olmazsa sıkıntı çekeceğini belirtmişlerdir. Son olarak ailenin borçluluk durumu ile katılımcıların ücretlerinin ne kadarını ailelerine vermesi durumu incelendiğinde tabloda boş hücreler olması nedeniyle istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (bkz. Tablo 90) . Ancak tablodaki verilerin değerlendirilmesi gerekli görülmüştür. Beklentilere uygun bir şekilde, aldığı ücretinden

ailesine hiç vermeyenlerin oranı en çok, ailesinin hiç borcu olmayan katılımcılara aittir (%37,7).

Tablo : 88

Ailenin Borçluluk Durumu- Ailenin Otomobile Sahip Olması

AİLENİZİN BORCU VAR MI?	AİLENİZ OTOMOBİLE SAHİP Mİ?			
	Sayı	%		Toplam
		EVET	HAYIR	
AİLE BÜYÜKLERİNE BORCU VAR	34	11,8	88,2	100
ARKADAŞ, KOMŞUYA BORCU VAR	28	3,6	96,4	100
BANKAYA BORCU VAR	50	38,0	62,0	100
DEVLETE VERGİ BORCU VAR	6	33,3	66,7	100
ESNAFA TAKSİT BORCU VAR	21	4,8	95,2	100
AİLEMİN HİÇ BORCU YOK	69	33,3	66,7	100
DİĞER	7	14,3	85,7	100
<u>Toplam</u>	215	23,7	76,3	100
$X^2 : 22,949$ C: ,311 P: ,001				

Tablo : 89

Ailenin Borçluluk Durumu-

Çalışan Çocuğun Geliri Olmazsa Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp Düşmemesi

AİLENİZİN BORCU VAR MI?	SİZİN GELİRİNİZ OLMAZSA AİLENİZ MADDİ SIKINTIYA DÜŞER Mİ?			
	Sayı	%		Toplam
		HAYIR	EVET	
AİLE BÜYÜKLERİNE BORCU VAR	34	38,2	61,8	100
ARKADAŞ, KOMŞUYA BORCU VAR	28	53,6	46,4	100
BANKAYA BORCU VAR	50	78,0	22,0	100
DEVLETE VERGİ BORCU VAR	6	50,0	50,0	100
ESNAFA TAKSİT BORCU VAR	21	61,9	38,1	100
AİLEMİN HİÇ BORCU YOK	69	81,2	18,8	100
DİĞER	7	71,4	28,6	100
<u>Toplam</u>	215	67,0	33,0	100
$X^2 : 25,084$ C: ,323 P: ,000				

Tablo : 90
Ailenin Borçluluk Durumu- Aileye Verilen Ücret Miktarı

AİLENİZİN BORCU VAR MI	ÜCRETİNİZİN NE KADARINI AİLENİZE VERİYORSUNUZ?						Toplam
	Sayı	1	2	3	4	5	
AİLE BÜYÜKLERİNE BORCU VAR	34	8,8	14,7	14,7	41,2	20,6	100
ARKADAŞ, KOMŞUYA BORCU VAR	28	14,3	28,6	17,9	25,0	14,3	100
BANKAYA BORCU VAR	50	36,0	22,0	20,0	14,0	8,0	100
DEVLETE VERGİ BORCU VAR	6	-	16,7	16,7	66,7	-	100
ESNAFA TAKSİT BORCU VAR	21	19,0	42,9	19,0	9,5	9,5	100
AİLEMİN HİÇ BORCU YOK	69	37,7	27,5	10,1	21,7	2,9	100
DİĞER	7	42,9	14,3	14,3	14,3	14,3	100
<u>Toplam</u>	215	27,0	25,1	15,3	23,3	9,3	100

1. Hiç	3. Yarısını	5. Tamamını
2. Birazını	4. Çoğunu	

Ekonomik olarak yetersizlik içinde bulunan ailelerde çocuk çalışması zorunlu sebeplerle ortaya çıkmaktadır. Katılımcılara yöneltilen sorulardan biri de ücretlerinin ne kadarını ailelerine veriyor olmalarıdır. Bu soruya verilen yanıtlar, katılımcılarının kendi gelirleri olmazsa ailelerinin sıkıntıya düşüp düşmemesi durumlarıyla ilgili sorulan sorunun cevaplarıyla karşılaştırıldı ve iki değişken arasında anlamlı ve görece yüksek bir ilişki olduğu ortaya çıktı (bkz. Tablo 91). Buna göre; kendi gelirleri olmazsa ailelerinin maddi sıkıntıya düşeceğini söyleyenlerin çoğu (% 46,5) aldığı ücretin tamamına yakını ailesine vermektedir. Buna karşılık, kendi gelirlerinin ailesinin maddi durumunu etkilemediğini belirten 144 katılımcının ise çoğu (%38,2) ücretinden hiçbir şekilde ailesine vermemektedir. Bu katılımcıların % 30,6 sı ise aldıkları ücretin birazını ailesine vermektedir. Sonuç olarak denilebilir ki; ücretinin tamamını veya tamamına yakını ailesine veren çalışan çocukların aileleri, gelir elde eden çocuklarının aldıkları ücrete büyük çoğunlukla bağımlıdır.

Kendi gelirleri olmazsa ailelerinin maddi anlamda sıkıntı yaşayacağını ifade eden katılımcıların çoğu (%47,9) ücretlerini ailelerine vermekte iken; gelirlerinin, ailelerinin maddi anlamda sıkıntı yaşamasını etkilemediğini ifade eden katılımcıların ise sadece %13,9'u aldığı ücretini ailesine vermektedir (bkz. Tablo 92). Tablodan da görülebileceği gibi sonuç olarak bu iki değişken arasında da anlamca güçlü bir ilişki vardır.

Tablo : 91

**Çalışan Çocuğun Geliri Olmazsa Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp
Düşmemesi - Aileye Verilen Ücret Miktarı**

ÜCRETİNİZİN NE KADARINI AİLENİZE VERİYORSUNUZ?							
SİZİN GELİRİNİZ	%						
OLMAZSA AİLENİZ MADDİ							
SIKINTIYA DÜŞER Mİ? Sayı	HİÇ	BİRAZINI	YARISINI	ÇOĞUNU	TAMAMINI	Toplam	
HAYIR	144	38,2	30,6	16,0	11,8	3,5	100
EVET	71	4,2	14,1	14,1	46,5	21,1	100
<u>Toplam</u>	215	27,0	25,1	15,3	23,3	9,3	100
$X^2 : 66,104$ $C : ,485$ $P : ,000$							

Tablo : 92

**Çalışan Çocuğun Geliri Olmazsa Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp
Düşmemesi - Ücreti Harcama Biçimi**

ÜCRETİNİZİ EN ÇOK NASIL HARCİYORSUNUZ?												
SİZİN GELİRİNİZ OLMAZSA	%											
AİLENİZ MADDİ SIKINTIYA												
DÜŞER Mİ? Sayı	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Top.	
HAYIR	144	2,1	4,9	13,9	31,3	8,3	3,5	9,7	13,2	4,9	8,3	100
EVET	71	7,0	2,8	47,9	9,9	1,4	14,1	9,9	4,2	0,1	2,7	100
<u>Toplam</u>	215	3,7	4,2	25,1	24,2	6,0	7,0	9,8	10,2	3,4	6,4	100
$X^2 : 55,360$ $C : ,453$ $P : ,000$												

1. Kira ödeme	5. Sigara	9. Sinema-internet
2. Okul masraflarını karşılama	6. Borçları ödeme	10. Diğer
3. Aileye verme	7. Yiyecek	
4. Bir kısmını cep harçlığı yapma	8. Giyecek	

Ailelerin geçim sıkıntısı yaşadıklarında genelde ilk başvurdukları yol, bir yerden veya bir şekilde borç para almaktır. Bunu bulamayan ve ekonomik yetersizlik içinde bulunan aileler sahip oldukları eşyaları satmaya başlayarak ihtiyaçlarını karşılama yolunu seçer. Tabii ki ailede yaşanan ekonomik sorunlar birçok durumu etkilediği gibi çocuğun çalışma hayatına girmesine de neden olabilir. Bu sebeple ankete katılan çalışan çocuklara geçim sıkıntısı nedeniyle ailelerinin herhangi bir eşya satıp satmadıkları soruldu. Bu sorunun yanıtları, çocukların kendi gelirleri olmazsa ailelerinin maddi sıkıntıya girip girmemesi ile ilgili sorulan sorunun yanıtlarıyla karşılaştırıldı (bkz. Tablo 93) ve iki değişken arasında anlamlı ve güçlü bir ilişkinin var olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre; geçim sıkıntısından dolayı evinden herhangi bir eşya veya ziynet eşyası satılan katılımcıların büyük çoğunluğu (%61,5), kendi gelirleri olmazsa ailelerinin maddi sıkıntıya gireceğini ifade ederken; geçim sıkıntısından dolayı evinden eşya satılmayan katılımcıların büyük çoğunluğu (%70,9) ise beklentilere uygun olarak kendi gelirlerinin olmadığı durumda ailelerinin maddi anlamda herhangi bir sıkıntı çekmeyeceğini belirtmiştir. 94. Tabloda ise katılımcıların geçim sıkıntısı nedeniyle evlerinden eşya satılma durumları ile çalışmaya başlamalarının en önemli nedenleri karşılıklı olarak değerlendirilmiştir. Buna göre; evinden eşya satılmayan 189 katılımcının çoğu (%38,1) ileride daha rahat iş bulmak ve meslek öğrenmek için çalışmaya başlamışken, geri kalan 26 katılımcının (evinden eşya satılan) çoğu (%46,2) ise ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalışmaya başladıkları ortaya çıkmıştır.

Tablo : 93

**Geçim Sıkıntısı Nedeniyle Evden Eşya, Ziyet Eşyası vs. Satılma Durumu-
Çalışan Çocuğun Geliri Olmazsa Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp Düşmemesi**

SİZİN GELİRİNİZ OLMAZSA AİLENİZ MADDİ SIKINTIYA DÜŞER Mİ?				
GEÇİM SIKINTISI NEDENİYLE EVDEN EŞYA VB. SATILMA DURUMU				
		%		
DURUMU	Sayı	HAYIR	EVET	Toplam
HAYIR	189	70,9	29,1	100
EVET	26	38,5	61,5	100
<u>Toplam</u>	205	67,0	33,0	100
		X ² : 10,873	C: ,219	P: ,001

Tablo : 94
**Geçim Sıkıntısı Nedeniyle Evden Eşya, Ziyet Eşyası vs. Satılma Durumu-
Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni**

ÇALIŞMAYA BAŞLAMANIZIN EN ÖNEMLİ NEDENİ										
GEÇİM SIKINTISI										%
NEDENİYLE EVDEN										
EŞYA VB. SATILMA										
DURUM	<u>Sayı</u>	1	2	3	4	5	6	7	<u>Toplam</u>	
HAYIR	189	16,4	3,2	21,2	38,1	6,3	1,2	2,6	100	
EVET	26	46,2	3,8	7,7	15,4	11,5	11,5	3,8	100	
<u>Toplam</u>	215	20,0	3,3	19,5	35,3	7,0	12,1	2,8	100	

$X^2 : 16,613$ $C : ,268$ $P : ,001$

1. Ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak	5. Boşta kalmamak için
2. Ailenin borçlarının ödenmesine katkıda bulunmak	6. Okulu sevmediğim için
3. Kendi ihtiyaçlarım için	7. Diğer
4. İleride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek	

Katılımcıların, çalışmaya başlama nedenleri ile ücretlerini ailelerine vermeleri arasında 95.Tablodaki verilerin irdelenmesi önemlidir. Buna göre; ailesine ücretinden hiç vermeyenlerin çoğu (%44,8), ilerde daha rahat iş bulmak ve meslek öğrenmek amacıyla çalışırken; aldığı ücretin çoğunu ailesine verenlerin % 32' si ise ekonomik nedenlerle çalışma hayatında bulunmaktadır. Ayrıca ücretin tamamını ailesine verenlerin, sadece ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalıştıkları ortaya çıkmıştır.

Tablo : 95
Aileye Verilen Ücret Miktarı- Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni

ÇALIŞMAYA BAŞLAMANIZIN EN ÖNEMLİ NEDENİ									
ÜCRETİNİZİN NE KADARINI AİLENİZE VERİYORSUNUZ	%								
	Sayı	1	2	3	4	5	6	7	Toplam
HİÇ	58	5,2	1,7	24,1	44,8	8,6	10,3	5,2	100
BİRAZINI	54	13,0	-	18,5	46,3	5,6	14,8	1,9	100
YARISINI	33	21,2	-	27,3	21,2	9,1	18,2	3,0	100
ÇOĞUNU	50	32,0	8,0	12,0	30,0	6,0	10,0	2,0	100
TAMAMINI	20	50,0	10,0	15,0	15,0	5,0	5,0	-	100
Toplam	215	20,0	3,3	19,5	35,0	7,0	12,1	2,8	100

1. Ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak	5. Boşta Kalmamak İçin
2. Ailenin borçlarının ödenmesine katkıda bulunmak	6. Okulu Sevmediğim İçin
3. Kendi ihtiyaçlarım için	7. Diğer
4. İleride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek	

Katılımcıların sigara içme durumlarının, ailenin toplam aylık geliriyle ilişkili olup olmadığı ele alınmıştır (bkz. Tablo 96). Tabloda görüldüğü gibi boş hücre olduğundan dolayı bu iki değişken arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Ancak ilişkinin istatistiksel olarak anlamsız çıkması tabloyu yorumlamamıza engel teşkil etmemektedir. Buna göre; ailesinin aylık geliri 0-500 TL arasında olanların % 53,8'i hiç sigara içmemiştir. Ailesinin aylık geliri 501-750 TL arasında olanların % 54,5'i, 751-1000 TL arasında olanların ise %60,3'ü hiç sigara içmemiştir. Buraya kadar ailenin gelirinine bağlı olarak sigara içme durumunun ilişkili olduğu söylenebilir. Ancak ailenin geliri 1001-1500 TL olduğu durumdan itibaren, 96. Tabloda görülebileceği gibi hiç sigara içmemiş olanların oranı azalış göstermiştir. Bununla birlikte her gün sigara içenlerin oranı ailenin aylık gelirinine bağlı olarak artmış olduğu görülmektedir. Fakat ailenin aylık geliri 2001 ve daha üstü olanlar için her gün sigara içme oranı azalmıştır. Sonuç olarak ailenin aylık geliri ile çocukların sigara içme oranı arasında anlamlı bir ilişki yoktur denilebilir.

Tablo : 96
Ailenin Toplam Aylık Geliri- Sigara Kullanma Durumu

AİLENİZİN TOPLAM AYLIK GELİRİ	SİGARA KULLANIYOR MUSUNUZ					
	Sayı	1	2	3	4	Toplam
0-500 TL	13	53,8	15,4	15,4	15,4	100
501-750 TL	33	54,5	15,2	21,2	9,1	100
751-1000 TL	68	60,3	22,1	14,7	2,9	100
1001-1500 TL	51	54,9	33,3	7,8	3,9	100
1501-2000 TL	29	48,3	48,3	3,4	-	100
2001-2001 TL üstü	11	36,4	9,1	45,5	9,1	100
Bilinmiyor	10	7,0	10,0	10,0	10,0	100
Toplam	215	55,3	25,6	14,0	5,1	100

1. Hiç içmedim	3. Her gün olmamakla birlikte ara sıra içiyorum
2. Her gün içiyorum	4. İçiyordum, bıraktım

Baba mesleğiyle, ailelerin çalışan çocuklarının aldıkları ücretle olan ilişkisine baktığımızda, iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Babası işsiz olanların %57,1'i kendi gelirleri olmazsa ailelerinin maddi anlamda sıkıntı yaşayacağını ifade etmişken, babası işçi olanlarda bu oran % 38,1'dir. Aynı şekilde babası çiftçi, emekli, memur, esnaf veya serbest meslek olanların da kendi gelirleri olmazsa ailelerinin maddi anlamda sıkıntıya düşme oranı işsiz olanlara göre daha düşüktür (bkz. Tablo 97). Babanın işsiz olduğu veya çalışmadığı ailelerde evi geçindirme yükü çocukların üzerinde kalmaktadır. Bu durum aslında, ekonomik nedenlere bağlı olarak çocukların çalışma nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu tür aileler, geçinmek için çalışan çocuklarının aldıkları ücrete bağımlıdırlar. Yapılan anket araştırmasında çıkan sonuç bu durumu destekler nitelikte olmuştur.

Tablo : 97
Babanın Mesleği-
Çalışan Çocuğun Geliri Olmazsa Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp Düşmemesi

BABANIN MESLEĞİ	Sizin Geliriniz Olmazsa Aileniz Maddi Sıkıntıya Düşer Mi?			
	Sayı	HAYIR	EVET	Toplam
İŞSİZ	14	42,9	57,1	100
İŞÇİ	84	61,9	38,1	100
ÇİFTÇİ	8	62,5	37,5	100
EMEKLİ	23	82,6	17,4	100
MEMUR	19	57,9	42,1	100
SERBEST MESLEK	57	82,5	17,5	100
<u>Toplam</u>	205	68,3	31,7	100
$X^2 : 14,296$ $C : ,255$ $P : ,01$				

311. Eğitim ile Çocuk Çalışması Arasındaki İlişki

Eğitim imkânlarından yoksunluk çocuk işçiliğinin nedenlerinden biri olarak ele alınmaktadır. Gerek yoksulluk, gerekse ülkelerin içinde bulunduğu sosyal, iktisadi ve demografik nedenlerle toplumun önemli bir kısmı eğitimden mahrum kalmaktadır. Bu kesimdeki bireyler için bir an önce gelir getirici bir meslek edinmek zorunlu hale gelmektedir. Yapılan anket araştırması sonucuna göre; daha çok okuldaki başarısızlık ve ekonomik nedenlerden dolayı eğitimlerine devam edemeyen çocukların, özellikle ileride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek ve ailelerinin ekonomik gelirine katkıda bulunmak amacıyla kendilerini çalışma hayatında buldukları ortaya çıkmıştır.

Tablo : 98
Babanın Eğitimi – Çalışan Çocuğun Eğitim Durumu

BABANIZIN EĞİTİM DURUMU	EĞİTİM DURUMUNUZ				
	Sayı	İlköğretim Mezunu	Lise Mezunu	Lise Terk	Toplam
Okuryazar Deği	15	60,0	-	40,0	100
Okuryazar	10	60,0	-	40,0	100
İlkokul	117	53,0	7,7	39,3	100
Ortaokul	45	35,6	15,6	48,9	100
Lise	20	35,0	10,0	55,0	100
2 Yıllık Yüksekokul	4	-	25,0	75,0	100
4 Yıllık Üniversite	4	25,0	25,0	50,0	100
<u>Toplam</u>	205	46,3	9,8	43,9	100

Bir ailede ebeveynlerin eğitimleriyle çocukların eğitim durumları arasında pozitif bir ilişkinin olduğu düşünülür. Yapılan ankette bu konuyla ilgili olan cevaplar karşılıklı olarak ele alındığında; katılımcıların babalarının eğitim durumları ile kendi eğitim durumları arasında 98.Tabloda görüldüğü gibi boş hücreler olduğundan istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak tablodaki verilerin değerlendirilmesi gerekli görülmüştür. Buna göre; babası ilköğretim mezunu olan 117 katılımcının % 53' ü ilköğretim mezunu iken, babası ortaokul mezunu olanların ise %35,6'sı ilköğretim, %15,6'sı lise mezunu olup %48,9'u liseden terktir. Babası lise mezunu olanların ise çoğu lise düzeyinden eğitimini yarıda bırakmıştır. Burada beklentilerin aksine bir sonuç ortaya çıkmıştır. Babanın eğitim durumunun artmasına rağmen, lise mezunu oranı azalmış, liseden terk etmiş olanların ise artmıştır.

Tablo : 99
Babanın Mesleği – Çalışan Çocuğun Eğitim Durumu

BABANIN MESLEĞİ	Sayı	EĞİTİM DURUMUNUZ			Toplam
		1	2	3	
İŞSİZ	14	71,4	7,1	21,4	100
İŞÇİ	84	50,0	6,0	44,0	100
ÇİFTÇİ	8	75,0	12,5	12,5	100
EMEKLİ	23	39,1	4,3	56,5	100
MEMUR	19	23,1	36,8	42,1	100
SERBEST MESLEK	57	40,4	10,5	49,1	100
<u>Toplam</u>	205	46,3	9,8	43,9	100

$X^2 : 30,136$ $C : ,358$ $P : ,001$

1. İlköğretim mezunu 2. Lise Mezunu 3. Lise Terk

Baba mesleğiyle çalışan çocukların eğitim durumları arasında bir ilişki olup olmadığı 99.Tabloda görülmektedir. Buna göre, babası işsiz olanların % 71,4' ü ilköğretim mezunu iken; işçi olanların %50,0'si, çiftçi olanların ise % 75'i ilkokul mezunudur. Babası emekli, memur ve esnaf veya serbest meslek olanlarda ise ilköğretim mezunu oranı daha düşüktür. Lise mezunu oranlarında ise en düşük pay babası emekli olanların olup, en yüksek oran babası çiftçi ve memur olanlardadır.

Tablo : 100
Babanın Mesleği – Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni

BABANIN MESLEĞİ	ÇALIŞMAYA BAŞLAMANIZIN EN ÖNEMLİ NEDENİ								Toplam
	Sayı	1	2	3	4	5	6	7	
İŞSİZ	14	50,0	14,3	28,6	7,1	-	-	-	100
İŞÇİ	84	23,8	2,4	15,5	31,0	8,3	17,9	1,2	100
ÇİFTÇİ	8	-	12,5	-	7,5	12,5	-	-	100
EMEKLİ	23	26,1	-	34,8	34,8	-	4,3	-	100
MEMUR	19	15,8	5,3	26,3	36,8	-	-	15,8	100
ESNAF, SERBEST MESLEK	57	8,8	1,8	15,8	43,9	10,5	15,8	3,5	100
Toplam	205	20,0	3,4	19,0	35,6	6,8	12,2	2,9	100

1. Ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak	5. Boşta kalmamak için
2. Ailenin borçlarının ödenmesine katkıda bulunmak	6. Okulu sevmediğim için
3. Kendi ihtiyaçlarım için	7. Diğer
4. İleride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek	

Katılımcıların çalışmaya başlama nedenlerini baba mesleğiyle karşılaştırdığımızda, 100.Tablodaki görüldüğü gibi boş hücreler olduğundan istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak tablodaki verilerin değerlendirilmesi gerekli görülmüştür. Buna göre; babası işsiz olanların çalışmaya başlama nedenleri daha çok ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak iken; babası işçi, çiftçi, emekli, memur, esnaf, serbest meslek olanların ise çalışmaya başlama nedeni ekonomik nedenlerden ziyade daha çok ileride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmektir (bkz. Tablo 100).

Tablo : 101
Babanın Eğitim Durumu- Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni

ÇALIŞMAYA BAŞLAMANIZIN EN ÖNEMLİ NEDENİ									
BABANIN	%								
EĞİTİM DURUMU	Sayı	1	2	3	4	5	6	7	Toplam
OKURYAZ. DEĞİL	5	20,0	40,0	20,0	20,0	-	-	-	100
OKURYAZAR	10	50,0	-	10,0	40,0	-	-	-	100
İLKOKUL	117	20,5	0,9	20,5	33,3	9,4	15,4	-	100
ORTAOKUL	45	13,3	4,4	20,0	46,7	2,2	8,9	4,4	100
LİSE	20	15,0	10,0	20,0	25,0	5,0	10,0	15,0	100
2 YILLIK Y.OKUL	4	25	-	-	50,0	25,0	-	-	100
2 YIL. ÜNİVERS.	4	25	-	-	25,0	-	25,0	25,0	100
Toplam	205	41	7	39	73	14	25	6	100
$X^2 : 67,357$ $C: ,497$ $P: ,001$									

1. Ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak	5. Boşta kalmamak için
2. Ailenin borçlarının ödenmesine katkıda bulunmak	6. Okulu sevmediğim için
3. Kendi ihtiyaçlarım için	7. Diğer
4. İleride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek	

Babanın eğitim durumuyla çocukların çalışmaya başlama nedenleri arasında ise istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Buna göre; ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalışan çocukların oranı en fazla babası okuryazar olmayanda görülmektedir. Babası ortaokul ve lise mezunu olanlarda ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalışanların oranı, babası ilkokul mezunu olanlara göre daha az çıkmıştır (bkz. Tablo 101).

Tablo : 102

Çalışan Çocuğun Eğitim Durumu- Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni

ÇALIŞMAYA BAŞLAMANIZIN EN ÖNEMLİ NEDENİ									
ÇALIŞAN ÇOCUĞUN									
EĞİTİM DURUMU	Sayı	%							Toplam
		1	2	3	4	5	6	7	
İLKÖĞRETİM MEZUNU	100	22,0	6,0	19,0	36,0	5,0	11,0	1,0	100
LİSE MEZUNU	21	42,9	4,8	9,5	28,6	4,8	-	9,5	100
LİSE TERK	94	12,8	-	22,3	36,2	9,6	16,0	3,2	100
<u>Toplam</u>	215	20,0	3,3	19,5	35,3	7,0	12,1	2,8	100
		X ² : 25,469	C: ,325	P: ,01					

1. Ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak	5. Boşta kalmamak için
2. Ailenin borçlarının ödenmesine katkıda bulunmak	6. Okulu sevmediğim için
3. Kendi ihtiyaçlarım için	7. Diğer
4. İleride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek	

Eğitim ile çocuk çalışması arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde son olarak 102.Tabloda görüleceği gibi katılımcıların eğitim durumlarıyla, çalışmaya başlamaları nedenleri ele alınmıştır. Buna göre, ekonomik sebeplerle çalışmaya başlayanların oranı en fazla lise mezunlarına ait olup, lise mezunlarında ailesinin ekonomik gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalışanların oranı (%42,9), ilköğretim mezunlarına göre yaklaşık iki katı kadardır. Kendi ihtiyaçları için çalışmaya başlayanlarda ise durum tam tersidir. Yani ilköğretim mezunlarında kendi ihtiyaçları için çalışmaya başlayanların oranı (%19,0) lise mezunlarının iki katı (%9,5) kadardır. İleride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek amacıyla çalışanların oranı ise en fazla liseden terk edenlere aittir. Okulu sevmediğinden ve boşta kalmamak için çalışma ihtiyacı hissedenlerin oranı beklenildiği gibi en fazla liseden terk edenlere ait olmuştur.

312. Göç Olgusu ile Çocuk Çalışması Arasındaki İlişki

Göç, toplumsal ve ekonomik süreçlerin hem bir sonucu hem de bir nedenidir. Daha geniş bir tanım içinde göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplumun yapısını değiştiren nüfus hareketlerinin tümünü kapsayan bir süreç olarak tanımlanabilir. Türkiye’de göçle birlikte başlayan en önemli değişimlerden birisi de kırsaldan kente olan göçün getirdiği işçileşme sürecidir. Bu süreç topraktan uzaklaşan köylünün kentlerde tarım dışı sektörlerde yaşamını kazanması anlamına gelmektedir. Topraklarını bırakmak zorunda kalarak kente göç eden nüfus, kentlerdeki işçi sınıfının niteliğini tam olarak anlayamamakta ve rastgele üretici olmayan, çok fazla beceri istenmeyen küçük işlere girmektedirler. Kırsal kesimde küçük yaşta çocukların çalışması doğal karşılandığından göç sonrasında bu tür işlerde çocuklar aileleri tarafından doğal karşılanarak çalıştırılmaktadır. Dolmuş muavinliği, ayakkabı boyacılığı vb. işler ailelere doğal gelmektedir.

Ankete katılan 215 çalışan çocuktan sadece 34 tanesinin (%15.8) göç durumu olduğu ortaya çıkmıştır (bkz. Tablo 103). “İşsizlik veya ekonomik nedenler” göç eden bu ailelerin temel göç etme nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır (bkz. Tablo 104). Çocuk işçiliğinin nedenlerinden sayılan göç olgusunun yapılan bu araştırma kapsamına göre değerlendirilmesinde, çocuk işçiliğini çok fazla etkilemediği ortaya çıkmıştır. Aslında beklentilerin aksine bir sonuç ortaya çıkmamıştır. Çünkü göç durumu, daha çok büyük şehirlerde çocuk çalışmasını etkilemekte ve bu durumda göçün çocuk çalışması üzerindeki etkisi daha iyi gözlemlenebilmektedir. Özellikle büyük şehirlerde bu konuda yapılan araştırmaların genelinde göç durumu, çocuk çalışmasını tetikleyen başlıca etmenler arasında çıkmıştır. Ekmek parası peşine büyük şehirlere göç eden ailelerin çocukları, gerek göç ettikleri yerdeki eğitim masraflarının fazla olmasından, gerekse yaşam pahalılığından dolayı, şehir hayatının zorluklarına karşı ayakta durmaya çalışan ailelerine katkıda bulunmak amacıyla ya kendi tercihleriyle ya da ailelerinin isteğiyle çalışma hayatına girmektedirler.

Tablo : 103
Katılımcıların Ailelerinin Göç Durumu

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	181	84,2
EVET	34	15,8
TOPLAM	215	100

Tablo : 104
Katılımcıların Ailelerinin Göç Etmesinin En Önemli Nedeni

	SAYI	YÜZDE
Eğitim	5	14,7
Sağlık	2	5,9
Tayin veya İş Değişikliği Nedeniyle	3	8,8
İşsizlik veya Ekonomik Nedenler	12	35,3
Diğer	6	17,6
Daha Yüksek Yaşam Standardı	6	17,6
TOPLAM	34	100
GENEL TOPLAM	215	

Ailesi herhangi bir sebeple göç etmiş olan katılımcıların eğitime devam edememe nedenleri sorusuna verdikleri yanıtlar değerlendirilmiştir. Daha önce frekans tablolarında değinildiği gibi, işsizlik veya ekonomik nedenler, ailelerin göç etme nedenlerinin başında gelmektedir. Burada da göç etme nedenlerinin çalışan çocukların eğitimlerine devam etmeme nedenlerini etkileyip, etkilemediği araştırılmak istenmiştir. Bu iki değişken arasında tabloda da görülebileceği gibi boş hücreler olduğundan istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (bkz. Tablo 105). Ancak tabloda yer alan verilerin değerlendirilmesi önemli görülmüştür. Buna göre; ailesi göç etmiş olan katılımcıların %

50' si işsizlik veya ekonomik nedenler vb. beklentilerin aksine, okuldaki başarısızlığı nedeniyle eğitimine devam etmemiştir.

Tablo : 105

Ailenin Göç Durumu- Eğitime Devam Etmemenin En Önemli Nedeni

AİLENİZİN GÖÇ DURUMU	EĞİTİMİNİZE DEVAM ETMEMENİZİN EN ÖNEMLİ NEDENİ						Toplam
	Sayı	1	2	3	4	5	
HAYIR	181	32,0	6,1	2,2	44,8	14,9	100
EVET	34	32,4	-	2,9	50,0	14,7	100
<u>Toplam</u>	215	32,1	5,1	2,3	45,6	14,9	100

1. Ekonomik nedenler 3. Okul çok uzakta 5. Diğer
2. Annem-Babam göndermedi 4. Okuldaki başarısızlığım

Ailenin göç durumu ile çalışan çocuğun çalışmaya başlama nedenleri karşılaştırıldığında iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel açıdan anlamsız ($P>0.05$) çıkmıştır (bkz. Tablo 106). Fakat bu durum tabloyu yorumlamamıza engel teşkil etmemektedir. Çünkü tabloda dikkat çeken bazı durumlar gizlenmektedir. Buna göre ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalışmaya başlayanların oranı ailesi göç etmiş olanlarda daha fazla iken, ileride daha rahat iş bulmak ve meslek öğrenmek amacıyla çalışmaya başlayanların oranı ise ailesinin göç durumu olmayanlarda daha fazla çıkmıştır. Boşta kalmamak için ve okulu sevmediğinden çalışma ihtiyacı hissedenlerin oranı, ailesi göç etmiş olanlarda göç etmemiş olanlara göre daha yüksektir. Kendi ihtiyaçları için çalışmaya başlayanlar ise daha ziyade, ailesinde herhangi bir sebeple göç durumu olmamış katılımcılardır (bkz. Tablo 106).

Tablo : 106
Ailenin Göç Durumu – Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni

AİLENİZİN GÖÇ DURUMU	ÇALIŞMAYA BAŞLAMANIZIN EN ÖNEMLİ NEDENİ								
	Sayı	1	2	3	4	5	6	7	Toplam
HAYIR	181	19,3	3,3	29,9	37,0	6,1	11,6	2,8	100
EVET	34	23,5	2,9	17,6	26,5	11,8	14,7	2,9	100
<u>Toplam</u>	215	20,0	3,3	19,5	35,3	7,0	12,1	2,8	100

1. Ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak	5. Boşta kalmamak için
2. Ailenin borçlarının ödenmesine katkıda bulunmak	6. Okulu sevmediğim için
3. Kendi ihtiyaçlarım için	7. Diğer
4. İleride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek	

313. Çalışan Çocuklarla Aile Büyükleri Arasındaki Hiyerarşik İlişki

Çocuk çalışmasında anne baba etkisi göz ardı edilemez. Burada özellikle anne baba etkisi çocuğun okula gidebilme noktasında kendini göstermektedir. Ailelerin çocuklarını okumaya teşvik etmesi çok önemlidir. Eğitimli ebeveynler eğitimin değerini kendi deneyimlerinden bildikleri için çocuklarını okumaya teşvik etmek için elinden geleni yaparlar. Okumayı sevmeyen bir çocuğu, ailesi çalışması için teşvik ederse, zaten çocuk çalışması aileden kaynaklı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anket sonuçlarına göre katılımcıların annelerinin ve babalarının eğitim düzeylerinin genel olarak ilköğretim düzeyinde olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca annelerin tamamına yakınının ev hanımı olduğu, babaların ise daha çok işçi pozisyonunda çalıştığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların eğitimlerine devam etmeme nedenlerine verdikleri cevaplara bakıldığında, anne-baba göndermedi cevabını veren 11 katılımcı olduğu görülmüştür (bkz. Tablo 107).

Tablo : 107
Katılımcının Eğitimine Devam Etmemesinin En Önemli Nedeni

	SAYI	YÜZDE
Ekonomik Nedenler	69	32,1
Anne-Baba Göndermedi	11	5,1
Okul Çok Uzakta	5	2,3
Okuldaki Başarısızlığım	98	45,6
Diğer	32	14,9
TOPLAM	215	100

Katılımcıların neredeyse yarısı kendi tercihiyle çalışmaya başlamışken, baba isteğiyle çalışmaya başlayanların oranı anne isteğiyle çalışmaya başlayanların hemen hemen iki katıdır (bkz. Tablo 108). Her ne kadar ailelerin tercihiyle çalışmaya başlayanlar olsa da katılımcıların daha ziyade kendi tercihleriyle çalışma hayatına girdikleri ortaya çıkmıştır.

Tablo : 108
Katılımcının Çalışmaya İsteğiyle Başladığı Kişi

	SAYI	YÜZDE
Baba	49	22,8
Anne	23	10,7
Hem Anne Hem Baba	29	13,5
Ailenin Diğer Üyeleri	12	5,6
Kendim	102	47,4
TOPLAM	215	100

Katılımcıların %25,1'i aldıkları ücreti ailesine vererek harcıyorken, %24,2'si ise kendisine cep harçlığı yaparak harcamaktadır. Ücreti harcama şeklinde üçüncü sırayı ise

giyecek almaktadır. Ayrıca aldığı ücreti kira ödeyerek, okul masraflarını karşılayarak, sigara içerek, sinema ve internet için harcayan katılımcılar da vardır. Ancak katılımcıların çalışarak elde ettikleri gelirlerini daha ziyade ailelerine verdikleri ortaya çıkmıştır (bkz. Tablo 109).

Tablo : 109
Katılımcının Aldığı Ücreti Harcama Şekli

	SAYI	YÜZDE
Kira Ödeme	8	3,7
Okul Masraflarını Karşılama	9	4,2
Aileye Verme	54	25,1
Bir Kısmını Cep Harçlığı Yapma	52	24,2
Sigara	13	6,0
Borçları Ödeme	15	7,0
Yiyecek	21	9,8
Giyecek	22	10,2
Sinema, İnternet	7	3,3
Diğer	14	6,5
Toplam	215	100

Katılımcıların kimin isteğiyle başladıkları sorusuna verdikleri cevaplarla, çalışmaya başlama nedenleri arasında aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki çıkmıştır. Buna göre çalışmaya baba isteğiyle başlayanlar daha çok ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak amacını güderken, annelerinin yönlendirmesiyle çalışma hayatına girenlerin ise daha ziyade ileride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek amacı taşımakta oldukları görülmektedir (bkz. Tablo 110). Ekonomik nedenlerle çalışmaya başlayanlardan baba isteğiyle çalışmaya başlayanların oranı anne isteğiyle çalışmaya başlayanların iki katından fazladır. Tam tersi olarak, ileride daha rahat iş bulmak ve meslek öğrenmek amacıyla çalışmaya başlayan katılımcılardan anne tercihiyle işe başlayanların oranının ise baba tercihiyle işe başlayanların iki katından fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Boşta kalmamak için iş hayatına giren çocukların daha ziyade hem anne hem baba tercihleriyle çalışmaya başladıkları görülmüştür. Zaten araştırma sonuçlarının

frekans tabloları değerlendirilirken ailede para harcama konusuna daha çok babanın söz sahibi olduğu ortaya çıkmıştı. Sonuç olarak, babanın para konusunda söz sahibi olduğu ailelerde çocukların daha çok, babalarının tercihleriyle ve ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalıştıkları görülmüştür.

Tablo : 110

Çalışmaya Yönlendiren Kişi- Çalışmaya Başlamanın En Önemli Nedeni

ÇALIŞMAYA BAŞLAMANIZIN EN ÖNEMLİ NEDENİ									
ÇALIŞMAYA İSTEĞİYLE BAŞLADIĞINIZ KİŞİ									%
Sayı	1	2	3	4	5	6	7	Toplam	
BABA	49	28,6	8,2	12,2	20,4	8,2	18,4	4,1	100
ANNE	23	13,0	4,3	17,4	56,5	4,3	-	4,3	100
H. ANNE H. BABA	29	10,3	-	10,3	51,7	13,8	13,8	-	100
DİĞER AİLE ÜYL.	12	16,7	-	41,7	25,0	8,3	8,3	-	100
KENDİM	102	20,6	2,0	23,5	34,3	4,9	11,8	2,9	100
<u>Toplam</u>	215	20,0	3,3	19,5	35,3	7,0	12,1	2,8	100
$X^2 : 33,609$ C: ,368 P: ,04									

1. Ailenin ekonomik gelirine katkıda bulunmak
2. Ailenin borçlarının ödenmesine katkıda bulunmak
3. Kendi ihtiyaçlarım için
4. İleride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek
5. Boşta kalmamak için
6. Okulu sevmediğim için
7. Diğer

314. Çocuğun Toplumdaki Yeri

Çocuğun toplum içindeki yeri çocuk işçiliği konusunda önemli bir yere sahiptir. Örneğin, kırsal alanlarda tarım sektöründe aileleriyle birlikte yapılan çocuk çalışması, bu topluma has bir yaklaşımla doğal karşılanmaktadır. Ayrıca bazı yörelerde, çocukların aile büyüklerinin izinden gitmeleri gibi bir gelenek vardır. Örneğin baba inşaat ustasıysa, çocuklardan en az biri inşaatta çalışmaktadır. Özellikle anne-babanın kendisi çocukken çalışmışsa, bu gelenek kendi çocuklarının da çalışmasıyla sürüp gider.

Yapılan anket araştırması Trabzon'da yerleşik bulunan ailelerin çocuklarına uygulandığı için toplumsal yapıda çocuğa veya gence verilen değer çocuklar üzerindeki etkisini ölçmek güçleşmiştir. Çünkü bu etki kendini daha ziyade kırsal alanlarda göstermektedir. Ancak baba mesleğiyle çalışan çocukların yaptıkları iş arasında bir ilişki var mı diye bakıldığında 111. Tabloda görüldüğü gibi oldukça fazla boş hücre olduğundan istatistiksel açıdan herhangi bir ilişki tespit edilememiştir.

Tablo : 111
Çalışan Çocuk Tarafından Yapılan İş Türleri-Baba Mesleği

ÇALIŞAN ÇOCUK TARAFINDAN YAPILAN İŞ TÜRLERİ	BABA MESLEĞİ						<u>Toplam</u>
	1	2	3	4	5	6	
Mobilya Sektörü	-	61,5	7,7	15,4	7,7	7,7	100
Çiftçilik -	-	-	-	-	-	100,0	100
Fabrika İşçiliği	-	16,7	16,7	33,3	33,3	-	100
Seyyar Satıcılık	-	-	-	-	-	100,0	100
Bakkal	-	66,7	-	-	33,3	-	100
Temizlikçilik	-	100,0	-	-	-	-	100
Tamircilik	-	20,0	-	40,0	20,0	20,0	100
Ayakkabı Tamirciliği	-	100,0	-	-	-	-	100
Ayakkabı Boyacılığı	-	-	-	-	-	100,0	100
Nakliyecilik	-	-	-	-	-	100,0	100
İnşaat İşçiliği	-	25,0	-	50,0	-	25,0	100
Araba Tamirciliği	22,2	33,3	-	11,1	22,2	11,1	100
Diğer	-	53,8	7,7	-	23,1	15,4	100
Kuaför	50,0	-	-	-	-	50,0	100
<u>Toplam</u>	20,0	3,3	19,5	35,3	7,0	12,1	100

315. Çocuk Çalışmasının Sonuçları

Daha önce de değinildiği gibi çocuk çalışması, başta çocukların fiziksel gelişimleri olmak üzere psikolojik ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca çocukları eğitim hayatından uzaklaştırmaktadır. Anket bulgularına göre; çocukların daha önceki işten ayrılma sebeplerinin genelde düşük ücretle, çalışma saatleriyle ve koşullarıyla ilgili olduğu görülmüştür. Çocukların şimdiki işlerinde ise günde en az 8 saat çalıştıkları (bkz. Tablo 112) ve çoğunun aldığı ücreti yeterli bulmadığı, ayrıca katılımcıların %67'sinin kendi gelirleri olmazsa ailelerinin maddi anlamda sıkıntı yaşayacakları (bkz. Tablo 113) ve bu sebeple ücretlerinin daha ziyade ailelerine vererek harcadıkları ortaya çıkmıştır (bkz. Tablo 114).

Tablo : 112

Katılımcının Günlük Ortalama Çalışma Süresi

	SAYI	YÜZDE
5-7 Saat	4	1,9
8 Saat ve Üzeri	211	98,1
TOPLAM	215	100

Tablo : 113

Katılımcının Gelirinin Olmadığı Durumda Ailenin Maddi Sıkıntıya Düşüp Düşmemesi

	SAYI	YÜZDE
HAYIR	144	67,0
EVET	71	33,0
TOPLAM	215	100

Tablo : 114
Katılımcının Ücreti Harcama Şekli

	SAYI	YÜZDE
Kira Ödeme	8	3,7
Okul Masraflarını Karşılama	9	4,2
Aileye Verme	54	25,1
Bir Kısmını Cep Harçlığı Yapma	52	24,2
Sigara	13	6,0
Borçları Ödeme	15	7,0
Yiyecek	21	9,8
Giyecek	22	10,2
Sinema, İnternet	7	3,3
Diğer	14	6,5
TOPLAM	215	100

Her ne kadar kirlilik, işverenin ve çalışma arkadaşlarının tutumu, işin ağır olması, becerilerin uygun olmaması vb. durumlardan rahatsızlık duyan katılımcılar olsa da, işyerinde çocukları en fazla rahatsız eden şeyin gürültü olduğu (bkz. Tablo 115) görülmüştür. Çocukların çoğunun yaptığı işle ilgili herhangi bir şekilde iş kazası geçirmediği (bkz. Tablo 116), iş kazası geçirenlerin de daha çok burkulma ve incinmeye maruz kaldığı, ayrıca geçirilen iş kazasının çalışan çocukların işlerini çok fazla etkilemediği (bkz. Tablo 117) araştırma sonucu ortaya çıkan diğer bulgular arasındadır.

Tablo : 115
Katılımcının Çalışma Ortamında Rahatsızlık Duyduğu Durumlar

	SAYI	YÜZDE
Yok	98	45,6
Kirlilik	23	10,7
İşverenin Tutumu	20	9,3
Çalışma Arkadaşlarının Tutumu	12	5,6
Gürültü	31	14,4
İşimin Ağır Olması	18	8,4
Becerilerimin Uygun Olmaması	1	,5
Diğer	12	5,6
TOPLAM	215	100

Tablo : 116
Katılımcının İş Kazasına Maruz Kaldığı Durumlar

	SAYI	YÜZDE
Kırık Veya Çıkık	20	9,3
Burkulma veya İncinme	23	10,7
Deri Yüzeyini Bozmayan Ezik veya Çürük	20	9,3
Kimyasal Maddelerin Neden Olduğu Hastalık	6	2,8
Gürültü Sonucu İşitme Kaybı	2	,9
Hiç İş Kazası Geçirmedi	133	61,9
Diğer	11	5,1
TOPLAM	215	100

Tablo : 117
Katılımcının Geçirdiği İş Kazasının Etkileri

	SAYI	YÜZDE
İş Bırakmak, Değiştirmek Zorunda Kaldım	11	13,4
İşimi Etkilemedi, Çalışmaya Devam Ettim	43	52,4
Bir Süre İşime Devam Edemedim	28	34,1
TOPLAM	82	100

İşyerinde kendisine azarlayıcı laflar ve küfür edilen %27,9 katılımcı varken; tekme, tokat, sopayla vurma gibi davranışlara maruz kalan %8,4 katılımcı vardır (bkz. Tablo 118). Katılımcıların çalıştıklarından dolayı çoğunun kendilerine eğlence, sinema, kitap okuma vs. işler için yeterince boş vakit ayıramadıkları ve bu konudaki memnuniyetsizlikleri görülmektedir (bkz. Tablo 119). Ayrıca çocukların daha çok, okuldaki başarısızlık ve ekonomik nedenlerden dolayı eğitimlerine devam edemedikleri ortaya çıkmıştır. Her ne kadar oyun oynamak, eğlenmek, zengin olmak isteyen katılımcılar olsa da katılımcıların büyük oranda şuanda sadece okuyor olmak istedikleri ortaya çıkmıştır (bkz. Tablo 120).

Tablo : 118**Katılımcının İşyerinde Maruz Kaldığı Durumlar ve Kendine Boş Vakit Ayırabilme**

	EVET(%)	HAYIR(%)
İşyerinde Azarlayıcı Laflar ve Küfürler Edilmesi	27,9	72,1
İşyerinde Tokat, Tekme, Sopayla Vurma gibi Davranışlara Maruz Kalma	8,4	91,6
Kendine Boş Vakit Ayırabilme	38,6	61,4

Tablo : 119**Katılımcının Kendine Boş Vakit Ayıramama Sebebi**

	SAYI	YÜZDE
Çalıştığım İçin Boş Zamanım Olmuyor	118	89,4
Aileme Ev İşlerinde Yardım Ettiğim İçin	13	9,8
Diğer	1	,8
TOPLAM	132	100
GENEL TOPLAM	215	

Tablo : 120**Katılımcının Şu Anda Bulunmak İstedığı Durum**

	SAYI	YÜZDE
Sadece Okuyor Olmak İsterdim	80	37,2
Oyun Oynamak, Eğlenmek İsterdim	25	11,6
Hiçbir Şey Yapmak İstemezdim	46	21,4
Diğer	64	29,8
TOPLAM	215	100

4. SONUÇ

Günümüzde çalışan çocuklar sorunu, tüm dünya uluslarının, özelde de gelişmekte geri kalmış ülkelerin gündeminde öncelikli yer alan toplumsal bir sorundur. Süregelen çalışmalarda bir yandan çalışan çocuk probleminin temel karakteristikleri bir bütünlük içinde irdelenirken öte yandan, her ülkenin tarihsel-toplumsal yaşam deneyiminden kaynaklanan farklılıklarına da yer verilmektedir.

Çocuk çalışması konusunda yapılan araştırmalara göre; çocukların daha çok ekonomik sebeplerle çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Özellikle bu konuda büyük şehirlerde yapılan anket araştırmalarında göç durumunun, çocuk çalışması üzerindeki etkisi önemsenmeyecek kadar büyük çıkmıştır. Örneğin, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından 2005'te Ankara, Bursa ve İzmir illerinde ağaç işleri sektöründe çalışan çocuklara yönelik yapılan araştırma raporu sonuçlarına göre; 2500 çalışan çocuğun %71'inin ailesinin, daha çok ekonomik nedenlerden dolayı büyük şehirlere daha doğrusu buldukları yere göç ettikleri ortaya çıkmıştır. Trabzon'da yapılan anket araştırması sonucuna göre ise göçün çalışan çocuklar üzerinde etkisinin pek fazla olmadığı görülmüştür.

Yapılan bu çalışmada ele alındığı gibi; çocuk çalışmasının yoksulluk, işsizlik, nüfus artışı, çarpık kentleşme, göç, eğitim imkânlarından yoksunluk vs. birçok nedeni vardır. Anket araştırması sonuçlarına göre değerlendirdiğimizde; çocuk çalışmasını tetikleyen en önemli etkenin ailenin sahip olduğu ekonomik gelir düzeyi olduğu anlaşılmıştır. Buna göre; ailesi araziye sahip olanlarda çalışmaya başlama sebebi daha çok meslek öğrenmek iken; ailesi araziye sahip olmayanlarda ise çalışma sebeplerinin ekonomik nedenlerle ilgili olduğu görülmüştür. Yine ailesi araziye sahip olmayan çalışan çocukların aldıkları ücretlerin olmaması durumunda ailelerinin ekonomik olarak sıkını yaşayacakları ortaya çıkmıştır. Ayrıca ailesinde çalışan kardeşe sahip olmayanların eğitime devam etmeme nedenleri daha ziyade ekonomik olarak karşımıza çıkmıştır. Ailesinin hiç borcu olmayan katılımcıların büyük çoğunluğu aldığı ücreti kendisi için harcadığı, geçim sıkıntısı

nedeniyle evinden eşya satılan katılımcıların ise gelirlerini daha çok ailesine verdikleri görülmüştür.

Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında büyük oranda ilköğretim mezunu ve lise terk olduğu görülmüştür. Eğitime devam etmeme sebepleri ise daha çok okuldaki başarısızlık ve ekonomik nedenler olarak belirtilmiştir. Yine araştırmaya göre annenin ve babanın eğitim durumlarıyla katılımcıların eğitim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Çocuk çalışmasının sonuçlarına baktığımızda; özellikle ağır ve tehlikeli çalışma koşullarının, çocukların başta fiziksel gelişimleri olmak üzere, onlara eğitim ve psiko-sosyal açıdan da olumsuz etkiler verdiği görülmektedir. Çocukların günde en az 8 saat çalıştıkları ve çoğunun aldığı ücreti yeterli bulmadığı ortaya çıkmıştır. İşyerinde çocukları en fazla rahatsız eden şeyin gürültü olduğu, çocukların çoğunun yaptığı işle ilgili herhangi bir şekilde iş kazası geçirmediği, iş kazası geçirenlerin de geçirilen iş kazasının işlerini etkilemediği araştırma sonucu ortaya çıkan diğer bulgular arasındadır. Katılımcıların çalıştıklarından dolayı çoğunun kendilerine eğlence, sinema, kitap okuma vs. işler için yeterince boş vakit ayıramadıkları ve bu konudaki memnuniyetsizlikleri görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların çoğunun şuanda sadece okuyor olmak istedikleri bulgusuna da ulaşılmıştır.

Yapılan anket araştırması sonucuna göre değerlendirilmesi gereken bir nokta vardır. Katılımcıların çoğunun kendi evinde oturduğu (143 kişi), ailesi araziye sahip olanların (119 kişi) ve apartmanda oturanların (86 kişi) çoğunlukta olduğu görülmüştür. Bu durum ilk bakışta düşünüldüğünde, daha ziyade ileride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek ve ailenin ekonomik durumuna katkıda bulunmak amacıyla çalışan çocuklar için tezat bir nitelik sergilemektedir. Katılımcıların % 84,2'sinin ailesinin göç durumunun olmaması, bize ailelerin genel olarak Trabzon'da yerleşik olduğunu göstermektedir. Bu yerleşik durumda bulunan kesimlerin genel olarak köy, yayla vs. yerlerde az ya da çok arazisi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca çocukların arazi olarak neyi düşündükleri de bilinmemektedir. Yani dede, amca vb. aile büyüklerinden kalan veya kalması düşünülen tarla, bağ, bahçe vb. toprak parçalarının arazi olarak düşünülmüş olması da muhtemeldir. Zaten Trabzon'da yerleşik bulunanların büyük çoğunluğunun köyü, köyünde arazisi,

toprağını işleyebileceği bir tarlası veya bahçesi vardır. Sonuç olarak Trabzon gibi bir ilde çalışan çocuklara uygulanan bu anket sonuçlarına göre katılımcıların büyük oranda ailesinin araziye sahip olması ilk olarak beklenmeyen bir sonuç olarak gözükse de anketin yapıldığı sınırlara bağlı olarak açıklanabilmektedir.

Bir diğer durum, kendi evinde ve apartman dairesinde oturan katılımcıların çoğunlukta olmasıdır. Trabzon arazi yapısı hiçbir zaman gecekondulaşmaya müsait olmamıştır. Ayrıca Trabzon büyük iller gibi göç alan bir şehir değildir. Apartman dairesinde oturanların kaçınıcı katta oturdukları da bilinmiyor. Yani apartman dairesinde oturan katılımcıların giriş ve zemin katta kalması da mümkündür. Apartman dairesinde oturanların daha iyi bir gelire sahip olduklarını kesin olarak söylememiz mümkün değildir. Zaten apartman dairesinde oturan 86 kişinin 39'u kirada, 2'si yakınlarına ait evde, 45'i ise kendi evinde oturmaktadır. Kendisine ait evde oturan 143 kişinin sadece 45'i apartman dairesinde oturmaktadır. 6'sı gecekondu, 38'i iki ya da daha fazla katlı müstakil evde, 1'i lojmanda, 5'i eski yapı müstakil evde, 38'i ise tek katlı müstakil evde, 5'i ise diğer yapılarda oturmaktadır. 2 ya da daha fazla katlı müstakil evde oturanların (53 kişi) kaldıkları binaların yapısal özellikleri de bilinmemektedir. Sonuç olarak kendi evinde ve apartmanda oturanların daha lüks bir yaşama sahip oldukları ve bu durumdaki ailelerin çocuklarının ekonomik sebeplerle çalışmayacağı anlamına gelmez.

Çocukların çalışması sorununun arkasında tek bir neden olmadığı gibi çözümüne yönelik çalışmalar da tek boyutlu değildir. Yapılan çalışmalardan anlaşılacağı üzere ve bizim çalışmamızda da görüldüğü gibi, Türkiye'de ekonomik nedenler çocuk çalışmasında en önemli faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla çalışan çocuk sorunuyla etkili bir mücadele yoksulluk ve işsizlik sorunlarının çözümüyle olanaklı görünmektedir. Çocukların çok erken yaşlarda çalışma hayatına girmeleri tercihlerinin bir sonucu değil aksine bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Hanelerin karşılaştığı yoksulluk giderilmedikçe çocukların çalışmasının engellenmeyeceği açıktır.

Sorunun çözümünde, en alt düzeyde yer alan yoksul hanelere temel hizmetlerin (istihdam, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, konut vb.) götürülmesi, gelir ve servet dağılımındaki bireysel ve bölgesel farkların azaltılması, aile planlamasının yapılması, yetişkin eğitimi önündeki engellerin kaldırılması kaçınılmaz görünmektedir. Sorunla etkili

mücadelede, çok acil olarak yapılması şart olan, kamunun sosyal devlet sorumluluğuyla hareket etmesi ve önceliklerini buna göre belirlemesidir. Her ne kadar küresel ölçekte uygulanan neo-liberal politikalar, devletin sosyal yönünü zayıflatmakta, eğitim sağlık ve sosyal güvenlik gibi temel kamu hizmetlerini "sosyal yardım veya hayırseverlik faaliyetleri" adı altında yerel yönetimlere ve üçüncü sektör kuruluşlarına devretmeyi planluyorsa da kamunun, sosyal devlet anlayışı içinde sorunun tespit ve çözümünde öncü, planlayıcı ve koordine edici rolünü koruması gerekmektedir.

Kuşkusuz sorunun çözümünde; sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler, işçi ve işveren örgütleri, sermaye kuruluşları vb.lerin yaptıkları çalışmalar küçümsenemez. Örneğin çocuk haklarına dair ILO sözleşmeleri küresel toplumun çocuk işçiliğiyle mücadelesinde önemli referans noktasını oluşturmaktadır. Yine ILO öncülüğünde 1992 yılından itibaren uygulamaya konulan IPEC "Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması" programıyla küresel ölçekte çalışan çocuk sayısında çarpıcı düşüş yaşanmıştır. Sadece, çalışan çocuk sorununda değil, yoksulluk odaklı ortaya çıkan tüm toplumsal sorunların çözümünde salt uluslararası sermaye kuruluşları, sivil toplum örgütleri, yerel yönetimlerin gönüllü kuruluşların yaptığı çalışmalar yetmez. Devletin bu konudaki sosyal sorumluluğu ve toplumsal duyarlılığı göz ardı edilmemelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

- AKYÜZ, Emine : Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması, İnsan Hakları Dizisi, 2.Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2000
- ALTAN, Ömer Zühtü : Sosyal Politika Dersleri, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1592, Eskişehir, 2004
- BAŞTAYMAZ, Tahir : 6-15 Yaş Grubu Bursa' da Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Araştırma, Friedrich Ebert Vakfı Araştırma Sonuçları, Fes Yayınları, İstanbul, 1990
- BULUT, Işıl
- KAHRAMANOĞLU E. : Türkiye' de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları, Friedrich Naumann Vakfı Yayını, Ankara, 1996
- BOIDIN, Catherine : Çalışma Yaşamında Çocuğa Psiko-sosyolojik Yaklaşım, Bülent PİYAL (Çev.), Uluslararası Çalışma Bürosu, Ankara, 1995
- ÇATAK, Binali : Çocuk İşçiliği İçin Risk Faktörlerinin Belirlenmesi, Çocuk İşçi ve Okuyan Öğrencilerin Sağlık Durumlarının Karşılaştırılması, Uzmanlık Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Denizli, 2006

ÇSGB

: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, ILO Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı, Ağaç İşlerinde Çalışan Çocuklara Yönelik Araştırma Raporu, ÇSGB Yayını 1, Ankara, 2005

: Türkiye' de Çocuk İşçiliği İle Mücadele, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Yayını, Ankara, 2006

: Türkiye' de Çocuk İşçiliği-Çare Birlikte, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Genel Yayın No:122, Saner Basım, Ankara, 2005

: Türkiye' de Çocuk İşçiliği-Sorun Bizim-Bilgilendirme Materyali 1-Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayını, Ankara, 2006

: Çocuk İşçiliği Bilgilendirme Materyali Uluslararası Eğitim Merkezi, Unite 1: Sorun, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Bölümü Yayını, Ankara, 2005

: Yirminci Yüzyılın Başlarında Sanayileşmekte Olan Ülkelerde Çocuk İşçiliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Raporu, Ankara,2006

: Çocuk İşçiliği Bilgilendirme Materyali, Unite 2: Yanıt, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Bölümü Yayını, Ankara, 2005

: Çalışan Çocuklar Projesi Raporu, Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Programı, 1994-1999 Dönemi Proje Çalışmaları, Ankara, 2000

- HAK-İŞ : Sanayide Çalışan Çocuklar Raporu, Hak-İş Eğitim Yayınları No:44, 1.Bas. Mine Matbaacılık, Ankara, 2000
- : Çalışan Çocuklar Raporu, HAK-İŞ ve ILO/IPEC Ortak Programı, Ankara, 2000
- ILO : Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi İzmir Projesi Raporu, Uluslararası Çalışma Örgütü Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Programı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı Yayını, Ankara, 2005
- İŞİK, İlkay : Sanayide Çalışan, Sokakta Çalışan ve Çalışmayan 9-15 Yaş arası Çocuklarda Öz Kavramının İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2003
- KARABULUT, Özcan : Çocuk İşçiliğine Karşı Sendikal Mücadele, Türk-İş Modeli, Türk-İş Çalışan Çocuklar Bölümü Yayını, Ankara, 1998
- KAYHAN, Necati : Türk Çalışma Hayatında Çalışan Çocukların Sorunları, Motorculuk Meslek Grubu Örneği, Minpa Matbaacılık, Ankara, 1997
- KÖSE, Sevinç : Türkiye’ de Ekonomik ve Sosyal Sorunların Endüstri İlişkilerine Yansıması ve Çözüm Önerileri, Emek Matbaası, Manisa, 2003
- KURT, Kudret : İş ve Sosyal Sigorta Kanunları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006
- LORDOĞLU, Kuvvet
- KÖKSAL, S.E. : Geleneksel Çıraklıktan Çocuk Emeline Bir Alan Araştırması, Fes Yayınları, İstanbul, 2003

- TALAS, Cahit : Toplumsal Politikaya Giriş, Sevinç Matbaası, Ankara, 1981
- TİSK : Sanayide Çalışan Çocuklar ve TİSK' in Faaliyetleri, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002
- TUNÇOMAĞ, Kenan
- CENTEL, T. : İş Hukukunun Esasları, 3.Bas. Beta Yayınları, İstanbul, 2003
- TÜRK-İŞ : Çalışan Çocukların Toplumsal Profili, Ankara Sanayisinde Bir Saha Araştırması, Türk-İş Yayını, Ankara, 1994
- _____ : Çalışan Çocukların Korunması ve Türk-İş' in Faaliyetleri, Türk-İş Yayın No: 6, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1999
- _____ : Türkiye' de Çalışan Çocuklar, Friedrich Ebert Vakfı Araştırma Sonuçları, Fes Yayınları, İstanbul, 1996
- _____ : Çalışan Çocuklar, Türkiye' de ve Dünya'da Çalışan Çocuk Sorunlarına Genel Bakış, 1.Bas. İlksan Matbaası, İstanbul, 1999
- ULUKAN, Emine : Türkiye' de Uygulanan Meslek Eğitimi Modellerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi, Tesar Yayınları, No:28, Ankara, 1998
- UNICEF : Türkiye' de Anne ve Çocukların Durum Analizi, T.C. Hükümeti-UNICEF İşbirliği Programı, On dokuz Mayıs Üniversitesi Yayını, 1996
- ZAİM, Sebahattin : Sanayide Çalışan Çocuklar, Hak-İş Eğitim Yayınları, No:44, Ankara, 2001

b. Bildiriler

- VATANDAŞ, Celalettin : “Sokakta Çalışan Çocukların Aileleri ve Sosyo Ekonomik Özellikleri”, **Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu**, Gaziantep, 2001
- _____ : “İhmal ve İstismarın Çocukları (Sokağın Çocukları ve Aileleri)”, **Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu**, Gaziantep, 2001
- ALP, Elçin Aykaç : “Sosyal Devlet Çerçevesinde Çocuk İstihdamı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, **Türkiye Ekonomisinin Sorunları Sempozyumu**, Ankara, 2005

c. Kanun, Tebliğ, Yönetmelik, Tüzük ve Diğerleri

Türkiye İstatistik Kurumu (www.tuik.org.tr)

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (www.csbg.gov.tr)

4857 Sayılı İş Kanunu, Resmi Gazete, 25134, 10.06.2003

EK-1: ANKET FORMU

Sayın Katılımcı,

Bu bilimsel bir araştırmadır. Kişisel cevaplarınız hiç kimse veya hiçbir yer ile paylaşılmayacaktır. Sizin cevaplarınız çalışan çocukların sorunlarını tespitte ve çözüme katkı sağlayacaktır. Katılımınız için teşekkür ederim.

Fatma TERZİ

KTÜ-İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı

- 1) Cinsiyetiniz:
 Erkek Kadın
- 2) Kaç yaşındasınız?
- 3) Doğum yeriniz
 İl merkezi
 İlçe merkezi
 Köy/bucak/belde
- 4) Eğitim durumunuz?
 Okur-yazar değil (ise 5.soruyu cevaplayınız)
 Okur-yazar
 İlkokul mezunu
 Lise terk
 Lise mezunu

- 5) Okur-yazar değilseniz okula gitmemenizin en önemli nedenini belirtiniz.
(Sadece bir seçenek işaretleyiniz)
- Ekonomik nedenler
- Anne-baba göndermedi
- Okul çok uzaktı
- Başarısızlık nedeniyle okuldan ayrılmak zorunda kaldım
- Diğer, belirtiniz.....
- 6) Siz dâhil kaç kardeşsiniz? (.....kardeş)
- 7) Şu anda kimin yanında kalıyorsunuz?
- Ailemle(annem, babam ve kardeşlerimle)(ise 8.soruyu cevaplayınız)
- Akrabalarımın yanında
- Arkadaşlarımla
- Tek başıma bekâr evinde
- Yurtta
- Halka açık yerlerde
- Camide
- Diğer.....
- 8) Anne, baba, kardeşler dışında evde sizinle birlikte oturan başka kimse (büyük baba, dayı, amca, hala vb.) var mı?
- Hayır Evet
- 9) Siz dâhil aynı yerde yaşadığınız kişi sayısı? (.....kişi)
- 10) Anne/babanız yaşıyor mu?
	Sağ	Öldü
Anne	☐	☐
Baba	☐	☐
- 11) Anne/babanız öz mü, üvey mi?
	Öz	Üvey
Anne	☐	☐
Baba	☐	☐

- 12) Babanız ve anneniz birlikte mi yaşıyor?
- () Evet () Babam öldü
 () Annem öldü () Ayrı yaşıyorlar(siz kiminle kalıyorsunuz?.....)
- 13) Babanızın yaşı:..... , Annenizin yaşı:.....
- 14) Babanızın eğitimi?
- () Okur-yazar değil () Lise
 () Okur-yazar () İki yıllık yüksek okul
 () İlkokul () Dört yıllık üniversite
 () Ortaokul
- 15) Annenizin eğitimi?
- () Okur-yazar değil () Lise
 () Okur-yazar () İki yıllık yüksek okul
 () İlkokul () Dört yıllık üniversite
 () Ortaokul
- 16) Annenizin mesleği?
- () Ev hanımı () Esnaf / Serbest Meslek
 () İşçi () Memur
 () Emekli
- 17) Babanızın mesleği?
- () İşsiz () Memur
 () İşçi () Esnaf / Serbest Meslek
 () Çiftçi (ise 18. sorudan başlayarak 22. soruya kadar(22. soru dâhil)
 cevaplayınız)
 () Emekli
- 18) Babanızın kendine ait arazisi var mı?
- () Hayır () Evet
- 19) Ailenize ait traktör var mı?
- () Hayır () Evet

20) Babanız gelir elde etmek için hayvan besliyor mu?

Hayır

Evet

21) Babanız kendi işinin dışında gelir elde etmek için başkasının işinde veya arazisinde çalışıyor mu?

Hayır

Evet

22) Babanız aileden çalışanların dışında yanında başka insan çalıştırıyor mu?

Hayır

Evet(ise kaç kişi çalıştırıyor.....)

23) Babanızın bağlı olduğu sosyal güvenlik kurumu (emeklilik hakkını elde edeceği kurum)?

Yok

Emekli sandığı

SSK

Bağ-kur

Diğer.....

24) Annenizin bağlı olduğu sosyal güvenlik kurumu (emeklilik hakkını elde edeceği kurum)?

Yok

Emekli sandığı

SSK

Bağ-kur

Diğer.....

25) Sizin dışınızda, birlikte oturduğunuz erkek veya kız kardeşlerinizden çalışan var mı?

Hayır

Evet (kaç kardeşiniz çalışıyor.....)

26) Sizinle birlikte ailenize toplam gelir sağlayan kişi sayısı : (.....kişi)

27) Ailenizin toplam aylık geliri ne kadardır?.....

28) Oturduğunuz ev sizin mi?

Kendimize ait

Yakınımıza, akrabamıza ait, kira vermiyoruz

Kira (ne kadar :.....TL)

29) Oturduğunuz evin tipi?

Gecekondu

Tek katlı müstakil ev

İki ya da daha fazla katlı müstakil ev

Apartman dairesi

Lojman

Eski yapı (ahşap vb.) dubleks, tripleks müstakil ev

Yeni yapı dubleks, tripleks-villa vb

Diğer

30) Salon dahil evinizdeki oda sayısı :.....

- 31) Oturduğunuz konutta aşağıdakilerden mevcut olanları belirtiniz?
- () Banyo () Mutfak
 () Şehir şebeke suyu () Şofben, termosifon
 () Kalorifer, kat kaloriferi () Sıcak su (merkezi sistem, güneş enerjisi)
 () Tuvalet (() Evin içinde () Evin dışında)
- 32) Aileniz aşağıda bulunan ev eşyalarından veya diğer araçlardan hangisi/hangilerine sahiptir, işaretleyiniz.
- () Bulaşık makinesi () Bilgisayar () Klima
 () İnternet aboneliği () Video kamera () Dijital fotoğraf makinesi
 () Otomobil () Minibüs () Kamyon/kamyonet
 () Jeep () Panelvan/pikap () Diğer
- 33) Ailenizde sebze ve meyve ihtiyacı nasıl karşılanıyor?
- () Manav / marketten satın alınıyor
 () Pazardan satın alınıyor
 () Manav / market döküntülerinden satın alınıyor
 () Pazar döküntülerinden toplanıyor
- 34) Ailenizin pazardan alış-veriş yapma sıklığı nasıldır?
- () Her hafta pazara çıkılır
 () Birkaç haftada bir pazara çıkılır
 () Pazara çok seyrek çıkılır
- 35) Ailenizde tüketilen ekmek,
- () Satın alınıyor
 () Evde yapılıyor
 () Bazen evde yapılıyor
- 36) Ailenizin hiç borcu var mı (birden çok seçenek işaretleyebilirsiniz)?
- () Aile büyüklerine borcu var
 () Arkadaş/komşuya borcu var
 () Bankaya borcu (kredi vb.) var
 () Devlete vergi vb. borcu var
 () Esnafa taksit borcu (televizyon, buzdolabı, bilgisayar vb. gibi eşyalara)
 () Ailemin hiç borcu yok
 () Diğer, yazınız
- 37) Ailenize ait gelir getiren ev, arsa, araba, dükkân vb. var mı?

() Hayır () Evet

38) Geçim sıkıntısı nedeniyle evinizden eşya, ziynet eşyası, otomobil, ev, arsa satıldı mı?

() Hayır () Evet

39) Babanız veya anneniz çalışma/iş nedeniyle haftada en az birkaç gün evden ayrı kaldığı oluyor mu?

() Hayır () Evet

40) Ailenizde, ailenin ihtiyaçları için para harcamada en çok sözü geçen kişi kim?

(Sadece birini işaretleyiniz)

() Baba () Ağabey () Baba ve annenin eşit
() Anne () Abla () Diğer.....

41) Son bir yıl içinde anneniz ve babanız arasında yüksek sesle kavga, bağırma, küfür gibi olay oldu mu?

() Hayır, olmadı
() Evet, annem maruz kaldı
() Evet, babam maruz kaldı

42) Son bir yıl içinde anneniz ve babanız arasında vurma, tokat atma, tekme atma gibi olaylar oldu mu?

() Hayır, olmadı (44. soruya geçiniz)
() Evet, annem maruz kaldı
() Evet, babam maruz kaldı

43) Sizce anne-babanız arasındaki küfür, bağırma, tokat, tekme atma gibi olayların nedeni nedir (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)?

() Ailenin geçim sıkıntısı () Babanın işsiz olması veya çalışmaması
() Babanın içki içmesi () Annenin içki içmesi
() Babanın eve gelmemesi veya geç gelmesi
() Annenin eve gelmemesi veya geç gelmesi
() Babanın kumar, şans oyunları, at yarışı gibi oyunları oynaması
() Diğer

44) Bugüne kadar aile büyükleri tarafından hiç cezalandırıldınız mı?

() Hayır (ise 48.soruya geçiniz) () Evet

45) Sizi en çok cezalandıran kim?

46) Cezalandırılmanızın nedeni en çok nedir?

- 47) Çoğunlukla ne tür bir ceza veriliyor (En fazla 3 seçenek işaretleyiniz)
- () Dayak atma () Harçlık kesme () Küfür etme
 () Aç bırakma () Uzun süre küsme () Evde hapsedme
 () Evden atma () Azarlama () Sevdiği şeylerden mahrum etme
 () Diğer.....
- 48) Bu güne kadar evi hiç terk ettiniz mi?
- () Hayır () Evet
- 1-Evi terk etme nedeninizi belirtiniz.....
 2-Evi terk ettiğiniz süre içerisinde kaldığınız yeri belirtiniz.....
 3- Evden uzak olduğunuz süre boyunca geçiminizi nasıl sağladınız açıklayınız.....
- 49) Ailenizin (Trabzon'un ilçesinden, kasabasından, köyünden yâda başka bir il, ilçe, köyden) göç durumu var mı?
- () Hayır (54. soruya geçiniz) () Evet
- 50) Ailenizin Trabzon merkeze gelmeden önce yaşadığı yer neresi?
- () İl () İlçe () Köy
- 51) Aileniz kaç yıldır Trabzon' da yaşıyor?
- 52) Sizce ailenizin göç etmesinin nedenleri nedir (Birden çok seçenek işaretleyebilirsiniz)?
- () Toprak yetersizliği, geçim zorluğu () İşsizlik nedeniyle, iş bulmak için
 () Ek gelir elde etmek için () Ölü mevsimi değerlendirmek için
 () Tayin nedeniyle göç ettik () Kendi işini kurması nedeniyle
 () Daha iyi ve ileri eğitim için () Daha yüksek yaşam standardı
 () Geldiği yerin yaşam koşullarının kötü olması
 () Diğer, yazınız :.....
- 53) Ailenizin göç ettiği yerden halen maddi geliri var mı ?
- () Hayır () Evet
- 54) Çalışmaya ilk başladığınızda kaç yaşındaydınız?.....
- 55) Çalışmaya kendi isteğinizle mi başladınız?
- () Evet(ise 56.soruyu cevaplayınız) () Hayır(ise 57.soruyu cevaplayınız)

- 56) Çalışmaya başlamanızın en önemli nedeni nedir?
- () Ailemin ekonomik (parasal) gelirine katkıda bulunmak için
 () Ailemin borçlarının ödenmesine yardımcı olmak için
 () Kendi ihtiyaçlarımı karşılamak için
 () İleride daha rahat iş bulmak için meslek öğrenmek
 () Boşta kalmamak için
 () Okulu sevmediğim için
 () Diğer
- 57) Çalışmaya kimin isteğiyle başladınız?
- () Baba () Anne
 () Hem anne hem baba () Ailenin diğer üyeleri
 () Diğer.....
- 58) Bu işyerinde ne kadar süreyle çalışıyorsunuz?.....
- 59) Bundan önce başka herhangi bir işte çalıştınız mı?
- () Evet () Hayır(ise 62.soruya geçiniz)
- 60) Evet ise ne tür işlerde çalıştınız?(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)
- () Mobilya sektöründe () Araba yıkamacılığı
 () Çiftçilik () Ayakkabı tamirciliği
 () Fabrika işçiliği () Ayakkabı boyacılığı
 () Seyyar satıcılık () Nakliyecilik
 () Bakkal () Ev işleri
 () Çiçekçilik () İnşaat İşçiliği
 () Temizlikçilik () Araba tamirciliği
 () Tamircilik () Diğer, belirtiniz.....
- 61) Önceki işinizden ayrılma sebebiniz?(Sadece bir seçenek işaretleyiniz)
- () Düşük ücret () Ebeveynlerin baskısı
 () Okul için izin verilmemesi () Taşınma
 () Çalışma koşulları / saatleri () Fiziksel suiistimal / usanç
 () İşverenin tutumu () Kovulma
 () İşyerinin uzak olması () Becerilerimin dışındaydı
 () Diğer, belirtiniz.....

- 62) Sizi şimdiki işinize kim yerleştirdi?
 Kendim
 Ailem
 Akrabalar
 Arkadaşlar
 Diğer, belirtiniz.....
- 63) İşyerinizdeki pozisyonunuz nedir?
 Çırak(Mesleki eğitim merkezine devam eden)
 Kalfa Parça başına işçi
 Vasıfsız işçi Diğer, belirtiniz.....
- 64) Haftada ortalama kaç gün çalışıyorsunuz?.....
- 65) Günde ortalama kaç saat çalışıyorsunuz?.....
- 66) Her gün ara dinlenmesi veriliyor mu?
 Hayır Evet(ise süreyi belirtiniz.....)
- 67) Haftalık, aylık ya da yıllık izniniz var mı?
 Hayır Evet(ise aşağıda belirtiniz)
Haftalık....., aylık....., yıllık.....kadar
- 68) Ücretiniz nasıl ödeniyor?
 Günlük Aylık
 Haftalık Parça-başı
 İşverenim ücret vermiyor Diğer, belirtiniz.....
- 69) Ne kadar ücret alıyorsunuz?(AYLIK) TL
- 70) Ücretinizi düzenli olarak alabiliyor musunuz?
 Hayır Evet
- 71) Ücretinizi yeterli buluyor musunuz?
 Hayır Evet
- 72) Sizin geliriniz olmasa aileniz maddi (parasal) sıkıntıya düşer mi?
 Hayır Evet
- 73) Ücretinizi daha çok nasıl harcıyorsunuz?(Sadece 1 seçenek işaretleyiniz.)
 Kira ödeme Borçları ödeme

- () Okul masraflarını karşılama () Yiyecek
 () Aileye verme () Giyecek
 () Bir kısmını cep harçlığı yapma () Sinema-internet
 () Sigara () Diğer.....
- 74) Ücretinizin ne kadarını ailenize veriyorsunuz?
 () Hiç () Çoğunu
 () Birazını () Tamamını
 () Yarısını
- 75) İşyerinizde beslenmenizi kim sağlıyor?
 () Kendim () Ailem
 () İşveren () Diğer, belirtiniz.....
- 76) İşyerinizde beslenme nasıl sağlanıyor?
 () İşyerinde hazırlanıyor () Çalışanlar evden getiriyor
 () Dışardan getiriliyor () Diğer, belirtiniz.....
- 77) Genel olarak sağlığınız son 15 gün içinde nasıldır?
 () Çok iyi () İyi () Orta () Kötü () Çok kötü
- 78) En son başvurduğunuz sağlık kurumuna;
 () Kendime ait işyeri vizite kâğıdı ile gittim
 () Babam veya annemden dolayı bana ait olan sağlık karnesi ile gittim
 () Ücretli muayene olmak için gittim
 () Diğer
- 79) Yakın zamanda herhangi bir sağlık problemiz oldu mu?
 () Hayır () Evet (sağlık probleminiz ne idi?.....)
- 80) En son başvurduğunuz sağlık kurumunda, aldığınız hizmet için para ödediniz mi?
 () Hayır () Evet (ne kadar ücret ödediniz.....TL)
- 81) Son bir yıl içinde herhangi bir sağlık sorununuz olduğu halde doktora veya sağlık kurumuna başvuramadığınız oldu mu?

- () Hayır () Evet (neden.....)
- 82) Sosyal güvenceniz var mı?
- () Hayır () Evet
- 83) Çalışma ortamının sağlığını olumsuz yönde etkilediğini düşünüyor musunuz?
- () Hayır () Evet
- 84) Çalışma ortamınızda sizi en çok rahatsız eden şey nedir?
- () Yok () Gürültü
- () Kirlilik () İşimin ağır olması
- () İşverenin tutumu () Becerilerimin uygun olmaması
- () Çalışma arkadaşlarımla tutumu () Diğer, belirtiniz.....
- 85) İşyerinde iş kazalarını önlemeye yönelik tedbir alındığını düşünüyor musunuz?
- () Hayır () Evet
- 86) Şimdiye kadar çalıştığınız iş yerinde, çalışma koşullarından kaynaklanan aşağıdaki iş kazalarından birine yâda birkaçına maruz kaldınız mı?
- () Kırık veya çıkık
- () Burkulma ve/veya incinme
- () Deri yüzeyini bozmayan ezik ve/veya çürük
- () Kimyasal maddelerin neden olduğu hastalık
- () Gürültü sonucu işitme kaybı
- () Hiç iş kazası geçirmedi (87.soruya geçiniz)
- () Diğer, geçirilen kaza ne idi?
- 87) Geçirdiğiniz iş kazası nedeniyle herhangi bir tedavi gördünüz mü?
- () Hayır () Evet
- 88) Geçirdiğiniz iş kazası işinizi ne şekilde etkiledi?
- () İş bırakmak, değiştirmek zorunda kaldım
- () İşimi etkilemedi, çalışmaya devam ettim
- () Bir süre işime devam edemedim (Ne kadar süre.....)
- 89) Hastalandığımızda tıbbi masraflarımızı kim karşılıyor?
- () Karşılayamıyorum
- () İşveren Karşılıyor

- () Sosyal Güvence karşılıyor
- () Ailem karşılıyor
- () Kendim karşılıyorum
- () Diğer, belirtiniz.....
- 90) Size işyerinde hiç azarlayıcı, aşağılayıcı laflar ve küfür edildi mi?
() Hayır () Evet (kim tarafından.....)
- 91) Size işyerinde hiç tokat atma, tekme atma, sopayla vurma gibi davranışlar oldu mu?
() Hayır () Evet (kim tarafından.....)
- 92) Kendinize eğlence, sinema, kitap okuma vb. gibi işler için yeterince vakit ayırabiliyor musunuz?
() Hayır () Evet(ise 94.soruya geçiniz)
- 93) Niçin kendinize yeterince vakit ayıramıyorsunuz?
() Çalıştığım için boş zamanım olmuyor
() Aileme ev işlerinde yardım ettiği için () Diğer.....
- 94) Sigara içiyor musunuz?
() Hiç içmedim
() Her gün tane içiyorum
() Her gün olmamakla beraber ara sıra (Haftada birkaç tane) içiyorum
() İçiyordum bıraktım
- 95) Alkol kullanıyor musunuz?
() Hiç kullanmadım
() Her gün biraz kullanıyorum
() Her gün olmamakla beraber ara sıra kullanıyorum
() Kullanıyordum bıraktım
- 96) Şu anda ne yapıyor olmayı isterdiniz?
() Sadece okuyor olmak isterdim () Oyun oynamak/eğlenmek isterdi
() Hiçbir şey yapmak istemezdim () Diğer

ÖZGEÇMİŞ

Fatma TERZİ, 09.08.1983 tarihinde Libya'da doğmuştur. İlköğrenimini İskenderpaşa İlköğretim Okulu'nda, orta öğrenimini Kanuni Ortaokulu'nda, lise öğrenimini ise Trabzon Lisesi'nde tamamlamıştır. 2001 yılında, Karadeniz Teknik Üniversitesi iktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde lisans eğitime başlamış olup, 2005 yılında ilgili bölümden birincilikle mezun olmuştur ve aynı yıl yüksek lisans eğitime başlamıştır. 20.11.2007 tarihinde Türkiye Vakıflar Bankası Trabzon Şubesi'nde çalışmaya başlayan TERZİ evli olup iyi derecede İngilizce bilmektedir.